

Tåssåsens sameby

Del 2. Boplatser förr och nu

Red. Ewa Ljungdahl

OMSLAGSBILD

Vy över Glendalen. Foto Olof T Johansson 2015.

Tåssåsens samebys renmärke.

Tåssåsens sameby

Del 2. Boplatser förr och nu

RED. EWA LJUNGDAHL

INNEHÅLL

FÖRORD.....	5	Rulldalen.....	70
SAMEBYNS HISTORIA.....	7	Bydalen.....	72
BOSTADSFÖRHÅLLANDEN.....	10	Höglekardalen.....	75
BOPLATSER.....	13	Grönvallen.....	78
Tossåsen.....	15	Suengeren (Gröngumpen).....	83
Bartjan (Kroktjärnsvallen).....	17	Vallbo.....	87
Korsvallen.....	28	Arånäset.....	90
Finnburåsen.....	29	Ålberget (Ålbergsbodarna).....	92
Baulan (Storlövdalen).....	31	Börtnan.....	93
Glen.....	35	Holmbergs.....	97
Hosjöbottnarna.....	52	Stortjärn.....	99
Gasngesttjuvvelge (Anarisvistet).....	66	Torsborg.....	103
		VAR BOR TÅSSÅSENSAMERNA I DAG?.....	107

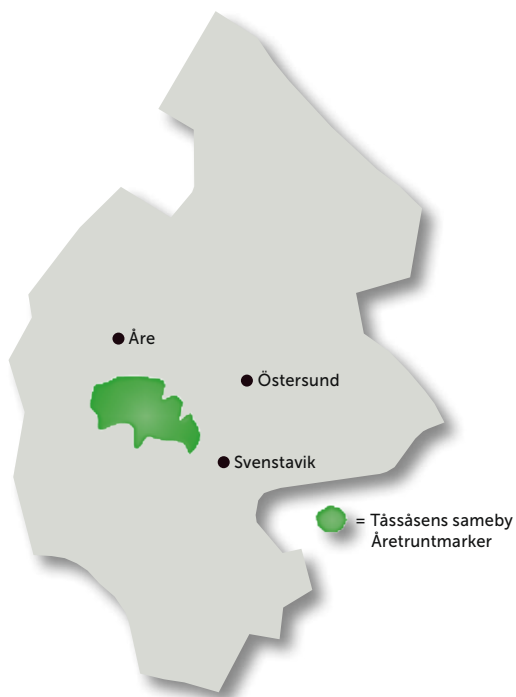
FÖRORD

Den här boken är del två i en serie om Tåssåsens sameby. Den första delen handlade om skolgång och traditionell kunskapsöverföring, och den här gången berättar vi om var Tåssåsensamerna har och har haft sina boplatser.

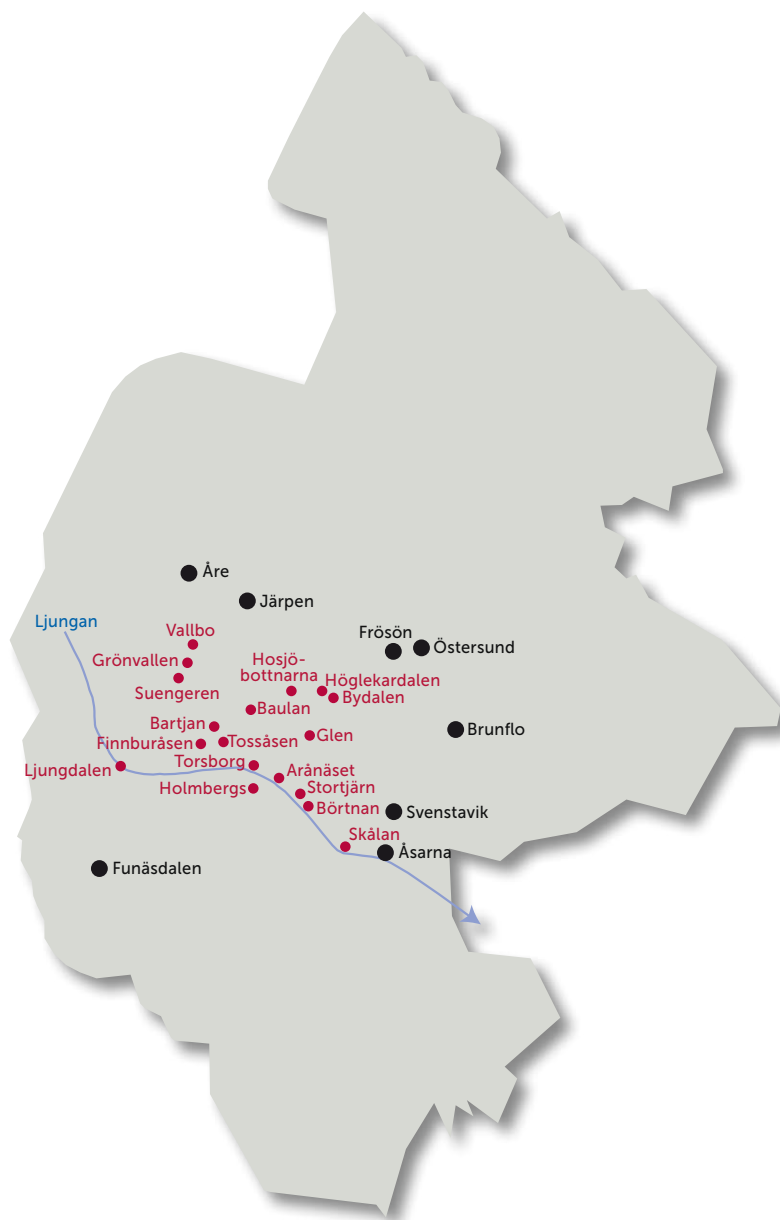
Böckerna om Tåssåsens sameby är ett resultat av en önskan hos samebyns medlemmar om att skriva sin historia. Syftet med arbetet är att sprida kunskap om samebyn och den samiska historien. En »bokgrupp« bestående av Kerstin Lilja, Ann Kristin Solsten, Bengt Arne Johansson, Olof T Johansson, Sig-britt Persson samt Ewa Ljungdahl har tillsammans arbetat med att samla material till boken. Vi har letat i arkiv och bland tidningsurklipp, intervjuat gamla och unga och samlat fotografier och till slut har vi fått till en bok!

Tack till Bergs och Åre kommuner samt Stiftelsen Konung Gustaf vi Adolfs fond för svensk kultur som genom finansiella bidrag har gjort det möjligt att ge ut boken.

BOKGRUPPEN i maj 2017

Karta över Jämtlands län med Tåssåsens sameby.

Karta över Jämtlands län med viktiga orter som nämns i texten.

Samebyns historia

Hur länge samer har levt i Jämtlandsfjällen är det ingen som vet. »Vi har alltid funnits här« är ett vanligt svar från samerna själva. Kanske är det så. Eftersom sydsamiskan inte blev skriftspråk förrän på 1900-talet finns det inga egna samiska arkiv. När samerna hamnade i de svenska och norska arkiven var det i samband med skatteskrivning eller i kyrkböcker och tingsprotokoll. De första skrivna uppgifterna om samer i västra Jämtland är från mitten av 1600-talet. Men de arkeologiska spåren visar att sydsamernas historia är betydligt äldre än så. Nyare forskning visar med hjälp av pollenanalyser och C14-analyser att tamrenskötsel har bedrivits åtminstone från 1000-talet e. Kr. i Njaarke sameby i västra Jämtland. Från ungefär samma tid är ett gravfält och två intilliggande kåtaplatser på Vivallen i västra Härjedalen och stalotomter, en speciell typ av kåatomter, i norra Jämtland daterade. Ingenting tyder på att omständigheterna skulle vara annorlunda i övriga delar av Jämtlands- och Härjedalsfjällen. Men samerna fanns här långt före tamrenskötselns introduktion – då som jägare, fiskare och samlare.

Före 1889, när den första renbeteslagen från 1886 trädde i kraft i Jämtlands län, var jämtlandssamernas markområden indelade i skattefjäll. Ett skattefjäll var ett geografiskt område där en eller flera samer tillsammans betalade skatt för att bedriva renskötsel. I det

område som i dag utgör Tåssåsens sameby ingick före 1889 skattefjällen Hundshögs- och Tossåsfjäll i södra delen samt Sällsjö och Anaris och delar av Tranris- och Hittings skattefjäll i norr. Hur gammalt skattefjällssystemet är känner vi inte till. Jämtland och Härjedalen tillhörde Norge till 1645, och hur samernas marker var indelade under »norsktiden« är osäkert. Skattefjällen i nuvarande Tåssåsens sameby finns upptagna som skattefjäll i jordeböckerna från början av 1700-talet, men den samiska markindelningen dessförinnan är som sagt ännu inte klarlagd.

Under 1860-talet hade det varit problem med renskötseln i Oviksfjällen. Den tidigare befolkningen hade fått sina renhjordar kraftigt reducerade och blivit i det närmaste utfattiga. Samer från Hotags- och Offerdalsfjällen och angränsande område i Norge kom då till Oviksfjällen med sinar renar och tog mer eller mindre över renskötseln. En av dem som kom inflyttande var Elias Fredriksson, född 1837 i Sörli i Norge, med ungefär 550 renar varav 150 som han inte ägde själv men som var i hans vård. Övriga som flyttade in vid samma tid var Fredrikssons bror Nils Fredriksson med hustru och barn, Nils Jonasson som var född i Snåsa i Norge, Daniel Andersson från Skilstugufjället i Åre samt Nils Jonsson och Jonas Torkelsson från Frostviken.

KONUNGENS BEFALLNINGSHAFVANDE I JEMTLANDS LÄN
Gör vederligt att då genom utslag den 16 oktober 1857 Tomas Olofsson är worden vilkorligt berättigad till besittningsrätten å Sellsjö renbetesfjäll i Hallens socken sådant detsamma genom utslag den 13 september 1856 efter föregången afvittring till område och ränta fastställts derom kungörelse utfärdats och uppläts den 13 i Hallens, Undersåkers, Ovikens och Myssjö, den 20 i Åre och Mörsils och den 27 allt december månad 1857 i Kalls, samt den 3 januari 1858 i Marby församlingars kyrkor, och intill denna dag intet bestridande af Thomas Olofssons rätt till fjället afhörts; fördenskull och med stöd av Kungl. Kammarkollegie på Kungl. Brevet den 5 februari 1808 grundade kungörelse den 29 i samma månad aktar Konungens Befallningshafvande skäligt honom Thomas Olofsson slutligt (?) inrymma uti besittningsrätten till Sellsjö-fjället med åligganden:

- att i rätt tid och ställe årligen afbördas sig den åsatta räntan,
- att betet inom fjället begagna uteslutande för renboskaps-skötsel och
- att utöfver husbehof hvarken sjelf eller genom andra med hygge ålita inom fjället befintlig skog.

Östersund i Landskontoret den 24 juli 1879.

På landshöfdinge Embetets vägnar

1889 kom skattefjällen Hundshögs- och Tossåsfjäll samt delar av Tranris och Hittings skattefjäll att tillsammans utgöra Ovikens eller Oviksfjällens lappby. I stället för att som tidigare enskilt ha betalat skatt för ett visst område skulle samerna nu bedriva kollektiv renskötsel i av staten bestämda lappbyar.

Inför bildandet av lappbyn hade samerna i Oviksfjällen möte med lappfogden Adolf Suwe i Häxåsen den 7 januari 1889. De samer som var med på mötet var Nils Nilsson, Nils Jonsson, Bengt Jonas Torkelsson, Elias Fredriksson, Nils Fredriksson, Lars Pålsson, Nils Jonasson, Magdalena Jonsdotter och Kristina Margareta Nilsdotter som alla var renägare. De övriga samerna i lappbyn, med undantag för Lisbeth Thomasdotter Kant, deltog inte i mötet trots att de var inbjudna. På mötet skrevs samerna in i en renlängd, där varje renägars renantal antecknades. Bengt Olofsson var en av de största renägarna med 700 renar. I renlängden fanns så gott som alla samer med, även de som ägde få eller inga renar. Sammanlagt uppgavs 4 544 renar i lappbyn, varav ungefär tusen stycken tillhörde bondebefolkningen. Elias Fredriksson valdes till den förste ordningsmannen i Oviksfjällens lappby.

1916 delades Oviksfjällens lappby upp i **Tossåsens** respektive **Anarisets** lappbyar. **Tossåsens lappby** omfattade Tossås- och Hundshögs f.d. skattefjäll samt inköpta fyllnadsjordar inom Ovikens socken. Lappbyn

var avgränsad från Anarisets lappby genom Storåns dalgång, Hanasjön och Blankån, genom dalgången från Blankån till Dörrsjön och över högsta fjällryggen till Lunndörrspasset. **Anarisets lappby** omfattade Sällsjö och Anarisets f.d. skattefjäll, den del av Hittings skattefjäll som var belägen öster om Storådörrens dalgång och Vålån, det inköpta hemmanet Fångåmon samt de delar av hemmanen Vallbo och Västra Vålådalen som låg öster om Vålån.

1947 slogs de två lappbyarna åter ihop under namnet **Tossåsens lappby**, från 1971 **Tåssåsens sameby**.

Namnet Tåssåsens sameby härstammar från det gamla skattefjället Tossåsfjäll som i sin tur fick namn efter nybygget Tossåsen som togs upp i mitten av 1700-talet. Ingen kommer längre ihåg det samiska namnet på skattefjället. Läraren och resenären Fale Burman, som reste genom Jämtland och Härjedalen i slutet av 1700-talet, skrev: *I Tåssåsfjällen fanns två lappbushåll och dessutom en änka, tillsammans tio män och elva kvinnor. Tåssås- och Hundshögs skattefjäll hade för länge sedan rika lappar; nu är de fattiga och trängda från sina bästa vår- och sommarlägenheter. Där Tåssåsgårdarna nu ligger, hade lapparna förut haft sin bästa vall.*

Fakta till kapitlet är delvis hämtade från Lars Thomasson: *Samerna i Oviksfjällen. I Oviks- och Myssjöbygden 1987–1989.*

Bostadsförhållanden

Svenska staten har alltsedan den första renbeteslagen 1886 haft mycket bestämda åsikter både om hur samerna skulle bedriva renskötsel och i övrigt leva sina liv. Synen på samer var generellt nedlåtande och lagstiftning och lappfogdeväsen styrde över de renskötande samerna. I slutet av 1800-talet var statens åsikt att samerna som folk endast skulle kunna överleva om de fortsatte att leva som nomadiserande renskötare och inte lät sig påverkas av det övriga samhället, »civilisationen». Ett exempel är lappfogde Abraham Staaff, som ansåg att det var förödande att samebarnen skulle bo i skolhem under terminerna. Det var början till deras ovilja att leva som nomader: *Tror någon att en lapp, yngling eller flicka, som under några år fått åtnjuta den bofastes bekvämligheter, såsom varm bostad, bäddad säng, dukat bord, m.m. med glädje återgår till nomadlivets enkla förhållanden. De samer som tagit intryck av de bofastas vanor gå klädda i moderna kläder, ja de hafva t.o.m. låtit draga en telefonledning till sitt hufvudläger!*

Inför en statlig utredning på 1910-talet gjorde Eric von Sydow en rundresa bland samebyarna. Syftet var att ta reda på hur »lapskt» samerna i olika områden levde. Idealet var att leva traditionellt i kåta och bedriva intensiv renskötsel. Von Sydow gjorde subjektiva utlåtanden om varje sameby. Från Tännäs sameby i Härjedalen skrev han till exempel att renskötseln är *ännu icke alldeles ur sina gängor, men det lutar åt det hållet, ty lapparna hafva hus i Käringsjön*. Renskötseln i Oviksfjällen fick inte heller något bra betyg eftersom von

Sydow ansåg att samerna där redan var påverkade av den svenska kulturen och turistväsendet. *Lapphusbönderna hafva slutat att själfva gå ute aktivt i renskötseln. Då en del äro försumliga, blifva de försumliga alla*. Von Sydow åsikter speglade tidens anda. En annan auktoritet som stod för samma ideal var K.B. Wiklund, som i STF:s årsskrift 1903 uttryckte sina farhågor: *så länge lapparna förblifva nomader, så länge skall också samekulturen leva. Särskilt på platser, där turisttrafiken nått en högre grad av livlighet, kan den för lapparna bliva en olägenhet och utsätta dem för ogynnsamma inflytelser*. Anders Backman i Kövra höll med Wiklund och såg en fara i »civilisationens» intrång bland fjällen. Backman ansåg att Ovikens samer tillhörde de mest bildade och uttryckte sin förvåning över att de hade så moderna saker som kikare och livfösäkringar: *De sitta, för att begagna lappbyordningsmannens egna ord, närmare civilisationen och draga däraf mycket lärdomar*.

Utredningen ledde till en proposition till 1917 års riksdag. Syftet var att modernisera 1898 års renbeteslag bland annat vad gällde samernas rätt att bosätta sig permanent på statens mark. Riksdagen hade olika uppfattningar i frågan. Vissa ansåg att permanentboende skulle bli renskötselns och därmed det samiska folkets undergång, medan andra hade en modernare inställning och unnade samerna ett bekvämare liv. Ett problem för myndigheterna var att det i Jämtlands län fanns samer som redan, utan statens medgivande, hade skaffat sig permanenta bostäder på renbeteslandet.

»Slottet i Neron« byggdes av Bengt Olof Olofsson. Han gick till kungs för att få bygga sitt hus. Samerna skulle bo i kåtor hade myndigheterna bestämt, annars blev de lata och bekväma. Se Jämten 1968 sid 38. Foto Jamtli bildbyrå.

Hur skulle detta hanteras? 1917 tillkom därför en övergångsbestämmelse i renbeteslagen i avvaktan på den kommande lagrevisionen. Enligt denna skulle Kunglig Maj:t bestämma om, när och var en renskötande same skulle få bygga ett bostadshus utan hinder för renskötelsen. Ett exempel på sådant beslut: *Lappmannen Bengt Olof Olofsson att få uppföra ett mindre bostadshus i Glens lappläger inom Tossåsens lappby.*

På samernas första landsmöte i Östersund 1918 var bostadsfrågan en viktig diskussionspunkt. Mötet uttalade att varken möjligheten att bo i hus eller att samtidigt idka renskötelse och jordbruk var något som måste

Fredrik Nilssons gård, »telefongården« i Glen 1938. Foto Ernst Manker, Nordiska museet.

regleras i lag. För att ytterligare utreda frågan tillsattes 1919 års lappkommitté, som mera i detalj skulle kartlägga samernas förhållanden. Kommittén uppgav att i Oviksfjällen bodde Fredrik Nilsson i stuga, men saknade både odling, häst och getter. Pål Fredrik Nilsson hade stuga, odling och häst medan Nikolaus Nilsson och Nils Jonasson hade stuga, häst och getter men ingen odling. Vid ett möte med kommittén i Vallbo med samer från bland annat Tossåsens och Anarisets lappbyar var de flesta överens om att renskötande samer borde ha rätt att bygga en stuga vid höst- och vårvistet för att få en varmare och mera hygienisk bostad än en torvkåta. För att få foder till getter och en häst borde man få anlägga en gräsvall intill stugan.

I sitt betänkande 1925 tog lappkommittén avstånd från den tidigare uppfattningen att samer inte lämpade sig för annat arbete än renskötelse. De samer som till exempel bedrev jordbruk gjorde det varken bättre eller sämre än andra medborgare under samma förhållanden. Vad gällde fasta bostäder så framhöll kommittén att det fanns renskötande samer som redan använde sin

rätt att ta material ur skogen för att uppföra bostäder, men inte enbart till kåtor utan även till stugor. Timrade stugor borde få uppföras på renbeteslanden, med förbehållet att länsstyrelsen skulle bestämma platsen där stugorna skulle byggas så att de inte störde renskötelsen. Resultatet av betänkandet blev att det beslutades i 1928 års renbeteslag att renskötande lapp skulle få uppföra *stuga eller därmed jämförlig bostad*, och även ta upp en liten odling intill stugan. Däremot fick renskötarna inte bygga ladugårdar eller lador.

1943 beslutades att renskötande samer som hade fått tillstånd att uppföra ett hus kunde få statsbidrag på maximalt 3 000 kronor och förbättringslån för bostadsbyggnad med 4 000 kr från och med 1948. Förutsättningen var att personen själv kunde bidra med pengar, material, transporter och eget arbete. Trots ny lagstiftning och bostadsbidrag tog det lång tid innan statens attityd till samernas krav på drägliga bostäder ändrades. På vissa ställen var bostäderna så dåliga att det nästan rädde misär. 1949 uppvaktade en grupp samekvinnor med Margareta Mattsson i Kall (ursprungligen från Hosjöbottnarna) och Signe Doj i Offerdal i spetsen landshövdingen och länsbostads- och lantbruksdirektörerna. *Av fallvirke och genom köp av gamla, föråldrade hus, säterstugor, ja till och med stall och fähus, har man försökt åstadkomma något som skall likna en bostad* anförde Signe Doj. Ett problem var att renskötarna inte kunde få statliga bostadslån till bostäder på renbetesfjällen. Först 1950 blev det möjligt för dem att få egnahemslån för att bygga på statens mark om de hade kommunal borgen. Rimlig standard ansågs vara två rum och kök för en renskötarbostad. Den första tiden hjälpte lappväsendet till rent praktiskt, bland annat genom att dåvarande lapptillsyningsmannen

En före detta pensionärsbostad i Glen. Huset är restaurerat och ägs i dag av Inger Johansson. Foto Ann Kristin Solsten.

Magnus Rönnegård både ritade, kostnadsberäknade och drev byggnationerna. Till en början var egnahemslånen en försöksverksamhet och högst tio lån i hela landet skulle beviljas för budgetåret 1951/52. Jämtlands län fick nästan hela tilldelningen det året, bland annat beviljades ett lån i Hosjöbottnarna. Under 1960-talet gjordes flera statliga bostadsinsatser, bland annat i Glen och Hosjöbottnarna. Ovikens kommun lät bygga två pensionärsbostäder i Glen i samband med att landsvägen blev färdig i början på 1960-talet. De första som bodde i pensionärsbostäderna var Ola Martin Renander och Paul och Ella Andersson. På 1990-talet sålde kommunen husen till intresserade sameby-medlemmar och de används i dag som privatbostäder.

Fakta till kapitlet är hämtade från Lars Thomasson (2002) *Ur jämtlandssamernas nutidshistoria. En mer än hundraårig kulturkamp.*

Boplatser

Följande beskrivning av renskötselåret i Oviksfjällens lappby är nedtecknad 1896 av lappfogde Alarik Dalqvist. Texten är bearbetad av Lars Thomasson.

Ovikslapparna betar sina renar i antingen en eller två hjordar. Man brukar vid midsommartiden flytta till Kroktjärnsvallen i fjället ovanför Tossåsens by och stanna kvar där till i början av augusti, då man flyttar vidare till Storlöfdalen. Höstbete har man omkring sjön Glen, varifrån man under december och januari flyttar ut på skogarna sydväst och söder om Hundshögen på Tossåsens och Löfdalens samt ända ner på Skålans byar, så att Ljunga älv utgör betesgränsen i söder. I Börtnan och Torsborg är jämväl vinterbeten. Om flyttningen går mera österut till Oviksbygden, är Häxåsen och Möckelåsens skogar gränsen för betningen. Till maj månad har man flyttat tillbaka.

Vårbete nyttjas kring Glen, och därifrån fortsätter man vid midsommar till Kroktjärnsvallen. Ibland har alla lappar begagnat de här vinterbetena, medan de på sommaren skilt sig på två hjordar. Delningen har då ägt rum vid Glen före kalvmärkningen. Den ena avdelningen har då gått över till Sällsjöfjället och Hottö avradsland med högsommarbete i Anahögarna. Men renhjorden har även varit delad året runt. Den norra avdelningen har haft sommarbete i Anariets fjäll och på hösten flyttat till Sällsjö fjäll, och på vintern sedan gått över sjöarna Åumen, Hottåsjön, Gesten och Häckren till Sällsjö bys skogar och vidare in i Mattmars socken norr om järnvägen. Man ha också flyttat genom

Dammåns eller Storåns dalgång eller förbi Bugårdsbodarna, och flyttningen till de södra trakterna genom Aråns och Galåns dalgångar.

Beskrivningen är från den intensiva renskötselns dagar när renhjordarna var förhållandevis små och renarna tama. Renkorna mjölkade regelbundet. Hela familjerna flyttade med renarna på deras årstidsbundna vandringar mellan beteslanden. Omkring 1920–1930 ersattes den intensiva renskötseln av en mer storskalig extensiv renskötsel utan mjölkning och med fokus på köttproduktion. En anledning till detta var att man hade fått sjukdomsutbrott i den sommartid intensivt bedrivna renskötseln, där renarna allt för ofta vistades på små ytor. I takt med att renskötseln förändrades och samhället omstrukturerades så förändrades också rörelse- och bosättningsmönstret. Många visten hade inte längre någon funktion i den moderna renskötseln och andra, framför allt höst- och vårvisten, blev istället permanenta boplatser. Så är det med Glen och Hosjöbottnarna. Andra platser har fallit i glömska och växer sakta igen. Ingen kommer längre ihåg vilka som en gång bodde där, och endast en låg torrvall visar var kåtan stod. I boken vill vi lyfta fram de viktigaste boplatserna, både de som används i dag och de som är övergivna.

Förutom de boplatser som vi berättar om i boken så finns det massor av platser som har använts mera sporadiskt och av en person eller en familj vid enstaka tillfällen.

Torkel Persson vid sin fiskekåta vid Bredsjön – en av de många platser där det har funnits enstaka kåtor till exempel för vakthållning, jakt eller fiske. Foto privat.

Tossåsen

Tossåsen måste ha varit ett centralt område för äldre tiders renskötsel eftersom skattefjället hette Tossåsfjäll och samebyn Tåssåsen. *Där tossåsgårdarne nu ligga, hafva förut lapparne haft sin bästa vall* skrev Fale Burman i sin konceptdagbok 1802.

Hur det var med den saken går inte att bevisa i dag eftersom marken sedan länge är bebyggd och uppodlad, men strax öster om byn finns en samisk grav och alldeles intill svaga spår efter ett viste. Enligt traditionen var det en samefflicka som begravdes här sedan hon hade avlidit när hon var nästan framme vid sina föräldrars kåta. Efter den tragiska händelsen kom platsen att kallas för Morskojemyren. Graven dokumenterades av Ernst Manker från Nordiska museet på 1930-talet. Då fanns ett enkelt träkors intill graven. I dag är korset borta och graven syns endast som en svag sänka i marken.

Byn Tossåsen. Foto Ewa Ljungdahl.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Det finns en barngrav mitt emot Tossåsen, på andra sidan av sjön. Tidigare var det flera som visste var graven fanns, men ingen sa någonting förrän Torkel Larsson en gång följde med folk från läns museet för att visa dem graven. Minst en kåta stod där. Den sista som bodde där var Ella Fjällströms mormor eller farmor. Hon var gammal, ungefär 80 år, och när resten av familjen skulle flytta ville hon inte följa med utan stannade kvar.

Nybygget Tossåsen anlades 1757. Byn som då bestod av fyra gårdar såldes 1878 till Heffners trävarubolag för sammanlagt 32 000 kronor. Skogsmarken sträckte sig ända ner till Ytter-Grucken och var 90 000 tunnland stort. Heffners köptes av Wifstavarf AB 1894 och uppgick 1966 i SCA som fortfarande äger marken. På

Graven vid Morskojemyren i Tossåsen. Foto Ewa Ljungdahl.

1950-talet fanns det fem gårdar i byn; Nylandsgården, Kullbergsgården, Nergården, Maria Trons gård och Näslundsgården. Under 1960-talet slogs några gårdar ihop och kvar blev endast Kullbergs, Näslunds och Trons.

Tossåsen har varit en viktig plats för samebyn eftersom byn ligger bara tre kilometer från sommarvistet Bartjan (Kroktjärnsvallen). Alla samer hade »sin egen» gård i Tossåsen och när man kom flyttande på våren gick man till »sin» gård. Där fick man förvara torrkäffning och annat som inte behövde användas dagligen i Bartjan. I utbyte fick Tossåsenborna torrkött, blod och paltbröd. Under somrarna gick samerna ofta ner till Tossåsen för att köpa mjölk, grädde och ost eller för att gå på logdans på lördagarna. Syskonen Lilly, Folke och Bror Larsson från Tossåsen berättade i en intervju 2005 att de mycket väl kom ihåg när samerna kom flyttande. Det var spännande, och det blev lite mer liv och rörelse i byn. Man hade bra förhållande till samerna och ömsesidig nytta och glädje av varandra. Gårdarna i

byn hyrde ut rum till turister, och när det kom mycket gäster hjälpte kvinnorna från samebyn gärna till med servering, matlagning och städning.

1965 drogs bilväg fram till Tossåsen. Då slutade samerna att lämna saker i »sina» gårdar; när vägen kom blev det mycket närmare till Bartjan och behovet att lämna kvar saker i byn fanns inte längre.

Laila Johansson (f. 1934) berättade om Tossåsen i en artikel i *Oviks- och Myssjöbygden* 2004:

I Tossåsen, tre kilometer från Bartjan, köpte vi mjölk, grädde, smör och ibland gammelost. I maj vid skarföre brukade far dra kälken med blodkagge och sånt man behövde inför flyttningen, till exempel torrkött, salt, socker, makaroner samt naturligtvis mörsmöret. Av blodet bakade mor tillsammans med en Tossåsfrau blodtunnbröd i böndernas »bakstuga». Varorna förvarades i bondens härbre inför sommaren.

Näslundsgården i Tossåsen på 1940-talet. Vykort.

Efter logdansens sommaren 1941. Foto privat.

[namn kommer]

Bartjan (Kroktjärnsvallen)

Bartjan är Tåssåsensamernas stora sommarviste. Vistet ligger i väglöst land tre kilometer norr om byn Tossåsen och används numera främst under kalvmärkningsperioden i början av juli. Bartjan ligger strax nedanför fjället i björkskogen med stora kallkällor och fina fiskevatten strax intill, alltså en idealisk plats för ett sommarviste. Bartjan är utpekad som riksintressemiljö för kulturmiljövården i Jämtlands län som ett gott exempel på ett traditionellt sydsamiskt sommarviste.

I STF:s årsskrift 1889 ger Torsten Boberg en beskrivning av dåtidens Bartjan: *I Lundörren eller närmare Tossåsen vistas merendels i slutet af juli några familjer af lapparne eller »fjällfolket» som de älska att kalla sig. Ett besök hos dem bör ej försummas – åtminstone icke af den, som ej förut haft tillfälle att se fjällappen i hans hemlif. Det är både nöjsamt och intressant att i hans kåta intaga en måltid med renkött och renmjölk, under det medlemmarne af hans hushåll i sina nationaldräkter sitta i krets kring sin enkla härd, belysta af eldskenet derifrån och rökande sina pipor under lifligt samspråk på sitt egendomliga tungomål. Dröjer man der öfver natten, kan man på morgonen få se renhjorden drifvas in i hägnaden – en scen, som man sedan ej så lätt glömmar. Vaktare framdrifva hjorden med tillhjälp af sina väl dresade hundar, som springa vid deras sida eller på gifne ordres snabbt ila åstad, än för att öka farten hos några sengångare, än för att samla in en hop, som gifvit sig för långt åt sidan. En annan lapp skyndar förut för att locka hjorden med sig. De hastigt framrusande renarnes grymtande, knäppandet af deras hofvar, vallhundarnes ideliga skällande, lapparnes hojtande och locktoner – allt detta bildar tillsammans en högst egendomlig kon-*

Mjölknings i rengärdet i Bartjan. I mindre skala fortsatte mjölkningsen ända in på 1950-talet. Foto privat.

sert. Sedan hjorden blifvit instängd, mjölkas renkorna trots deras lifliga protester; kalvarne fasttages och märkas – ofta först efter en vild jagt, i det de otämde djuren rusa in bland de öfriga för att gömma sig.

Vi vet inte hur länge vistet har använts, men anteckningar i Lappfogdens arkiv från 1898 berättar att Bartjan redan då var sommarviste för renskötarna i dåvarande Ovikens lappby. I och intill vistet, ibland kant i kant med dagens byggnader, finns det gott om spår efter äldre tiders invånare; renvallar, kåtatomter, mjölkgrupor och bengömmor.

Kåtatomt vid beteshagen i Bartjan. Ingen minns vem som bodde i kåtan. Foto Ewa Ljungdahl.

*Bartjan, sommarlandet
med kåtarök och hundskall
om aftonen avtecknade sig de runda fjälltopparna
som sagogestalter
ur Tomtar och Troll*

*Bartjan, samebyns samlingspunkt
under några korta sommarmånader
då alla hade tid att umgås*

*där rökslingorna
från de många kåtorna
möttes och försvann i skyn*

*Bartjan, Kamptjärn
de nakna männens badplats
Kvinnoviken
spejande blickar
efter ovälkomna besökare*

Ur Laila Johanssons bok *Doft av näver och ene*

Från Ernst Mankers Lappmarksinventeringar

1943 besökte Ernst Manker, som då var intendent på Nordiska museet, Bartjan under sitt arbete med att dokumentera de svenska samebyarna. Från besöket finns planritningar, uppmätningar, fotografier och övrig dokumentation. Vid Mankers besök var det sex familjer som hade kåtor i vistet. I anslutning till kåtorna fanns en för den tiden modern renhage av rävgårdsnät, och lite längre bort en äldre renhage av palissadtyp. Platsen nu nästan kalhuggen, endast en eller annan björk kvar vid kåtorna. Vistet omfattar för närvarande sex kåtaplatser, varav följande fem på den gamla platsen:

Elias Jonsson

Jonas Jonsson (broder till föregående, inflyttad till Tossåsen från Idre, ursprungligen jämtlandslapp).

Nils Fredriksson (son till Fredrik Nilsson)

Lars Danielsson

Lars Johansson (lappbyns ordningsman).

Den sjätte kåtaplatsen för sig längre österut, ägare Anders Torkelsson. Tillhör egentligen Anarisets lappby. I vistets sydöstra del en modern renhage av rävgårdsnät. Mellan det egentliga vistet och Anders Torkelssons kåtaplats en äldre renhage av palissadtyp. En ännu äldre men alltså använd hade av samma typ 3 km söderut vid Finnburåsen. Från vistet går stigar till Tossåsens by, Lunndörren och Kroktjärnen; stig dessutom genom gamla renhagen till Anders Torkelssons kåtaplats och till en källa väster om vistet. Flera gamla kåtaplatser iaktogs i vistet.

Nils Fredrikssons kåta blev upprustad i början av 2000-talet. Kåtan har klykstångskonstruktion, vilket var ovanligt i Bartjan. Foto Ewa Ljungdahl.

Laila Johansson (f. 1934) berättar om Bartjan i en artikel i Oviks- och Myssjöbygden 2004:

På försommaren i mitten av juni flyttade alla till Bartjan. Familjerna kom ännu närmare varandra (än i Glen) och man kunde se röken ur alla kåtorna och ropa till sin närmaste granne en tidig morgon när han eller hon var på väg till »hemligstället«, som kanske var en björk vars gren växte så att man kunde sitta på den. Varje familj hade hundar som användes i renskötseln. Det var en fröjd att känna röken av ene, höra hundars skall, renklövars klappande och människors röster. Det fanns för det mesta en snödriva i dalsänkan nedanför Bartjan. Där kunde familjerna gräva ner färskt kött eller fisk. Snödrivan fungerade som en frysbox. I kallkällan sänkte man ner grädd- och

Runa Jonsson och hennes mor Maria Jonasson vid familjens kåta i Bartjan 1959. Foto privat.

bärflaskor samt mjölkkrukor. Kallkällan räckte till alla för den var väldigt stor med vatten som bubblade upp ur underjorden. Tre stycken rengården fanns. Ett alldeles i närheten av Bartjan och de två andra längre bort. De var gjorda på gammaldags vis av björkstänger sammanfogade mycket tätt. Renarna kunde inte smita ut. Vi bodde i Barta från juni till slutet av augusti.

Per Folke Persson (1919–2010) berättar:

Första gången jag var till Bartjan var omkring 1935. Vi gick från Hosjöbottnarna till Baulan och därifrån vidare till Bartjan. Innan jag bosatte mig i Bartjan vistades jag i Paul Anderssons kåta i Baulan, där det på den tiden fanns ganska många kåtor. I Bartjan delade jag först kåta med Paulus Fjällström. När Paulus träffade Ella byggde jag en

egen kåta med hjälp av bröderna Jon-Paul och Nils Sigvard. Kåtan byggdes en bit uppöver bäcken från Ellatjärn (Krokavan), ovanför Paulus kåta. Liksom Paulus ville jag bo lite avsides. Jag ville vara ifred och inte bo mitt i byn där det var ganska många barn. 1959 tog jag körkort. Jag köpte först en Volkswagen och senare en Volvo Duett. Det var många som lejde skjuts av mig när de skulle flytta till Bartjan, för det var bara jag och Lars Johansson som hade bil på den tiden. Innan det fanns bilväg till Tossåsen körde man bil till Beten och gick därifrån till fots till Bartjan. På våren drevs renarna från Torsborg upp mot Beten. Renskötarna bodde hos bönderna i Tossåsen när de kom flyttande om våarna. På fritiden gick man runt i kåtorna och hälsade på hos varandra. När jag inte jobbade med renarna brukade jag fiska i Krokavan med Paulus och så högg jag ved. På lördagskvällarna var det vanligt att man for på dans. Ibland dansade man till grammfon i en loge bortanför Näslunds gård i Tossåsen. Det hände också att man for på dans till Storsjö. Då fick man först gå till Beten och sedan åka buss till Storsjö. Daniel Danielsson (»Lill-Daniel«), bror till Lars Danielsson, tyckte inte riktigt om att renskötarna for på dans. Han sa ofta »Ni ska inte fara på dans utan ni ska passa renar!«. I augusti brukade man gå till Vallbomässan ungefär två mil enkel väg. Ibland på somrarna hände det att det fanns fästfolk i Bartjan. Då skulle man »skjuta bjenn«, som innebär att fästfolket skulle stängas in i en kåta och så skulle man föra oväsen utanför. Helst skulle fästfolket sedan bjuda på någonting gott att äta och dricka.

Namn på rengården nära Bartjan:

Kliehpiengiedtie nedanför Svaaletjaahke. Gärdet byggdes nere i björkskogen där det fanns gott om virke att bygga palissadhage av.

Rester efter palissadhage vid Gaskegiedtie. Foto Ewa Ljungdahl.

Gaskegiedtie = mittengärdet. Det låg mellan Kliehpiengiedtie och Bartjan. Samer från Tranris, Anaris och Mittådalen hade skiljningar där. Det kom uppköpare med bil till Beten och därifrån gick de upp till gärdet. Renarna fraktades med häst från gärdet ner till Beten, sedan med biltransport därifrån. I Gaskegiedtie var det även slakt på hösten.

Giedtie gåetiej lihke – det gärde som ligger närmast Bartjan.

Vueliegiedtie – nedergärdet. Gärdet ligger mellan visetet och Fjällströms och Perssons kåtor och var rest med tsegkieh, klykstänger. Bönder från Tossåsen hjälpte till att bära sten som man lade upp runt gärdet. När man skulle ta in ren i Vueliegiedtie drevs renarna runt Kroktjärn ner till gärdet. Efter några år växte det upp så mycket småbjörk att det blev svårt att driva in renar i gärdet. I början av 1960-talet byggdes ett nytt gärde nedanför Gakka.

Paus under arbetet vid rengärdet i Bartjan 1959. Foto privat.

Runa Jonsson (1927–2014) och Nils Evald Johansson (1927–2011) berättar:

Vi minns Bartjan som ett väldigt trevligt ställe där alla trivdes. Det var ingen jäkt och vi bodde där från midsommar till slutet av augusti. Det fanns gott om tid att hälsa på varandra. När man inte jobbade med renarna höll man mest på med vardagssysslor som att hugga ved och tvätta. Vi kommer ihåg vad roligt det var med lördagsdanserna i Tossåsen! Det hände också att vi for på dans till Storsjö, Ljungdalen, Mittådalen och Högvålen. Några gånger cyklade vi till Ljusnedalsmässan på midsommaraftonen tillsammans med Martin Larsson. Från Arånäset till Ljusnedal tog det en dag att cykla, sedan var vi i Ljusnedal en dag och den tredje dagen gick åt till att cykla hem igen. När vi skulle till Bartjan tog vi antingen droska som Emil Jonsson i Börtnan körde, eller så lejde vi Lars Johanssons jeep. Det kom ofta bönefolk och predikanter

till Bartjan. Vår kåta användes ibland som bönekåta, och bönefolket sov ofta över där. Kåtan ligger mitt i Bartjan, så det var bekvämt att bo där. Jag brukade servera kaffe på mötena, berättar Runa. En böneman hette Frans Oskar Linde och kom från Frostvikentrakten. Andra bönemän var Sture Forsegård, Emil Persson som spelade fiol och läste ur Bibeln och Martin Jonsa från Tjouren. KMA, Kvinnliga Missions Arbetare från Stockholm var ofta på besök. Vi kommer speciellt ihåg fröken Luck, fröken Dalbedyll och Maria Bernadotte. KMA-damerna hade med sig presenter till kvinnorna i Bartjan och Glen. Det kunde vara fina förkläden som man knöt runt midjan.

Reinie Fjällström (f. 1953) berättar:

När vi kom till Bartjan på försommaren risade vi först av allt kåtan. Allt gammalt ris togs ut och brändes upp. Kåtan var så stor så det kunde ta flera dagar att risa den. Som tur var fanns det mycket småbjörk. Pappa Paulus sågade ner björkarna och mor Ella skar ris. Av det finaste riset gjorde vi vispar och kvastar. Vid en bäck ovanför kåtan växte ett speciellt gräs som kunde användas till disktvagar. Där plockade vi även kvanne, som var godast tidigt på sommaren. Ella hade en liten plantering med rabarber och gräslök nära kåtan. När det inte var renar i gårdet så fiskade vi. Antingen lade vi nät i tjärnen eller också metade vi i forsen nedanför Per Folkes kåta, där det fanns ganska stora öringar. Ibland metade vi i tjärnen. Annars hälsade vi ofta på hos grannarna. Det fanns inte så många jämnåriga, så jag lekte ofta för mig själv. Jag byggde kojor, klättrade i träd och var ute med hundarna. Jag fick hjälpa till med alla vardagssysslor hemma. Jag och mor samlade torrved och jag rensade fisk när far och min bror Jacke hade fiskat. Ibland fick jag följa med och ta upp näten. Jag minns när vi tvättade kläder i bäcken.

Vattnet värmdes upp i en stor gryta och när kläderna var tvättade sköljdes de i det iskalla vattnet i bäcken. Jag fick också hjälpa far att laga sådant som behövde underhållas; kåtan, boden, båten och annat. I slutet av juli tog vi ekan och rodde över tjärnen. Därifrån gick vi upp mot Pravkan och plockade hjortron. Under somrarna åt man mest fisk och torrkött. Färskt kött höll sig inte så länge trots att vi förvarade maten i en snödriva nära kåtan. Någon gång hände det att en ren bröt benet eller skadades på annat sätt. Då fick man färskt kött och det blev fest! Vi hälsade ofta på hos grannarna i Bartjan och i Tossåsen. Det skoji-gaste var när det var renar i gårdet. Det var spännande att sitta med far vid en eld vid fångstarmarna och vänta tidigt på morgonen. När bjällrorna hördes visste vi att renarna var på väg och då skulle man sitta alldeles tyst. Ibland gick vi upp till gårdet när renarna redan var därinne. Jag tyckte mycket om matrasterna när alla samlades vid eldarna. I gårdet gick barnen omkring och pratade med varandra, letade efter kalvar och hjälpte till att hålla i kalven när den skulle märkas. Pojkarna fick kasta lasso, det fick inte flickor på den tiden. Jag tyckte att det var orättvist för jag ville också kasta lasso. När det var kalvmärkning kom det mycket folk. Kalvmärkningen höll på ganska länge och efteråt var alla trötta. Barnen fick vara ute och leka för sig själva för hemma i kåtan skulle det vara tyst och lugnt. De somrar som jag inte var i Bartjan har inte varit några riktiga somrar. Det är liksom något som fattas. Jag tycker att det är roligt att kåtorna i Bartjan har rustats upp, slyet har röjts bort och de gamla stigarna letats fram. Och att alla från Glen, Hosjöbottnarna, Vallbo och Arånäset samlas. Det är liv och rörelse i Bartjan igen.

Ale och Märta Andersson med sonen Jon Anders i Bartjan 1947. Foto privat.

Anta Hilje (f. 1941) berättar:

Sommaren 1958 var jag i Bartjan första gången. Jag var där som dräng hos Nils Fredriksson, och bodde hos honom och Tomina. Tomina var snäll och lagade så mycket mat. Hon packade med sig maten i glas, så det var tungt att bära minns jag. Det värsta som fanns var vedhuggning, och när det blev några dagars uppehåll i arbetet med renarna förslog Nils att vi skulle hugga ved. Tomina tog mitt parti och förklarade för Nils att jag absolut inte var lejd för vedhuggning. Då kändes det bra.

Ewy Jonsson (1946–2016) berättar:

I min barndom var det under en period ofta kalvmärkning vid *Gaske-giedtien* några kilometer från Bartjan. Vi bodde i Bartjan medan vi arbetade i *Gaske-giedtien*. Jag minns väl en episod från det sista året vi var i det gårdet. Det var den 26 juni 1959, mitt i natten. Lars Martin Jonsson hade precis köpt sig en Minerva transistorradio, och skulle demonstrera den när vi hade paus i gårdet. Det var boxningsmatch i tungvikt på radion, Ingemar »Ingo« Johansson mot Floyd Patterson, och Lars Martin var en äkta

Lars och Fredrik Johansson med familjens häst i Bartjan. Foto privat.

Floydsupporter. Matchen slutade dessvärre med förlust för Floyd, men vi som inte var så intresserade av detta tyckte mest att det hela var fånigt. Däremot var vi alla väldigt imponerade av radion, och min far Anders köpte själv en likadan kort därefter.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Vid *Gaske-giedtien* finns det en grav, markerad med stenar som är lagda som ett kors på marken, där ett barn blev begravt för länge sedan. Det gravlagda barnet tillhörde en samefamilj som var på flyttning till ett nytt ställe, jag vet inte vart de var på väg. Min mors ahkka lade ner en blombukett där varje sommar, inte för att det var en släkting till oss som låg begravd där, utan därför att hon tyckte att hela historien var så tragisk. Sedan vi hade slutat med kalvmärkning i *Gaske-giedtien* märktes kalvarna istället vid *Kliehpien*, som ligger några kilometer längre bort från Bartjan. Vid *Kliehpien* sattes det en gång upp ett

gärde som renarna absolut inte ville gå in i. De blev som galna när de närmade sig, vände och sprang tillbaka. Det var helt hopplöst att få in dem. Så byggdes ett nytt gärde, och problemet försvann på en gång. Det var något mystiskt med gammalgärdet.

Eftersom Bartjan har använts kontinuerligt under lång tid finns det byggnader från olika perioder, alltifrån traditionella torvkåtor till moderna stugor. Större delen av bebyggelsen är koncentrerad till ett centralt område nära en stor kallkälla och en snödriva som ligger kvar till långt fram på sommaren och som används som kylskåp. Några kåtor ligger utspridda öster om »centrum«. De flesta kåtorna har moderna, förenklade bågstångskonstruktioner, men det finns även kvar ett par kåtor med klykstångskonstruktion, en ålderdomlig konstruktion som tidigare var mycket vanlig på sydsamiskt område men som det i dag inte finns så många kvar av. De flesta kåtor är bostadskåtor, men det finns också get- och förrådiskåtor, en kåta där det påstås att det en gång bodde en häst, och en bårkåta. Några kåtor är fyr- eller femkantiga och klädda med tjärpapp, något som blev väldigt populärt på 1940-talet – vad skönt att slippa hämta torv och näver! Nackdelen var att kåtorna blev fruktansvärt varma under soliga dagar.

Märta Johansson f. 1926 berättar varför hennes familj byggde en ny kåta en bit ifrån den gamla som låg mitt i »centrum»: Först tvättade vi kläderna i småtjörnarna. Sen tyckte vi att det var besvärligt att gå så långt för att tvätta, så då byggde vi en ny kåta alldeles intill bäcken. Vår familj hade delat tvättgryta med Tomina, som blev förvånad när jag gick åt ett annat håll första gången vi skulle tvätta i bäcken sedan vi hade flyttat till den nya kåtan. Min bror

Familjen Johanssons kåta. Foto Ewa Ljungdahl.

John tyckte att det var en trevlig plats att bo på, så han gjorde i ordning en eldstad och satte upp en trästomme till en kåta. Kåtan byggdes färdigt några år senare, efter Johns bortgång, av Lars Johansson och Torkel Larsson.

I slutet av 1990-talet var många kåtor och bodar i Bartjan i dåligt skick. Det fanns ett intresse från samebyn att få byggnaderna restaurerade, och med hjälp av statsanslag för kulturmiljövård rustades flera kåtor och bodar upp. Samtidigt röjdes sly i vistet och på renvallarna intill. I samband med upprustningsarbetet gjordes en dokumentation av människor och byggnader i Bartjan 2005: Fjellström och Ljungdahl: *Sommarvistet Bartan – samebyns samlingspunkt*.

Under senare år har många stugor och en torvkåta tillkommit, och samebyn har byggt en samlingskåta och bastu för gemensamt bruk. I dag bor de flesta renskötare i stugor, men några kåtor står kvar och används

fortfarande ibland. Ett par kilometer norr om vistet finns flera relativt nya rengården för kalvmärkning. Till gårderna hör en stor beteshage som sträcker sig in mot fjällen i väster och norr.

Nils Anders Jonssons och Ann Kristin Solstens nybyggda stuga i Bartjan. Foto Ann Kristin Solsten.

Tältkåtor intill kalvmärkningsgårdet. Foto Ewa Ljungdahl.

Kalvmärkningsgärdet. Foto Ewa Ljungdahl.

Korsvallen

Några kilometer öster om Bartjan ligger ett övergivet viste som kallas för Korsvallen. Man kan undra varför platsen kallades så? Vistet är utbrett över ett ganska stort område med lämningar efter kåtor på ett par olika ställen. Ingen vet hur gammalt vistet är, men vi vet att det användes i slutet av 1800-talet. Den siste som hade kåta i Korsvallen var Hilding Lilja (1933–1971) från Hosjöbottnarna. Hans kåta är i dag svårt förfallen. Vid vistet finns även mjölkgruppar, bengömmor och renvallar.

Kåtatomt med tydlig eldstad, Korsvallen. Foto Ewa Ljungdahl.

Igenväxande renvall vid Korsvallen. Foto Ewa Ljungdahl.

Finnburåsen

I björkskogen vid Finnburåsen mellan Tossåsen och Lunndörren fanns ett vår- och höstviste på 1800-talet. I dag är det endast några övervuxna kåtatomter och ett par bodgrunder som avslöjar var vistet låg. Namnet Finnburåsen berättar dels att det var samer (som här i trakten kallades för »finn«) som bodde där, och dels att det fanns åtminstone en förvaringsbod där (buvrie eller bur). Enligt uppgifter var Lisbet Nilsdotter (Nils-son) född i Finnburåsen. Hon bör ha varit född i senare delen av 1800-talet och kallades för Stuttärms-Lisbet eftersom hon hade missbildade armar. I vuxen ålder vistades hon nere i Oviks- och Myssjöbygden. En annan uppgift säger att det fanns fem kåtor i vistet. På en kåtastång i en raserad kåta lär namnet Anders Torkels-son ha varit inristat.

Kåtatomt i Finnburåsen. Den ljusa gräsringen i mitten var platsen för kåtans eldstad. Foto Ewa Ljungdahl.

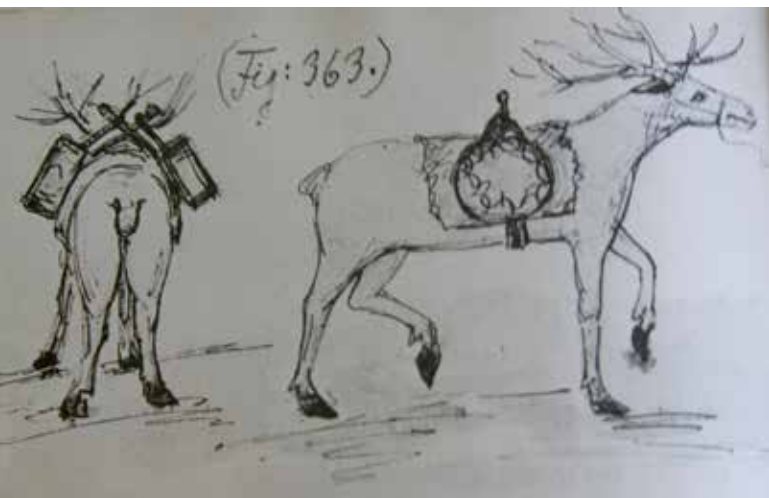
1869 besökte folklivsforskaren och konstnären Nils Mandelgren Finnburåsen, eller Finnboåsen som han kallade platsen. Mandelgren var på väg från Tossåsen via Lunndörrespasset till kapellet i Vallbo när han stannade vid Finnburåsen ett par dagar. Han fascinerades av livet i vistet och dokumenterade sina upplevelser i ord och bild:

Sedan vi uthvilat här, gick vandringen till Finnboåsen, hvarest två lappfamiljer för tillfället vistades. Det är af ett egendomligt intresse att på dessa nakna fjell besöka nordens nomader. På några hundra alnars afstånd varseblefvo först två koniska jordhögar, liknande kolarkojor, ut vilkas spetsar röken virvlade. Vår ankomst tillkännagavs genom några utmagrade, gråa hundar, liknade halv vuxna vargar, vilka sprungit skällande omkring oss; härvid upplyftades ett på kojans södra sida hängande klädesstycke, vilken föreställde dörr, och ett brungult fult gumansikte framtittade, liksom hexan ur högen. Bakom kojorna var förrådshuset, bestående av två lavar, täckta med björknäver och granbark och upphängda i ett par av vid och köld hopkrympta björkar; i en bredvid stående stock voro trappsteg inhuggna, vilka ledde dit upp. Kåtorna omgävos av en arg gärdsgård, bestående av björkruskor, nedstuckna i jorden med topparna mot marken och rotändan uppåt. Just som min skjutsare hade utsläppt hästarna på bete kommo renvaktarna med hundarna och hela renhjorden, bestående av kor, oxar och kalvar. Det var en ståtlig syn att se denna mängd av fjällets hornkrönta inbyggare. Korna indrevos i inhägnaden, varefter de fångades medelst en lina – som kastades omkring hornen – och fasthöllos till dess de blivit mjölkade. Man erhåller endast en ringa kvantitet mjölk av en renko, och hon mjölkas blott en gång om dagen; för övrigt får kalven dia henne. Då mjölkningen var slutad, stego eller rättare kröpo vi in i kåtan genom den mattbehängda öppningen.

Interiören var ganska enkel. Väggarna bestod av björk- och granstörrar, på vilka uthuggna, 6 à 7 tum långa grenar diverse husgerådssaker, såsom korgar, pungar, m.m. hängde; störrarna voro täckte med björkris och bark, och därovanpå med torv; golvet var belagt med björkris, på vilket renhudar voro utbredda, och i motten låg en ring av stenar, inom vilken elden brann, skrin, jemte annat av husets bohag, voro placerade kring kåtans kanter.

Värden satt mitt emot dörröppningen och skötte kaffekitteln, som hängde på en järnkedja, fästad i takspetsen av kåtan; något längre bort satt värdinnan och vid ingången hennes gamla moder. Sedan middagen, bestående av torkar renkött, renmjölk samt renost, blivit intagen, bjöds

kaffe, vilket var synnerligen starkt – man lär nämligen koka endast 8 koppar av ett fjärdedels skålpund – med renmjölk, tjock och fet som grädde. Värden visade därefter sin skicklighet uti att slöjda träarbeten, såsom koppar och dylikt, medan hans gamla svärmoder satt och sydde på ett skinnplagg; tråden bestod av delar utav rensenor, vilka hon klyvde och därefter rullade på kinden, i ändamål att få tråden rund. Barnen kröpo omkring på golvet, ibland dem en två-årig gosse, omkring $\frac{3}{4}$ aln lång, klädd i en blå kolt med röda snören och en grön spetsig mössa med röda ränder och tofs. I en vrå låg en lapp, inbäddad i hudar, nästan halvdöd av intagna starka drycker, vilka han, vid et besök uti ett nybygge, hade förskaffat sig av en lanthandlare.

Lastrenar i Finnburåsen. Teckning Nils Mandelgren.

Barnvagg, kirkeme, i Finnburåsen. Teckning Nils Mandelgren.

Baulan (Storlövvalen)

Baulan, eller Storlövvalen, var ett stort viste som användes både på våren och hösten. Det är osäkert hur gammalt vistet är, men där är fullt av kåtatomter, renvallar, förvaringsgropar och bengömmor och i utkanten av vistet ligger ett par förmodade gravar. Utifrån den stora mängden lämningar måste bosättningen ha varit både omfattande och långvarig. Intill vistet finns fångstgropar, vilket visar att platsen var strategisk även för jakt av vildren och älg. Några kåtatomter skiljer sig från lämningar efter vanliga torvkåtor; grunderna är byggda av flata stenar och mellan en halv och en meter höga. När de användes måste de ha haft någon sorts överbyggnad, kanske av trä och torv, men av detta syns ingenting i dag. Intill kåtorna finns flera stora rengården som användes för bland annat kalvmärkning. Enligt uppgifter hade bland andra Nils Fredriksson, Anders Torkelsson och Lars Johansson kåtor i Baulan. På norra sidan av ån Lövan hade Rune Eliasson en kåta.

På en backe intill det gamla vistet står en renvaktarstuga. Den byggdes för att ersätta en äldre renvaktarkåta som brann ner i början av 1900-talet sedan blixten slagit ner. Som tur var blev ingen skadad eftersom renskötarna var ute och jobbade. Baulan, som var ett så viktigt viste i äldre tiders renskötsel har inte någon funktion för dagens renskötare, och renvaktarstugan används numera mest vid älg- och ripjakt.

I Svenska Turistföreningens årsskrift 1910 finns en artikel med titeln *En vecka i Jämtlands fjälltrakter* där det finns intressanta uppgifter från Baulan. Artikeln handlar om ett sällskap som tillbringar några dagar i Oviks- och Lunndörrsfjällen. Bland annat bor de hos Nils Nilssons i hans kåta i Glen. Nilsson rekommenderar sällskapet att gå via Storlövvalen till Tossåsen. *Färden är långt mer omväxlande än om man går direkt*

på Tossåsen. Nils hade, efter hvad vi snart erforo, sitt särskilda skäl att varmt rekommendera krokvägen. Hos lappen Jakob Olsson i Stora Löfdalen hade han nämligen sin son i tjänst. Men härtill kom, att han för oss ställde i utsikt att få se den betydliga renhjörd, som för tillfället var sammandragen vid lappläget därstädes och som vid 12-tiden på dagen skulle släppas ut i den väldiga »kian«. Vi kommo också fram i god tid och fingo njuta af det utlovade skådespelet, som var sällsamt nog. Det blef ett myllrande af hundratal renar på den motsatta höjden och detta fortsattes från höjd till höjd, till dess vi slutligen förlorade dem ur sikte i riktning mot sluttningarna av Lilla Anahögen och Tjirmakkentjuole.

Martin Larsson och Rune Eliasson i Baulan 1957. Foto privat.

Stengrund efter en kåta i Baulan. Foto Ewa Ljungdahl.

Märta Johansson (f. 1926) berättar:

Min mamma Elin Kristina Fredriksson var född 5/6 1897 (död 13/10 1962) i Baulan. De flyttade från Baulan till Korsvallen. Innan de skaffade egna hästar lånade de hästar av bönderna. Elin var fem år när Akka Kotea (en gammal samekvinna) grävde ner en kittel med mynt i Baulan. Kitteln har aldrig återfunnits trots att många har letat efter den.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Som jag har hört berättas var det många familjer som bodde i Baulan. Bland annat ska Tomas Torkelsson ha varit bosatt där med sina föräldrar. Det var Tomas Torkelsson som gick ensam till Vallbo när han bara var fem år. Fredrik Nilssons gamla släkt, på hans andra sida, inte Nikolaus Nilssons sida, bodde också där.

Kåtatomt i Baulan. Foto Ewa Ljungdahl.

Per Folke Persson (1919–2010) berättar:

Baulan var en viktig plats. Där var man hela hösten ända tills snön kom. Vajorna mjölkades långt utpå hösten sedan kalvarna hade slutat dia. Därför finns det många mjölkgröpar där. Där finns även ett gammalt gärd. I Baulan passade man renarna mot väster, därför var platsen så viktig. Lars Danielsson bodde förmodligen i en av »stenkåtorna», det berättade hans son Martin Larsson.

Per Folke Persson i Baulan 1958. Foto privat.

Igenväxande rengärde i Baulan 2010. Foto Ewa Ljungdahl.

Renhjord i Baulan 1899. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Glen

Glen, på samiska *Kliere*, är ett exempel på ett traditionellt vår- och höstviste som överlevde övergången från intensiv till extensiv renskötsel och som övergick till att bli huvudviste och permanent boplat för många renskötare.

Området kring Glensjön och Glen har en mycket lång bosättningskontinuitet. De första människorna här levde av jakt och fiske. De tydligaste spåren från den epoken är fångstgropssystem och enstaka fångstgropar som ligger utmed renarnas vandringsvägar längs Arån ända upp på kalvfället. Andra vanliga lämningar från fångsttiden är förvaringsgropar för fisk och kött i stenskravel och fångstboplatser med skärvsten och avslag efter stenredskapstillverkning. Från fångstbefolkningens tid finns även en grav; en röselikande stensättning på en liten holme i Glensjön, som är daterad till ungefär år 0, samt två lösfynd av vikingatida järnspetsar av så kallad samisk typ.

Renskötarnas boplatser har varit spridda över ett stort område. Den äldre bosättningen, »Gamla Glen«, låg på sydöstra sidan av Glensjön och ner längs Aråns

dalgång. I hela det området finns hundratals spår efter äldre tiders renskötsel som kåtatomter, renvallar, mjölk-gropar, kallkällor, bodgrunder och bengömmor.

I slutet av 1800- eller början av 1900-talet flyttade Fredrik Nilssons familj från sin boplat vid Glensjön ner till skogen till den plats som i dag heter Glen. Då kallades platsen för Sandboåsen. De bodde först i kåta men byggde senare ett hus som sägs vara det första i Glen. Med tiden följde flera familjer Nilssons exempel och lämnade de gamla boplatserna uppe vid sjön. En anledning till flyttningarna kan vara det tog slut på ved och virke till kåtor och palissadgården vid sjön, en annan att det fanns bättre tillgång till kraftigare virke nere i skogen när man började bygga hus. Några av boplatserna sydost om Glensjön användes fram till mitten av 1900-talet men övergavs därefter. En sådan plats är Njeeruve (Neron), där två familjer bodde året runt innan de flyttade ner till dagens Glen i början av 1960-talet när vägen till Glen var klar.

Utsikt från en av de gamla boplatserna nära Glensjön.
Foto Ewa Ljungdahl.

Kåta i Glen, troligtvis tillhörande Jakob Olofsson. Foto privat.

*Spjutspets av järn påträffad ca 100 meter
norr om toppröset på Hundshögen.*

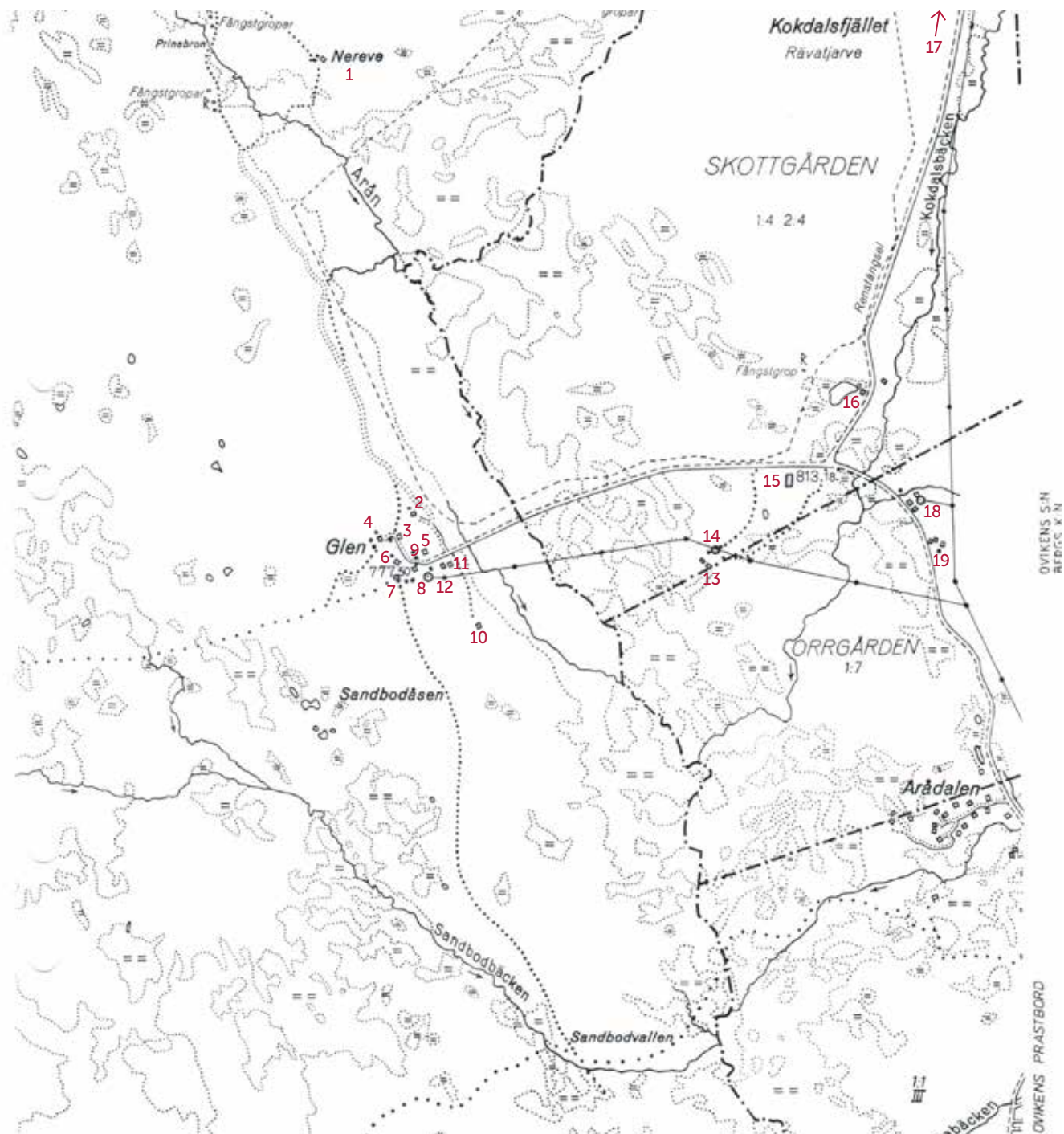

Neron på 1940-talet. Foto privat.

Bilden är tagen efter en gudstjänst vid bönkåtan i Glen omkring 1902. Predikanten var Anders »Jämte« Backman från Kövra (sittande till vänster). Med på bilden: Nils Torkelsson, Torkel Andersson, Jon Jonasson, Anders Torkelsson-Fjällsten, Per Larsson, Maria Danielsson, Maria Andersson »Dane-Marja«,

Maria Cecilia Nilsson, Margit Olofsson, Ellen och Maria Freriksson, Bengt Olov Olofsson, Torkel Persson, Pål Fredrik Nilsson, Lars Pålsson, Nils Nilsson och hans hustru Märta Maria, Sigrid persson, Jacob Olofsson och Jonas Torkelsson. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

BOSTÄDER I GLEN

1. Nerun. Bengt Olofsson sökte tillstånd från Kungl. Maj:t för att få bygga ett bostadshus i Nerun på 1920-talet. Efter Bengt var det hans dotter Elin Andersson och hennes man Pål som bodde i huset. Huset har stått tomt i många år, och har delvis rasat samman.

2. Huset byggt omkring 1960. Första ägare var Paulus och Ella Fjällström. Nu ägs huset av deras barn Reinie Fjällström och Jacke Torkelsson.

3. Huset stod i Höglekardalen innan det flyttades till Glen. Husbygget påbörjades 1914 och blev färdigt 1917. Första ägare var Pål Fredrik och Kristina »Lill-Stina« Nilsson. Därefter bodde Pål Fredriks brorsdotter Junetta och hennes make Lars Henrik Danielsson i huset. Deras son Martin Larsson blev nästa ägare, och därefter Nils Anders Jonsson (systerdotterson till Martin) som bor i huset tillsammans med sin familj i dag.

4. Anders och Maria Jonsson köpte sitt hus 1947 och flyttade det till den plats där det står i dag. Huset stod tidigare i närheten av Elias och Sigrid Jonassons hus. Anders och Marias dotter Ewy övertog därefter huset. I dag ägs det av Nils Anders Jonsson.

5. Huset blev färdigt omkring 1960. Märta Johansson bodde tidigare i huset och äger det fortfarande.

6. Huset byggdes antagligen på 1930-talet. De första ägarna var Nils och Tomina Fredriksson. Huset ägs i dag av Märta Johansson. Det har stått tomt sedan Nils dog.

7. Huset byggdes omkring 1916. Det var det första huset i Glen och fungerade en tid som telefoncentral. Förste ägare var Fredrik Nilsson. Fredrik Johansson lät senare bygga ihop huset med ett gammalt härbre som stod i närheten. Ägs i dag av Anna Lindberg.

8. Huset byggdes 1935 utifrån en standardritning för renskötarbostäder. Första ägare var Lars och Elin Johansson. Därefter bodde Fredrik Johanssons familj där, vilka byggde till huset med en sektion. Nuvarande ägare Thomas Johansson.

9. Nikolaus Nilsson flyttade huset med häst från Hosjöbottnarna på 1930-talet. Innan Nikolaus flyttade till Glen hade han bott i Hosjöbottnarna. Första ägare

var Nikolaus och Katarina Nilsson. John och Gunvor Johansson med sonen Olof var de sista som bodde i huset 1955–56. Huset används inte längre och har rasat ihop. Nuvarande ägare Märta Johansson.

10. Första ägare var Elias och Sigrid Jonasson, därefter bodde deras son Rune där. Nuvarande ägare Kerstin Lilja.

11. Huset byggdes av Ovikens kommun som pensionsbostad i början av 1960-talet. Först bodde Pål och Elin Andersson i huset, och därefter Anders Jonsson. Senare sålde Bergs kommun huset. Det ägs i dag av Peder Johansson.

12. Huset byggdes av Ovikens kommun som pensionsbostad i början av 1960-talet. Först bodde Ola-Martin Renander i huset, och därefter Lars Johansson. Senare sålde Bergs kommun huset till Inger Johansson.

13. Rönnbacken 1. Huset byggdes på 1940- eller 50-talet. Huset har samma grundritning som Lars Johanssons hus men är spegelvänt. Första ägare var Ale och Märta Andersson. Nuvarande ägare Bengt Arne Johansson.

14. Rönnbacken 2. Den som bodde i huset först var Daniel Danielsson. Sedan ägde Ewy Jonsson det och bodde där några år. Nuvarande ägare Evelina Solsten.

15. Huset började byggas 1993 och ägs av Nicklas Johansson.

16. Tjärnstugan. Huset var från början en sommarstuga som stod på Frösön. Den flyttades till Glen 1968. Huset ägs av Olof T Johansson som har byggt om det till en modern bostad.

17. Renvaktarstuga byggd på 1960-talet efter en standardritning för renvaktarstugor. Tåssåsens sameby äger huset.

18. Restaurang Hävvi. Huset flyttades dit från Klövsjö när vägen byggdes 1961 och användes som kafé under några år. Det ägdes först av Lars Johansson och ägs i dag av Thomas Johansson.

19. Huset byggt 1988 som en ersättning för det hus som brann ner 1986. Det ägs av Bengt Johansson.

Ernst Manker besökte Glen 1938. De personer som bodde där då var:

Lars Johansson med hustru Elin och barnen John,

Fredrik och Märta. Dräng: Daniel Danielsson.

Fredrik Nilsson med hustru Kristina (syster till Nikolaus Nilsson) och barnen Maria (gift med Torkel Larsson i Mittådalen) och Elin (gift med Lars Johansson).

Nikolaus Nilsson, änkeman.

Lars Danielsson med fru Junetta och barnen Martin och Maria Kristina.

Torkel Andersson, ungarl.

Paul Andersson med fru Elin och barnen Hildur, Olof och Laila.

Jacob Olofsson, änkeman, och dottern Elin Maria och hennes dotter Anna.

Torkel Jonasson, änkeman, och barnen Klara Margareta och Nils Nikodemus.

Elias Jonasson med hustru Sigrid och barnen Maria Linnea, Jonas, Klemmet, Rune, Elis och Elsa.

De flesta familjer hade både kåta och stuga. Kåtan användes endast som sommarbostad. Vanligen var det en typisk torvkåta med bågstänger och utan fönster. Lars Johansson, Fredrik Nilsson, Nikolaus Nilsson och Lars Danielsson hade sina bostäder på samma öppna plats; den sistnämnda med sin gård inhägnad för sig, de andra inom en gemensam inhägnad. På tre gårdar hade man häst; Johanssons, Danielssons och Jonassons. Hästarna användes mest för klövjning vid flyttningarna. Födan var dels av egen slätter och dels köpt foder. Endast hö skördades, på en och annan liten åker sådde man havre och gräsfrö tillsammans, varefter havren slogs som hö. En och annan hade ett litet potatisland, inget så stort att det gav en tunna. Litet rabarber och gräslök har man också. Man gör likaså försök med rotfrukter, som dock liksom potatisen kan slå fel.

Förrådsställning och kåta på ordningsmannen Johanssons gård 1938. Foto Ernst Manker, Nordiska museet.

*Märta Johansson letar spår efter en gammal kåtaplats i Glen.
Foto Ewa Ljungdahl.*

Intervju med Lars Johansson (1897-06-06–1993-05-17) i en film om Glen 1972:

Jag har varit ordningsman i byn i 38 år, från 1922 till 1958. De första stugorna som byggdes här uppe var min svärfars och min svärmors bror som byggde var sin stuga ungefär 1916. Vi andra bodde i kåtor ända till på 1930-talet. Min stuga blev färdig först 1935. Det var ju inga stora stugor. Det var ju bara med ett rum och kök. Under en tid då renskötseln inte var så ansträngande gav en del av pojkarna sig iväg på skogsarbete på våren. Men nu har det blivit mera åtstramningar så nu är det väldigt svårt att få

Nils och Tomina Fredrikssons stuga. Foto Ewa Ljungdahl.

något sådant extrajobb. Det är många som har kommit ifrån den direkta renskötseln i och med att renbetesmarkerna har blivit mindre, och renatalet måste därmed sänkas. Då har de ju inga andra möjligheter och måste söka sig ut från byn till något annat arbete. De kommer nog kanske aldrig mer att bli renskötare. Nästan alla flickorna har flyttat ut. Du vet att när de kommer ned och ser alla bekvämligheter som de har på landsbygden så tycker de nog att det är mycket bättre. Man vet ju inte hur nästa generation ställer sig. Om de trivs med det här arbetet, eller om de hellre vill fara ned på stora bygden och arbeta.

En grämulen sen-
höstdag träffade
Lands medarbetare
Kerstin Nordell en
man som hade
mycket att berätta.
Det är förordnings-
mannen vid Glens
lappby, samer Lars
Johansson, 80 år.

Förr mjölkade vi renar

När vi kom hade han just återvänt från sin dagliga motionstur ute på myrarna i Glen som ligger i sydvästra Jämtland. Lars ser ut som en människa som är byggd för dåligt väder. Han är liten, krum och seg med djupt liggande blå ögon skyddade av buskiga ögonbryn. Praktiska ögon att se genom snöstormer med.

Men nu sätter vi i borta him och tittar på kort i släkten rs. Den äldsta bilden är tagen 1896. Den föreställer ett same-sällskap utanför en kåta med renar och skjor.

Bilden är tagen i Tyskland! Lars förfäddar och färdar och farfver hade engagerat sig att turnera i Danmark och Tyskland för att visa hur samerna levde i Sverige. Lars är inte med på bilden. Han föddes ett år senare i Schneidemühl i Polen i Tyskland. På bilden är emellertid en 18-årig pojke. Det är Lars farfver Nils Thomasson, sedermera den legendariske sametofotografen som dog för ett par år sedan 95 år gammal. De bilder vi tittar på i skamlet är nästan alla tagna av honom.

När Lars var några år gammal flyttade de tillbaka till Oviken. Lars mor dog och hennes tre små pojkar skändades ut i grannbyarna. Fadern, som var enbent efter en olycka i barndomen, försörjde sig på att göra lappkar.

Lars Johansson, same man född i Tyskland.

(låg upplösning)

I Oviken bodde många lappar, berättar Lars. För många av dem hade renarna som de haft i fjällen rivits och skingrats av varg. Den tidens socialhjälp till dessa utblottade lappar bestod i att de skulle få låna hästar på vintern och bege sig till Hälsingland och tiggas.

Nej, huva för varg, säger Lars. Den vill vi inte ha tillbaka. Men de kan ju få ha vargar i södra Sverige, där det finns en massa folk som kan passa dem. Det var ett elände att försöka samla ihop renarna när vargen varit framme och förlosterna blev stora.

Rättor i kåtorna

Lars började som dräng åt renägare samer i Glen i 14-årsåldern och tjänade då 60 kr om året. Dåfortiden bodde man i kåtor. De ser pittoreska ut på Nils Thomassons bilder, men Lars berättar att där var fullt av rättor som gjorde gångar i torven som låg som golv. Så det drog bra, minns han.

1935 byggde Lars och hans hustru Elin ett hus. Och det tycker Lars är en av de märkligaste sakerna som hänt i hans liv, bl a därför att de var skyldiga för alltihop, men lyckades betala tillbaka skulderna. Till en början med som renägare hade Lars tre renar.

Mjölka renko

På en bild mjölkar en same en renko. Det gjorde man förr berättar Lars.

Under ljusa sommarnätter satte man munkavle på kalvarna, ungefär en gång i veckan. Morgonen efter mjölkades renkon, som i bästa fall gav ett par kaffekoppar fet mjölk. Mjölken samlades i träankare på omkring 20 liter. Rika lappar kunde ha dubbel så stora ankare. På sensommaren när man fyllt ankarna fulla grävdes de ner i jorden. På våren grävde vi upp dem igen. Den tjocka starka smeten, som mjölken då blivit, kunde breadas på bröd och kallades då för saura. Blandade man ut den med vatten användes det som mjölk och kallades för livie. Man gjorde också ost av renmjölk. Istället för löpe användes tätört, berättar Lars. Renmjölken är så fet att det inte blev någon vasale. Sådan här renost kallades för veista.

Renmjölkningen slutade man med efter en mul- och klövsjuka-epidemi som drabbade byn i slutet av 1920-talet. Då fick vi gräva ner massor av drabbade renar, säger Lars. Av byns ca 2 000 renar fanns bara 820 kvar. Det var inte lätt att vara renägare då och det är inte lätt nu heller, fast nu är det besvärligt på annat sätt.

Renbete problem

Nu är det stora problemet betet åt renarna. Vattenregleringarna och kalhyggerna har gjort det sämre. På kalhyggerna växer t ex gräs i stället för lavar. Gräset är ett bra bete på sommaren men på hösten lägger det sig. Det regnar på det och allt fryser och renarna kommer inte åt det. På mark med lavar rinner vattnet igenom och laven står kvar porös och lämplig som bete för renen. Nu följer renarna lavarna på träden och sprider sig ner till marker där de inte alla hör hemma, till stort förtret för alla parter.

Här i Glen är det ändå bäst att vara, menar Lars som dock sett sig om i världen en hel del. 19 personer är fast bosatta i Glen och de symlar direkt eller indirekt med renköttel. Markerna omkring är utarrenderade till kungliga jaktklubben och varje höst sedan 40 år kommer norske bokförläggaren Jörgen Cappelen med sällskap dit och jagar ripor. För ett år sedan deltog kungen och drottningen i jakten som Jörgen Cappelen juniors gäster. Om de här jaktarna berättar Lars inte mer än att det är fäligt enkla och trevliga människor som kommer dit till Glen om höstarna.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Den förste som bosatte sig i nuvarande Glen var Fredrik Nilsson med familj. Fredrik var gift med Nikolaus Nilssons syster Kristina och tillsammans fick de barnen Elin (gift med Lars Johansson), Maria (gift i Mittådalen), och Nils, gift med Tomina och bosatt i Glen. De hade ytterligare en dotter, men en gång när hon var liten och familjen var helt upptagen med att flytta renarna blev hon sjuk. Fredrik och Kristina måste lämna henne i Hallen för att fortsätta flytten sedan de hade försäkrat sig om att hon skulle överleva. Hon blev kvar hos familjen i Hallen, och gifte sig där senare. Fredrik Nilsson hade tidigare bott vid Glensjön, men följde tillgången på skog och ved till Glen. Först bodde de i kåta, men sedan satte de upp ett eget hus, det första i Glen (och delvis detsamma som Anna Lindgren använder i dag). Samtidigt som det bodde folk vid Glensjön bodde minst en familj vid Neron – Bengt Olofsson med familj. Vid den tiden fanns det inget gärde på Glenmyren, utan de tama renarna passades av hundarna medan de bodde där. Glen och området runt omkring användes huvudsakligen under hösten. Senare på våren flyttade de också hit, men under vårvintern och kalvningstiden bodde rensköterna oftast i öppna fåbodstugor längs fjällkanten, först och främst i Bastudalen där det var fint kalvningsland. En annan familj som flyttade till Glen senare var Nikolaus och hans syskon. Systemen Kristina blev gift med Fredrik Nilsson. Brodern Mårten (Junetta Danielssons far) dog tidigt av spanska sjukan. Brodern Pål Fredrik bosatte sig på gården som i dag ägs av Nils Anders. Först bodde han i kåta men satte senare upp ett hus på samma plats. Brodern Hans (som senare tog sig namnet Fjellstedt) utbildade sig till lärare och undervisade vid en sameskola. Brodern Jakob dog också tidigt, kanske vid 30 år. Vid passning av renar på Glen-

myren var han dum och skulle visa de andra att han hade ett starkt psyke. Han skulle ta sig över Arån ungefär där gamla bron sedan byggdes. Men över Arån gick då bara en enkel spång som han gick över. Jakob var tuff och stod länge på spången när ett isflak plötsligt tog med sig spången. Jakob ramlade i ån och drucknade. Han hade familj. Tre av hans barnbarn, flickor, lever fortfarande. En i Östersund, en i Stockholm och en nära Hallen. Två av dem heter Aina och Sonja. Deras far, Jakob Nilssons son, hette egentligen Jakobsson i efternamn, men tog i vuxen ålder namnet Jo Barvald.

Nikolaus Nilsson vid sitt hus. Foto privat.

Överst: Nikolaus hus på 1940-talet. Huset var flyttat från Hosjöbottnarna. Foto privat.

Ovan: Nikolaus hus vintern 2017. Foto Ann Kristin Solsten.

Jacke Torkelsson (f. 1941) berättar:

Jag föddes i Hallen 4 september 1941. Barnmorskan som tog emot mig hette Lund i efternamn och var gift med en polis. Då jag bara var några veckor gammal bar min mor mig från Höglekardalen över fjället till Neron ovanför Glen där vi bodde. I Neron bodde på den tiden två familjer. Min egen familj bestod av mor Elin (Ella) Maria Jakobs-son, far Anders Torkelsson och systern Anne Maj som dog ung. Den andra familjen var Pål Andersson, hans fru Elin och barnen Laila, Hildur och Olle. Min familj hade två kåtor, en sommarkåta och en kåta med fönster. Vi bodde i Neron ända tills vårt hus i Glen blev färdigt 1961. Min mor Ella var född och uppväxt i Neron. Hennes föräldrar var Jakob Olofsson, som fick dålig syn och därför bodde på Fjällgård under sina sista levnadsår, och hans hustru Stina. Min far Anders flyttade till Neron från Frostviken när han gifte sig med Ella och tog hand om familjens renar. Tidigare hade bröderna Bengt och Jakob Olofsson (min morfar) och deras familjer bott i Neron. När jag var 2-3 år gammal dog min far. Min mor gifte senare om sig med Paulus Fjällström från Vålådalen. Paulus hade två bröder, Jonas och John. Paulus flyttade till Neron när han gifte sig, och efter en tid föddes min syster Reinie. Elin och Pål Andersson flyttade också till Glen och med undantag för en kort period under sommaren när deras son Olle bodde i Neron var det folktomt där. Andra familjer som bodde i Glen under samma tid var Nils Fredrikssons, Lars Daniels-sons, Lars Johanssons och Elias Jonassons.

I Neron bodde vi under våren och hösten, på vintern flyttade vi till Holmbergs och sommaren tillbringades i Bartjan. När jag fyllde 20 år måste jag göra militärtjänst i Östersund. Där var jag under perioden september till mars. Julen fick jag tillbringa hemma med familjen, och dagarna före jul tog jag för första gången taxi Börtnan

Junetta Danielssons kåta i Glen. Maja Danielsson nr 2 från höger och Junetta nr 3 från höger. Foto privat.

längs en nybyggd väg ända fram till dörren till vårt nybyggda hus i Glen. Där fick jag vara i två veckor tills militärbilen kom och hämtade mig till regementet igen. 1962 var det högtidlig öppning av vägen till Glen. På vändplanen hade det samlats mycket folk, däribland landshövdingen, och Maja och Ella serverade köttgryta och smörgås.

Laila Johansson (f. 1934) berättar i en artikel i *Oviks- och Myssjöbygden* 2004:

Det fanns ingen landsväg till Glen när jag var barn. Den kom först i början av 1960-talet. Därför var samebyn intakt, alla bodde där. Några familjer hade hästar, som de klövjade varor på om somrarna och körde med släde om vintern. Varorna hämtades antingen från Höglekardalen (barmarkstid) eller från Lövdalen, dit det fanns bilväg, för vidare resa till Börtnan, där det fanns två affärer. Den som inte hade häst fick bära varor på bakmes eller säck. Min far drog en kälke på vintern till Lövdalen. Det gällde att

inte köpa sådant som tog för stor plats eller var för tungt. Men ibland hände det att far måste ha en damejeanne med fotogen också samt stora laddningsbara batterier till vår radio, som såg ut som en kappsäck. Så småningom förändrades livet i samebyn. Vi fick landsväg och några skaffade sig bilar. Det blev lättare att förflytta sig och renskötarna kunde åka till de olika samebyarnas kalvmärkning, renskiljningar och slakter. Familjerna stannade kvar i Glen. De äldre gick bort eller orkade inte längre vara med. De unga bildade familjer och bosatte sig i samhällen som Oviken, Börtnan, Skålan. Eftersom det bildades blandäkenskap blev samiskan inte längre modersmål.

Reinie Fjällström (f. 1953) berättar:

Närheten till det gamla Glen, där den tidigare Glen-bosättningen låg, och närheten till Glensjön kan ha varit avgörande då man först valde att bosätta sig i Neron. Dessutom var det förhållandevis enkelt att ta sig därifrån till Höglekardalen där man kunde skaffa sig nödvändiga varor. Under min uppväxt bodde jag i Neron under våren och en del av hösten tillsammans med mina föräldrar och min bror Jacke. Vi bodde i en liten kåta. Lite längre upp i skogen hade vi ett härbre, och dit brukade jag cykla fram och tillbaka på en liten trehjuling. I Neron bodde också familjen Andersson, Pål och Elin, med sina vuxna barn. De hade ganska tidigt byggt sig ett hus där. De hade också ett härbre, en kåta och en ladugård. Getter och kor gick runt på området. Det var lite skog, så man hade god utsikt mellan familjernas bostäder. Elin och Påls hus var så stort, tyckte jag. Huset hade ett stort kök med bilder på väggarna som vi fick titta på, och det tyckte jag var väldigt spännande. Det fanns inga andra barn i min ålder i Nerun, och därför ingen som jag kunde leka med. Jag minns att jag hade en björk där jag ofta satt och lekte, jag

var nog var ett ganska ensamt barn. Några gånger gick jag till Glensjön och fiskade, och när det var snö åkte jag skidor. Det finns en brant backe där Jacke lurade mig att åka störtlopp. Nere i Glen hade jag däremot en jämnårig vän, Lars Ingvar, som jag lekte med ibland. Det var sällan någon kom till Neron, så när jag ville ha sällskap var det oftast jag som fick ge mig av till Glen. Jag använde mig av olika vägar när jag gick dit, ibland tog jag en väg, ibland en annan. Jag stannade gärna hos Daniel Danielsson en stund när jag passerade förbi. Ibland gick mor Ella till Arådalen för att hämta mjölk. Hon hade en egen genväg dit från Neron. Posten levererades av Anders Thomasson som kom med den från Höglekardalen. En gång hade jag fått ett brev från mitt syskonbarn i Gällivare. Det var en stor händelse! Jag minns också hur stort det var när Spökis började med sina flygturer i området. Då blev det enkelt att få tag på mat, man skickade en beställning och så släppte Spökis ner maten i sjön. Några gånger gick vi till Hosjöbottnarna för att delta i bönemöten. Vid sådana tillfällen var det oftast mycket folk. Man var flitiga med att besöka varandra och hålla kontakten på den tiden, trots de långa avstånden. Efter några år byggde min familj ett hus i Glen. Det blev färdigt 1960, ungefär vid samma tid som vägen byggdes. Jag minns att när jag fick se huset så vägrade jag att gå tillbaka till kåtan i Neron. Jag skulle absolut bo i ett hus, och vi övernattade därför i det nybyggda huset som då bara bestod av fyra väggar. På somrarna flyttade min familj liksom de andra i samebyn till Bartjan. Vi gick dit från Glen, först till Baulan och därifrån till Bartjan. Jag har ett tidigt minne från en gång när familjen var på väg till Bartjan och jag satt på någons rygg i en bakmes.

Rekonstruktion av skolkåtan i Glen. Kåtan står utanför kapellet i Västra Arådalen. Foto Ewa Ljungdahl.

Skola

Det fanns många barn i Glen, och under några år i början av 1900-talet bedrevs undervisning i en skolkåta i vistet. Platsen där skolkåtan låg ligger alldeles intill landsvägen fram till »centrala» Glen. Man kan fortfarande se en svag torrvall och stenar efter eldstaden. I en björk bakom kåtatomten hänger ett renhorn. Skolbarnen undervisades av ambulerande lärare under några veckor på hösten. Skolkåtan brann ner i början av 1920-talet, men som tur var skadades ingen av barnen. En rekonstruktion av skolkåtan finns uppbyggd intill kapellet i Västra Arådalen.

Turiststationen i Västra Arådalen. Foto privat.

Turister

Ett par kilometer öster om Glen ligger fåbodvallen Västra Arådalen. Där byggde Svenska Turistföreningen (STF) en liten turiststation redan 1895. Samerna i Glen gick ofta till Arådalen för att köpa mjölk och kom därför tidigt i kontakt med turister. En föregångare vad gäller samisk turism var renskötaren Nils Nilsson (f. 1854) och hans hustru Märta Maria Olofsdotter. De byggde en kåta vid Glensjön där de med åren tog emot hundratals turister. Bland samerna var Nils Nilsson känd som Ajja Stuppe.

Turister och samer i Västra Arådalen. Från vänster Anna Bäckman, Stockholm, Maria Bernadotte, okänd dam, Hildur Luck, Jonas Fjällgren, Anådalen, Mittådalen och Nils Jonasson, Hosjöbottarna. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Arådalens kapell

En gammal önskedröm hos pastorn och skriftställaren Anders Backman från Kövra var att det skulle uppföras en liten kyrka eller ett kapell någonstans mellan Västra Arådalen och Glen. Det dröjde många år efter Backmans död innan hans dröm uppfylldes. År 1962 hade det dragits väg fram till Glen, och i samband med detta

utarrenderade Ovikens pastorat, som ägde mark vid Västra Arådalen, tomter till fritidshus. Stugägarföreningen tog initiativ till att Backmans gamla dröm skulle förverkligas och 1972 togs det första spadtaget till kapellet av Lars Johansson från Glen och Stina Backman, dotter till Anders Backman.

FAKTA OM GLEN

- ♦ Det samiska namnet på Glen är Kliere.
- ♦ De första bosättningar vid Glen som omnämns i skrift är när Hundshög blev skattefjäll i början av 1700-talet.
- ♦ »Gamla Glen« låg närmare Glensjön. Där finns registrerat närmare hundra gamla kåtatomter och andra kulturlämningar. Enligt Lars Johansson (f. 1897) övergavs kåtorna när man ville börja bygga bostäder och förråd av timmer och därför bosatte sig där granskogen tar över från björk. Platsen kallades då Sandbuåsen och ligger där vägen slutar.
- ♦ Telefonledning drogs till Glen i mitten av 1930-talet och avvecklades 2013. Från början gick den över fjället från Höglekardalen, sedan längs bilvägen från Börtnan. En mobiltelefonmast med 2G byggdes vid Glen i början av 2000-talet. Den kompletterades med 4G 2015.
- ♦ Vägen till Glen blev klar 1961. Tidigare hade det diskuterats väg både över fjället från Höglekardalen och nerifrån Lövdalen. Från Lövdalen dikades och grävdes en smal kärrväg till Glen. Nuvarande sträckning projekterades utifrån att få med så många andelstal som möjligt för att bekosta vägen.
- ♦ Elektricitet drogs till Glen 1970. Kostnaden var 700 000 kr, där samebyn stod för 25 000 kr och BTEA 20 000 kr. Största delen var statsbidrag.
- ♦ Dåvarande Ovikens kommun bekostade och byggde vatten- och avloppsledning i själva Glen.
- ♦ Ovikens kommun byggde två moderna pensionärs- hus till vänster om vägen strax före vändplanen.
- ♦ Befolkningsantalet i Glen var 1918: 40 personer, 1938: 48 personer, 1957: 32 personer (19 män och 13 kvinnor), 1977: 19 personer och 2016: 23 personer.
- ♦ Spanska sjukan härjade i Glen 1918. Hälften av befolkningen insjuknade men endast en person dog.

Pål Fredrik och Kristina Nilssons hus. Kanske har det varit bönemöte i huset eftersom det har samlats så mycket folk? Foto privat.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Telefoncentralen låg först i gammalhuset där Fredrik Nilsson bodde, därefter flyttades den till det nya hus som Nils och Tomina hade satt upp. Det var Tomina som skötte telefoncentralen. På äldre dagar blev Fredrik Nilsson lite dement och låg och vilade middag. Han blev less på telefonen som ringde hela tiden, och nästa gång telefonen ringde tog han luren och svarade: »Här är ingen hemma« innan han med en smäll lade på luren.

Intervju med Ella Fjällström (1906–1999) i en film om Glen 1972:

El-ljuset fick vi i november 1970. I och med att vi fick el-ljuset har vi också fått värme, kylskåp och frysbox. Andra har till och med tvättmaskin, el-spis och TV. Frysboxen är nog det bästa utav allt. Nu får vi sätta in färskt kött efter slakten och färsk fisk när vi har varit ute och fiskat.

Så här ser Pål Fredrik och Kristina Nilssons hus ut i dag. Här bor Nils Anders Jonsson och hans familj. Foto Ann Kristin Solsten.

Olof T Johansson (f. 1955) berättar om postdagarna i Glen:

Tisdagar och fredagar, det vill säga de dagar postväskan kom till Glen, var de viktigaste dagarna på hela veckan. Det var de dagarna man träffades och samtidigt de dagarna när man inte störde varandra med besök på eftermiddagen, sedan posten kommit. Sedan vägen blev klar till Glen 1961 så upphörde brevbäraren att bära posten över fjället från Bydalen. Det blev i stället en stor postväska som kom till Glen med Börtnans Taxi, från början körd av Gösta Jonsson och sedan av hans bror Evert Jonsson. Väskan som i sin tur innehöll varje familjs personliga postväska lämnades hos Märta Johansson som bodde alldeles vid vändplanen. Där hämtade varje familj sedan sin egen väska. Kökssoffan i Märtas hus blev därför den självklara mötesplatsen i väntan på att »posttaxin« skulle anlända. Där fick man också reda på de senaste nyheterna från Glen med omnejd. Till exempel vem som hade skjutit älg, sett något rovdjursspår, hur bärstillgången och fisket var, renskogsnytt med mera. Även byskvallret hade sin givna plats på kökssoffan liksom gamla historier och skrönor. Ofta träffade jag då, förutom Märta, Rune Eliasson, Lars Johansson, Ella Fjällström, Fredrik Johansson, Martin Larsson, Maja Jonsson, Ivan Johansson och Evy Jonsson. En hel del av de historiska anekdoter som jag samlat på mig under årens lopp har jag snappat upp i samband med dessa postdagar. Jag brukade skriva ned dem på vad som fanns till hands vilket oftast var bruna kuvert som sedan hamnade i en låda hemma och som nu kommit till användning när vi skulle skriva samebyns historia. Postdagarna var alltså socialt väldigt viktiga. Då träffade man grannar som man kanske bara besökte hemma någon gång per år eller till och med aldrig. Även de dagar när renarna var i gärdet var socialt viktiga men då framförallt

Postlådorna i Glen sattes upp 2011. Foto Ewa Ljungdahl.

för att man träffade de medlemmar av samebyn som bodde på andra platser inom samebyn än man själv.

Posttaxin medförde även kartonger med beställda varor från Konsum i Börtnan (sedermera Börsbua) och senare från Ylvas affär i Skålan. Det var en väldigt viktig funktion på den tiden när det bara fanns några få bilar i Glen. Handla fick man göra på kredit och sedan betala när man någon gång kom ner på bygden. Vad jag hörde från butiksinnehavarna så var Glenborna de säkraste betalarna de hade av dem som fick kredit. Det gick också att till en subventionerad avgift åka med posttaxin ned till Börtnan, Åsarna eller Svenstavik för att uträtta ärenden. Då blev man tillbakakörd senare på eftermiddagen. Hade man ett ärende längre bort som till Östersund så fick man stanna borta några dagar tills nästa postdag infann sig med möjlighet till hemfärd. Evert Jonsson har många dråpliga historier från dessa färder.

Eftermiddagarna under dessa postdagar ägnades åt att läsa veckans dagstidningar och att sprätta kuvert och då gjorde man sig inte besväret att försöka hälsa på någon. Det fick vänta till postfria dagar.

Systemet med posttaxi upphörde 2011 några år efter att Märta hade flyttat till Börtnan och posten började köras ut med postens egen bil för att lämnas i opersonliga postlådor vid vägkanten. Därmed gick en viktig epok i graven. Nu kan det gå månader mellan att vi träffas.

I Oviks- och Myssjöbygden 1970 berättas om när strömmen kom till Glen

25 november 1970 kom strömmen till Glen.

Inför den stora händelsen, byåldermannen Lars Johanssons påslag av strömmen till Glens eget elnät, samlades byborna vid kaffet. Dit kom bland annat byäldsten, 90-årige Lars Danielsson, 81-årige Daniel Danielsson, alias »Lill-Daniel«, som förresten kom gående i rask takt till skillnad mot övriga som förflyttade sig per bil och skoter, och dit kom alla andra. Sedan bar det av i riktning mot Arådalen, där Lars Johansson i närvaro av fjällmannen Daniel Danielsson samt linjemästarna Esbjörn Andersson och Otto Strömberg, drog i det magiska handtaget och förklarade Glen elektrifierat. Dagen till ära hade man arrangerat Glens första »eldrivna« julgran för utebruk och nu gällde det; skulle den lysa eller inte? Jo, den lyste, allt hade klaffat. Tänka sig, vi här uppe i Glen har elektrisk julgran, det var allt en historisk dag, hördes från byborna. Sedan följde stort kaffe- och tårtkalas med många tal.

Kuriosa från Glen

Margareta Mattson i Kalls sameby var född i Hosjöbottarna 1903. Hon berättade att en samekvinna en gång hade gömt sin trumma i ett stenröse ovanför Neron.

Stalo bodde i bergsskrevorna under Illkallshögen. Man skulle inte skrämma honom!

På Illkallshögen jojkaades ibland en jojka till björnen. Det var förbjudet för kvinnor att jojka björnjojken, men trots det var det en kvinna från Glen som avtalade ett möte med Karl Tirén vid Illkallshögen 1913 för att jojka om björnen för honom. Tirén upptecknade »björnsångerna« och betraktade dem som verkliga fynd.

Glen år 2017

Förutom att Glen är permanent boplatz för ett tjugotal samer är platsen central för samebyns renskötsel med en stor renskötselanläggning för kalvmärkning, slakt och skiljning. Huset där Glens café låg på 1960- och 70-talen är ombyggt och tillbyggt och inhyser sedan några år tillbaka restaurang Hävvi som serverar samisk mat och har stuguthyrning.

Restaurang Hävvi. Foto Ewa Ljungdahl.

Hosjöbottnarna

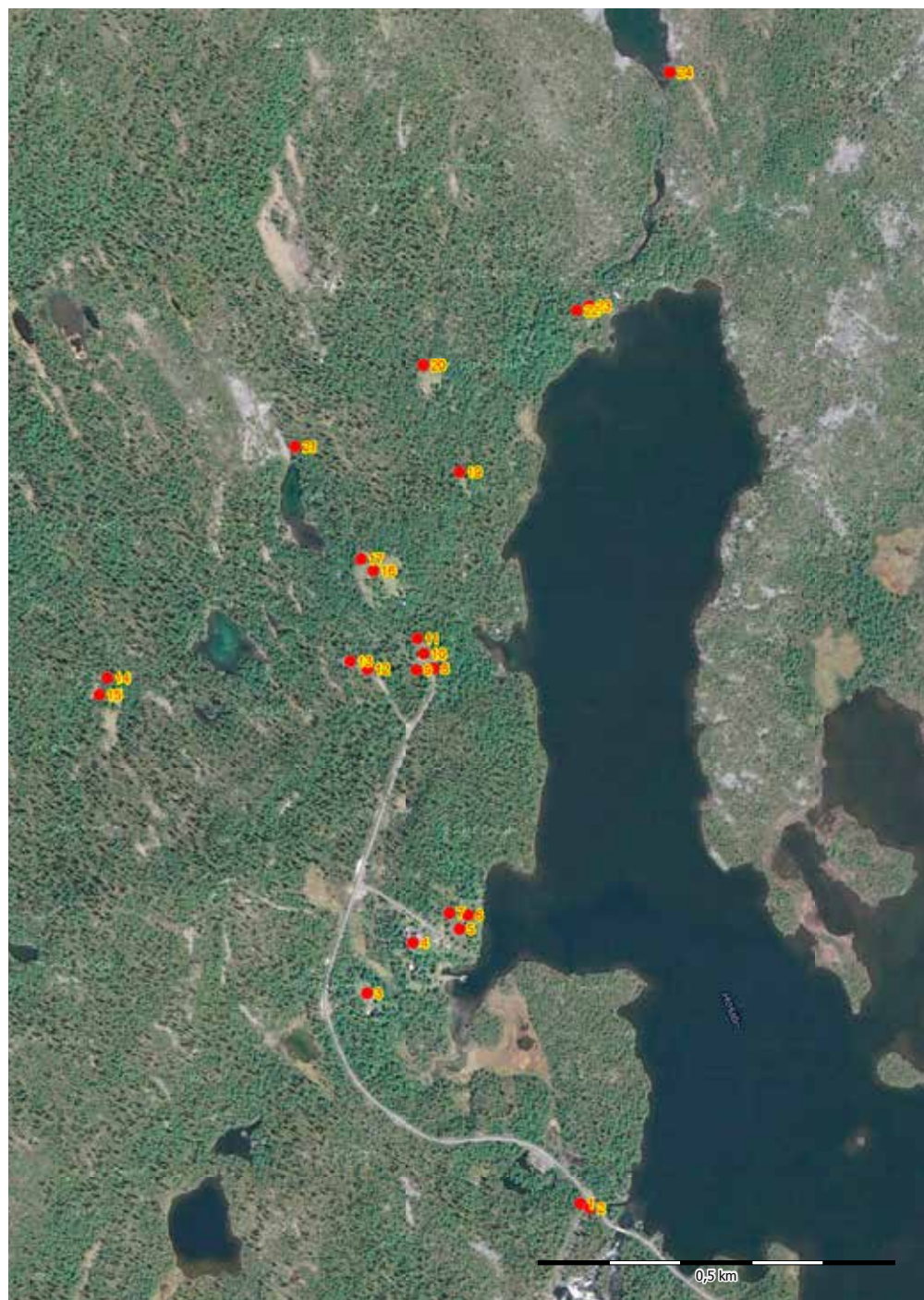
Hosjöbottnarna är Anarissamernas stora höst- och vårviste som senare blev permanent boplatz för flera av renskötarna. Byn är utspridd över ett stort område i granskogen ner mot Hosjön. Förfallna kåtor och kåtomter och andra lämningar efter tamrenskötsel finns lite överallt, även intill dagens moderna bebyggelse. Flera fångstgropssystem visar att platsen tidigare har använts för att jaga vildren eller älg. Hosjöbottnarna har också använts som fåbodvall av bönder i Hallen. Men vem vet, kanske var det så att bönderna anlade sin fåbodvall på en gammal renvall där marken redan var gödslad och bearbetad? Så har det varit på många andra ställen på sydsamiskt område.

I dag finns fortfarande en permanent boende befolkning i Hosjöbottnarna även om den inte alls är så stor som tidigare. Under barmarkstiden finns bilväg fram till byn, men vintertid är man hänvisad till skoter eller skidor från närmaste väg i Höglekardalen, ungefär femton kilometer bort. I byn finns en småskalig turismanläggning, »De åtta årstiderna» som erbjuder jakt och fiske och även mindre konferenser.

Det dröjde länge innan Hosjöbottnarna fick elström. 1987 bildades en elförening med ändamål att äga och förvalta ett vattenburet mikrokraftverk i Storån intill byn. 1991 var det lilla kraftverket färdigt, men det krånglade ofta och man blev då åter hänvisade till ett dieseldrivet elverk. Först på hösten 2014 anslöts hushållen i byn med en elkabel till det fasta elnätet.

Anders och Regina Danielssons bostad i Hosjöbottnarna. I förgrunden Per Larssons härbre. Efter renovering och uppförande av nya byggnader bor nu Daniel Persson med sin familj här. Här ligger också turistföretaget De åtta årstiderna. Foto Paulus Tannlund.

Bostäder i Hosjöbottnarna.

BOSTÄDER I HOSJÖBOTTNARNA

1. Kåtaplats. Här hade Paulus Fjällström (1903–1988) en kåta på en liten backe alldeles vid Storån. Han gifte sig senare med Ella Torkelsson (1906–1999), som var änka efter Anders Torkelsson, se nr. 14.

2. Stuga. Jonas (1903–1983) och Elsa Fjällström (1912–2011) hade sin stuga där vägen går upp mot dammen. Deras hus brann upp på 1940-talet. De flyttade då till Nyhemmen där de byggde upp en stuga och hade en viss turistverksamhet.

3. Stuga. Här bodde Andreas (1901–1980) och Inga (1910–1991) Lilja. De bodde först i en kåta, så kallad *klaasegåetie*. Hit flyttades rikstelefonen efter att den varit hos Per Larsson. Liljas byggde hus 1953. Här växte barnen upp: Hilding (1933–1971), Torsten f. 1936, Märta f. 1938, Karin (1940–2013) och Ture (1951–2017). Sedan de byggt hus så hyrdes kåtan ut till turister.

4. Stuga där Regina (1888–1977) och Anders Danielsson (1878–1963) bodde. De gifte sig 1911 och flyttade till Hosjöbottnarna. När båda gått bort köptes huset av Göran och Birgitta Persson 1977. De byggde upp turistföretaget »De åtta årstiderna« som efter Görans bortgång 2003 drivs av sonen Daniel Persson och hans fru Mirja.

5. Stuga, Charlotta »Lotta« Larsson (1891–1977). En före detta fåbodstuga där hon bodde sommartid. Lotta bodde senare på Fjällgård om vintern. I dag ägs stugan av Lena Persson.

6. Stuga, Per Larsson (1875–1961), gift med Kristine Persdotter (1875–1938). Huset köptes av John Paul Persson som flyttade dit med sin fru Margot. Deras barn Lena och Cecilia växte upp här.

7. Svenska Turistföreningens kåta som Per Larsson hade ansvar för. John Paul Persson har byggt en ny kåta på samma plats.

8. Kåta, Pål Persson (1889–1974) och Sigrid Jonasdotter (1891–1970). Här bodde de innan de byggde det åttkantiga huset, se nr. 9. Pål och Sigrid flyttade från Sösjöfjäll ca 1924–25.

9. Stuga, Pål Pers, detta åttkantiga hus byggdes av Pål Persson och Olaus (Lavus) Larsson på 1930-talet. Här bodde Pål och Sigrid Persson med barnen Per-Folke (1919–2010), Kerstin (1921–2001), Nils Sigvard (1924–1996), John Paul f. 1928 och Hildur f. 1930. Huset brann upp i slutet av 1990-talet.

10. Stuga. Per Folke Persson byggde ett nytt hus 1957–58, där han bodde tillsammans med sina föräldrar Pål och Sigrid, samt systemen Kerstin och hennes barn Göran och Pia.

11. Sommarkåta, Pål Perssons, där man bodde sommartid då huset hyrdes ut till turister.

12. Stuga, Per Danielsson (1876–1942) och Sigrid Jonsdotter (1881–1963). De flyttade hit från Glen. Per var bror till Anders Danielsson. Barn Anna (1904–1981), Karin Maria (1920–2009) och Daniel (1922–2001). Daniel Persson var den sista som bodde fast i huset. I dag bor ättlingar till Per och Sigrid i stugan sommartid.

13. Sommarkåta, Per och Sigrid Danielsson. Här bodde Sigrid om somrarna.

14. Boplats. Torkel Persson (1854–1948) från Stor-sjöfjäll, var gift med Anna Margareta Tomasdotter (1860–1918). De flyttade hit från Idre. Barn: Petri (Per) (1892–1927), Tomas (1894–1980), Anders (1896–1944) (gift med Ella Fjällström f. 1892), Nils Olof (1889–1970) och Karin (1901–1906).

15. Härbre, Torkel Persson.

16. Stuga, Lars Nilsson (1905–1986). Hans stuga byggdes på 1970-talet. Här bodde Lars tills han flyttade till Fjällgård.

17. Stuga, Nils Jonasson (1858–1931), gift med Kristina (Kerstin) Kirsten Pålsdotter (1862–1937). Huset byggdes av Nils Jonasson, far till Sigrid Persson. Barn se nr 8, 16, 22, 23).

18. Kåta. Nils Jonasson innan stugan nr. 17 byggdes.

19. Kåta och härbre Olaus Larsson (1878–1971). Härbret flyttades senare till Glen. Lavus bodde vintertid på Fjällgård.

20. Stuga, Nikolaus Nilsson (1864–1953). Hans hustru hette Katarina Johansdotter (1851–1937), de hade inga barn. Stugan flyttades till Glen någon gång i slutet av 1930-talet. John Johansson hjälpte till med flytten.

Stugan står i dag mellan Tomas Johanssons och Nils Anders Jonssons hus i Glen. Enligt Per Folke Persson så flyttade Nikolaus med hela sitt bohag med häst på vintern. Han plockade ner sitt hus i Hosjöbottnarna och sedan lastade han det på släden.

21. Härbre, Per Danielsson. Detta flyttades till deras stuga nr. 12

22. Kåtaplats Nils Paulus Nilsson (1901–1992), gift med Marie Steinfjell, Här bodde de innan de flyttade till Grönvallen i slutet på 1930-talet.

23. Kåtaplats Jonas Nilsson (1898–1977), gift med Anna Danielsson, se nr 12. Här bodde de innan de flyttade till Grönvallen i slutet på 1930-talet.

24. Fiskarkåta som ägdes av Anders Danielsson.

Uppgifterna hämtade från Vanja Torkelsson, Saemien Sijtes årsbok nr 3 och 4.

*Sigrid och Pål Perssons åttkantiga stuga.
Foto privat.*

*Sigrid och Pål Persson med barnen Per Folke, Kerstin och Nils Sigvard.
Bilden tagen ungefär 1924. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.*

John Paul Persson (f. 1928) berättar om några personer som har bott i Hosjöbottnarna:

Olaus Larsson kom från Vinklumpen. Han blev dräng i Glen, men som äldre flyttade han till Hosjöbottnarna och byggde sig en kåta där. När renskötarna från Glen var i Hosjöbottnarna med renarna bodde de ofta hos Olaus. Han var duktig att bygga kåtor och han kunde även timra. Bröderna Nils Jonasson, kallad »Evangeliet« och Jon Jonasson Fjällgren kallad »Lagen« bodde i Hosjöbottnarna. Nils Jonasson var min morfar och far till Nils Paulus och Jonas Nilsson som flyttade till Grönvallen. Nils Jonasson var predikant, det var därför han kallades för »Evangeliet«. Nils Jonassons stuga övertogs av sonen Lars Nilsson. Där fanns också en timrad stuga från 1920-talet, som senare användes som vedbod av min bror Per Folke. Nils Jonasson hade ett stall som numera är rivet, men grunden syns fortfarande. Kommunen byggde senare en ny stuga åt Lars Nilsson, intill den gamla stugan. Jonas Nilsson och hans hustru Anna hade en kåta i Hosjöbottnarna innan

de flyttade till Grönvallen. Då fick Per Danielsson överta kåtan, som flyttades till deras boplat. Jonas bror Nils Paulus Nilsson hade också en kåta i Hosjöbottnarna. Den kåtan flyttades till Grönvallen. Mina föräldrar var Pål Persson från Sösjö lappby och Sigrid Jonasson från Hosjöbottnarna. De flyttade hit 1924 och byggde då en torvkåta med farstu och järnspis. De äldsta barnen Per Folke och Kerstin var födda i Sösjö, Hildur och jag själv föddes när vi hade flyttat till hit. I slutet av 1930-talet flyttade vi in i en ny mångkantig kåta, nästan som en stuga, med timrad underdel som Olaus Larsson hade byggt. I kåtan fanns matkällare, trägolv, två fönster och en järnspis. Ett härbre som tidigare hade stått hos Lars Nilsson flyttades till vår boplat. Senare byggde Per Folke ett hus intill kåtan. Där bodde han och våra föräldrar när de var gamla. En torvkåta finns fortfarande kvar, i den bodde jag och Per Folke på somrarna. Den mångkantiga kåtan brann ner, i dag finns bara grunden kvar. Flera familjer hade kor, bland annat Per Larssons, Danielssons och min familj.

*John Paul Persson vid lekplatsen i stenröset.
Foto Ewa Ljungdahl.*

Olaus Larssons förfallna kåta. Foto Ewa Ljungdahl.

När jag fick egen familj köpte vi Per Larssons hus. Han hade en turistkåta utanför huset, precis där jag byggde en ny kåta i början av 2000-talet. Regina och Anders Danielsson var strängt religiösa och var medlemmar i Filadelfiaförsamlingen. De hade ofta bönemöten i Hosjöbottnarna. En gång kom predikanten Levi Petrus och sångaren Einar Ekberg dit. Danielssons hus köptes av min systerson Göran Persson när han hade fått överta Per Folke Perssons renar i början av 1970-talet. En bit ifrån själva byn hade vi barn vår egen lekplats. I ett stenskravel har olika generationers barn murat upp »kåtor« och »spisar«, en kåta har både murad skorsten och en liten ugn. Här har barn lekt åtminstone från 1930-talet, kanske mycket längre. Det här var vår frihet, här fick vi elda och vi badade i en liten pöl.

Märta Lilja (f. 1938) berättar:

Jag föddes på ålderdomshemmet i Mårdsund där det fanns en förlossningsavdelning. Jag bodde tillsammans med mina föräldrar och fyra syskon (Hilding, Torsten, Karin och Ture) i Hosjöbottnarna. Vi bodde i torvkåta fram till 1953 då vi byggde ett hus alldeles intill kåtan. Jag minns jularna i kåtan som de bästa jular jag har haft. Längst bak i kåtan, i båassjodelen, hängde mamma upp en liten julgran i taket och på väggarna var det fullt med julbonader som vi barn låg och tittade på om kvällarna. Till jul var kåtan nyrisad och på riset låg det trasmattor. Jag minns att vi sov väldigt gott i kåtan. På morgonen rullades sängkläderna ihop och lades mot kåtaväggen. Vi bodde i Hosjöbottnarna hela året. Vi hade en kalkkälla alldeles intill kåtan, så det var inte långt efter vatten. När bröderna började med renskötsel var de i Bartjan om

somrarna. Torsten och Ture hade kåta i själva Bartjan, men äldsta brodern Hilding ville vara för sig själv, så han byggde en kåta i Korsvallen en bit ifrån Bartjan. Min mor Inga kom från Glen och pappa Andreas från Undersåker. Han tillhörde Anarisets lappby. Om somrarna lånade vi kor från Hallen. Korna fraktades med bil till Bydalen där de fick hämtas. Jag och mina syskon hjälpte till att hämta hem korna på kvällen. På sensommaren när det fanns mycket svamp ville korna inte följa med tillbaka, jag minns att ibland lade sig korna och sov bland svampen och kom inte tillbaka förrän nästa morgon. Min mor sålde mjölk, smör, ost och tjockmjölk. Det var flera i Hosjöbottnarna som lånade kor; Sigrid Danielsson och Sigrid Person. Barnen tyckte att det var roligt med korna. Roligt var det också när vi hade två getter en sommar när jag och Torsten var små. Det kom ganska ofta turister till Hosjöbottnarna, både på vintern och sommaren. STF hade en turistkåta mitt i byn. Jag kommer ihåg att en turistande kvinna hade plockat svamp och ville bjuda mig och mina syskon på, men jag ville inte smaka för jag tänkte bara på vad mycket maskar det brukade vara i svampen. Ibland kom det predikanter. De brukade bo hos Regina och Anders Danielsson som var pingstvännar. Regina ville att jag och mina syskon skulle komma när det var predikan, och så ville hon att barnen skulle sjunga »Tryggare kan ingen vara«. Psalmen skulle sjungas på svenska, men annars fick vi inte prata svenska hos Regina, endast samiska.

I hemmet pratades också bara samiska, men vi barn kunde även prata svenska. Ibland på sommaren kom prästen från Hallen för att hålla gudstjänst. Han hade då först varit i Glen och predikat. När jag var barn fanns det inga andra jämnåriga barn i Hosjöbottnarna förutom mina

syskon. Vi lekte därför mycket tillsammans, speciellt jag och Torsten som det bara är två år emellan. Ibland lekte vi i ett stenigt område en bit ifrån byn tillsammans med Hildur och John Paul Persson, som var lite äldre än oss. Där fick vi elda, något som vi annars inte fick göra. Jag minns att vi brukade busa med Regina, vi kastade smuts i hennes tvättvatten. Hela vintrarna bodde jag och mina syskon på nomadskolan och kom hem bara till jul. Jag kommer väl ihåg när jag kom hem till sommarlov när jag var tretton år. Då hade jag fått en lillebror, Ture, och jag längtade väldigt mycket efter att leka med honom. Men han bara åt och sov. Fiske och älgjakt var viktigt i Hosjön. Älgköttet saltades ner i en ektunna. Vi plockade mycket bär också, mest hjortron. Mina föräldrar var båda duktiga slöjdare, mor sydde skor av renskinn och far gjorde knivar. En äldre farbror i Hosjöbottnarna, Torkel Persson, hälsade ofta på i vår kåta. Jag tyckte om att sitta i hans knä och leka med hans silverdosa. Torkel måste ha tyckt mycket om mig också, för en gång fick jag silverdosan! Det var långt till närmaste affär. Den låg i Hallen, och varorna fick köras med häst och släde från Bydalen till Höglekardalen. Därifrån fick varorna dras på kälke efter skidorna. I Höglekardalen fanns ett härbre som tillhörde pensionatet. Där fick alla i Hosjön lämna saker för förvaring.

Ovan till höger: Anders och Regina Danielsson utanför sin kåta. Foto privat.

Till höger: Inga Lilja med sina barn Märta, Karin, Thure och Torsten. Foto privat.

Sig-Britt Persson (f. 1953), berättar:

Varje gång jag kommer över Hosjövalen och ser Hosjön så känner jag det stora lugnet. Då är jag hemma. På andra sidan sjön ser jag hustaken. Jååne Laaras (Lars Nilsson) hus högst upp, och längst bort i byn ser jag bilden av aajja Lavus (Olaus Larsson) lilla fönsterkåta och mitt barndomshem Pål Persas där jag tillbringade hela min uppäxt fram till skolstart. Där var aahka och aajja (Sigrid och Pål Persson) min mor och min bror (Kerstin och Göran Persson), mina morbröder och moster. Under de tidigaste åren bodde vi vintertid i en åttkantig stuga som min morfar och aajja Lavus satt upp. På sommaren flyttade vi ut till torvkåtan då stugan hyrdes ut till turister. Ovanför oss bodde aahka Sagka och Stor Daniel (Sigrid Danielsson och hennes son Daniel Persson). Längst fram i byn, i den centrala delen som kallades sietera, bodde jijmie Inga och Andreas (Inga och Andreas Lilja), gåeskie Raange och maake Aanta (Regina och Anders Daniels-son) och aajja Larsa (Per Larsson) nere vid sjön. Ingen av dessa lever längre, men som barn sprang jag runt hos alla dessa människor. Alla talade samiska och det är med stor tacksamhet till dem att jag fick mitt samiska språk. Maake Aanta berättade om David och Goliat, om Jona i valfiskens buk, om Moses i vassen och jag minns inte alla historier från bibeln. Hos aajja Lavus rådde stillhet och fred, där sov jag middag ibland. Aajja Larsa stöpte tennknappar, jag kunde sitta på en pall i timmar och se på hans händer hur han arbetade. Jijmie Inga var nog den första i byn som odlade grönsaker, morötter, rädisor, rabarber, dill och gräslök och där fick man rörd kakao med vispgrädd och socker. I tonåren kunde jag spela monopol med Andreas till sena timmen. Jååne Laara lärde mig fiska och ro och snara ripor. Uppväxt i en bomullstillvaro, goda minnen att plocka fram när man behöver värme.

*Pål Perssons kåta. Framför kåtan står Sig-Britt Persson.
Foto privat.*

Jag flyttade i princip hemifrån när jag var sju år, nomadskola, samehögstadium, gymnasium, utbildning, jobb, hus, hem, barn och ett nytt liv, men Hosjöbottnarna har alltid varit mitt livselixir. Efter drygt 30 år i Norge kom jag tillbaka 2007. Hem till mitt barndomshem, hem till Jååne Folke (Per Folke Persson). Mycket har förändrats under tidens gång. Jååne Folke är borta och Aajja Lavus kåta har lagt sig ned mot marken och syns snart inte längre, precis som hans granne Nikolaus Nilssons boplat. En boplat omgärdad av stenmur, rester av stenuppsättningar som visar var bostadshus, gethus och jordkällare stått. Jååne Laara kommer inte längre gående och ropar ett eller annat, men från sieteren kommer röster och barnskrik med vinden. Jååne Jonne och jijmie Margot

*Per Folke Persson bygger på sitt nya hus 1957.
Foto privat.*

bor inte heller här längre, det är trist och sorgesamt. Efter några vinterveckor i varmare länder så kommer jag hem i mars. Det är vår och vackert väder i mitt hemma. Torsten kommer med posten på sin fyrhjuling, tisdag och fredag. Jobbar det jag skall via internet, kokar kaffe på backen ovanför Jååne Jonne tillsammans med den som är hemma i det huset. Smakar årets torkade kött i kaffekoppen. Hälsar på hos grannarna. En skidtur upp mot Kinnpannan eller bara efter sjön. Ibland dyker det upp några skoterburna gäster, det är trevligt. I solsken är det bara vackert att bo här men i dimma och regn deprimerande till döden, ser inte Drommen och Västfjället ja inte ens till andra sidan sjön. Väntar varje dag på att höra ljudet av en traktor, då blir vägen öppen för bilen och en annan

sorts frihet. Sommar, och hos Stor Daniel har systersonen med sambo kommit för att stanna några veckor. Barn och barnbarn hemma, vänner och bekanta kommer på besök och det finns fortfarande tid för att umgås.

Vi har fått markgrävd elkabel så nu går det slösa med el för hur mycket pengar man tycker sig ha råd med. Bredband är draget helt fram till husen, så bara det blir färdigt nere på bygden så har vi det också. Allt det materiella är på plats men för att trivas här långt från allfarväg så måste man trivas i sin egen ensamhet.

Birgitta Persson (f. 1952) berättar:

Jag gifte mig med Göran Persson 1975 och flyttade till Östersund fjorton dagar efteråt. 1977 köpte vi huset efter Anders och Regina Danielsson. Efter renovering och nybyggnad flyttade vi till Hosjöbottnarna i november 1980, då var de äldsta två barnen Martin och Daniel födda. För att vi skulle få byggnadslov var vi tvungna att ha ett elverk så att vi hade elektricitet, vi fick ingen hjälp av Åre kommun till detta. Vi hade ett eget elverk de första åren, något som i längden blev väldigt dyrt. Strömmen räckte till dammsugaren, att ladda batterier och lite hushållsel, vi hade ingen elspis. Eftersom det var ett dieselaggregat så startade det inte på vintrarna när det var kallt. Henrik föddes 1982 och 1986 skaffade vi ett nytt elverk som hade större kapacitet och då skaffade vi oss tvättmaskin och elspis, men det var dyrt med diesel. Vissa vintrar var det så kallt så elverket inte startade och då fyllde jag plastdunkar med varmvatten som jag lade runt disilverket och täckte med renskinn. Även varma tegelstenar användes. Efter en timme hade disilverket blivit varmt så det kunde startas. 1991 fick vi elström via ett minikraftverk på 33 kW som skulle försörja hela byn med elektricitet. Under vårvintern när det varken gick att köra skoter (någon fyrhjuling hade

vi inte) eller bil så var de cykel eller apostlahästarna som gällde och jag minns en gång att jag cyklade med sju liter mjölk på cykelstyret. Pojkarna drack mycket mjölk och då bestämde jag mig för att de i vissa perioder skulle få dricka torrmjölk. Om hösten innan första snön hade kommit kunde det vara mycket besvärligt, radion var då nödvändig Väderleksrapporten var viktig att lyssna på för att veta om vi skulle köra ner bilen till Höglekardalen. Jag minns en höst, det var i oktober, karlarna, Per-Folke, Sigvard, John och Göran, var på jakt. Små lätta snöflingor övergick till ett riktigt busväder. Vi hade ingen kommunikationsradio så vi visste inte var de var och om de kom fram i snön. Bilen kördes fast i snön, så Göran fick plumsa ner till Höglekardalen och med hjälp av Edvin och hans traktor kom de hem för att hämta oss, och vår sommar-däcksladda bil. Jag var aldrig rädd när jag bodde här och fortfarande när jag kommer bortan vid »berget« så är det något som knyter sig hos mig och jag får hemlängtan. Samma sak på våren när dofterna från myrarna kommer, det är lugnet som infinner sig. Årstidsväxlingarna är mycket tydligare här, man får respekt för naturen. När Göran nyss hade gått bort och jag var själv här med hundarna, och drev företaget »De Åtta Årstiderna« minns jag en kväll när jag kom hem, hade kört skoter och lastat av alla saker. Då kom både tårar och skratt, tänk att jag klarade det! Jag gick en gång omkring på Östermalmshallen i Stockholm och tittade på alla varor som de sålde där. Ren- och älgkött, ripa, tjäder och fjällfisk för dyra pengar, tänk allt detta hade vi gratis, så för oss var en liten fläskkotlett rena lyxen, något annorlunda. Första sommaren jag kom hit 1970 så åkte vi tåg till Östersund, sedan buss till Höglekardalen där Per-Folke kom och hämtade oss, sedan till Sandviken, där vägen slutade och vidare med båt över sjön till Hosjöbottnarna, jag minns att jag tänkte: vad har

jag gett mig in på? Mellansonen Daniel med familj har nu övertagit företaget, och det är roligt att Görans och mitt livsverk lever vidare. Skulle jag få leva om mitt liv skulle jag inte välja annorlunda!

Birgitta och Görans äldsta son Martin Persson (f. 1977) berättar:

Jag och mina båda yngre bröder växte upp i det urgamla samiska vistet Hosjöbottnarna. Det är en mycket liten by, belägen fjorton kilometer från närmaste samhälle i västra Jämtland. Byn ligger oerhört naturskönt, omgiven av fjäll i alla väderstreck. När jag var barn fanns det fem hushåll i byn. I dag är det bara två hushåll där det bor människor året runt. Vår uppväxt var unik. Det fanns nämligen ingen fast elström i Hosjöbottnarna. Min familj skaffade därför ett dieselaggregat så vi kunde värma vatten, tvätta kläder och se på TV under ett par timmar på kvällarna. Maten lagades på en vedeldad spis, och det var därför ett evigt rännande till vedboden och åtskilliga dagars arbete på vedbacken under försommaren. Att växa upp utan elström bekom oss däremot inte det minsta. Vi var ute och lekte hela dagarna, från morgon till kväll, byggde kojor och gjorde troligtvis allt som mor och far hade förbjudit oss att göra. Våra föräldrar hade en stor klocka av mässing som de ringde i när det var dags att komma in och äta mat. Så snart vi ätit färdigt gav vi oss ut igen. Från slutet av oktober till slutet av maj kunde vi inte köra bil. Vägen till Hosjöbottnarna går nämligen rakt över kalfjället och att försöka hålla den öppen under vinterhalvåret skulle vara fullständigt meningslöst. Istället fick vi parkera bilen i Höglekardalen och sedan åka skoter. Varje resa blev därför som ett litet äventyr, särskilt på våren när snösmältningen kommit igång och pappa var tvungen att gasa på rejält för att vi skulle ta oss över vattensamlingarna.

Martin och Daniel Persson märker en kalv. Foto Ewa Ljungdahl.

Mina fyra första skolår gick jag på numera nedlagda Änge Sameskola, belägen mellan Järpen och Undersåker. Det var en internatskola där man under ditt första skolår blev hämtad med taxi på söndagseftermiddagen och fick sedan åka hem följande fredag. Från och med årskurs två stannade man varannan helg på internatskolan och var således utan sin familj i nästan två veckor. Rätt tuffa villkor för små knattar. Hemlängtan kunde ibland vara svår, men

det lärde oss i gengäld att ta hand om oss själva. Även min mellanbror Daniel hann gå ett år på Änge, men sedan blev elevunderlaget för litet, varför skolan lades ner och vi fick börja i vanliga skolor. Men det är en annan berättelse. I dag bor jag med min hustru, två söner och varannan vecka mina två döttrar på Frösön så att flickorna ska ha nära till båda sina föräldrar. Under andra omständigheter hade jag gärna flyttat hem till Hosjöbottnarna.

Birgitta och Görans mellanson Daniel Persson

(f. 1980) berättar:

Mitt första minne av mitt hem i Hosjöbottnarna var då jag var liten och lekte ute, mycket mygg och snorigt, vi åkte skoter och fiskade. Minns när de eldade upp Regina och Anders Danielssons torvkåta, det var min far som satte eld på den. Min uppväxt var härlig med kojbyggstiden, vi köpte aldrig en bräda eller spik men byggnadsmaterialet var obegränsat. På våren när vi var ute och fiskade på isen hade vi alltid en ICA-kasse med fisk med oss hem. Vi började vid Hanasjön, sen vidare till Storslitingarna och sist i Lill-Acksjön (Lissacksjön) där det oftast var fisk. Somrarna minns jag när Per Folke hämtade oss med sin Volvo 142. Jag låg på hatthyllan och han körde så fort. Lek med mina kusiner som var på besök, vi var ute hela dagarna. Det fanns en lian i en brant backe där vi svängde oss, jag ramlade en gång och fick hjärnskakning. Vi badade i forsen där det fanns en naturlig klippkant innan kraftverket byggdes. Vi var i Suenjeren på kalvmärkning, och bodde då i renvakarstugan tillsammans med Ture. Av Bartjan minns jag att där var snårigt och mycket mygg. Där bodde vi i tältkåta och en sommar då det

regnade så kom ett juicepaket flytande förbi i tältkåtan. Då flyttade vi till Per Folkes kåta, där var det varmt, torrt och skönt. Vi tävlade om att få leverera post till byn, då fick vi köra skoter och tog alltid en extra runda för att få köra mest möjligt skoter. Jag minns Lars Nilsson som vi mötte en gång i skogen, han hade rakat sig och skurit sig så han och blödde, han skrämde oss. John lärde mig att åka skidor. Stor-Daniel minns jag satt alltid på köksbänken och dinglade med benen, han bjöd på karameller som inte var så goda och hade bilder på lättklädda damer på utedasset. Min uppväxt i Hosjöbottnarna har väl format mitt intresse för fjäll, uteliv, jakt och frihet. Vi var alltid här under helger och lov, när mamma och pappa inte jobbade i stan. 2005 tog jag över turistanläggningen »De åtta årstiderna«, det var en stor förändring. Anläggningen byggdes 1999 och vi var hemma och hjälpte till så fort vi var lediga från jobb och skola. Jag började arbeta i anläggningen 2003 då min far gick bort. Jag var 23 år då och fick ett stort ansvar då det var mycket nytt som skulle läras. Jag minns att vi hade ett dieselaggregat för ström på eftermiddag och kvällstid så vi kunde ladda upp batterier till TV och belysning.

FAKTA OM HOSJÖBOTTNARNA

- ✦ Första gången Hosjöbottnarna nämns i de skrivna källorna var på 1700-talet, då som fåbod till bönderna i Hallen. Historien dessförinnan är okänd, men fångstgropar strax intill byn berättar att det finns en lång historia i området. Kanske togs fåbodvallen upp på en gammal renvall?
- ✦ Telefon drogs från Höglekardalen 1925. Telefonstationen var först hos Per Larssons, senare hos Liljas.
- ✦ Vägen från Höglekardalen till Hosjöbottnarna blev färdig 1969. Vägsträckningen följde telefonledningarna. Det är en enskild väg som är stängd med en bom vid Lekarån vid Höglekardalen. En dag varje sommar, den första söndagen i augusti, är vägen öppen för allmänheten. Den dagen är det gudstjänst i Hosjöbottnarna. Vägen plogas inte vintertid.
- ✦ Från 1991 fick byn elström från ett minikraftverk i Storån. Först på hösten 2014 anslöts hushållen med en kabel till det fasta elnätet.
- ✦ Posten hämtas av de boende själva två gånger i veckan i Höglekardalen ungefär 13 km bort.
- ✦ 31/12 1957 bodde det 23 personer i Hosjöbottnarna. 2016 hade befolkningen minskat till 6 personer.

De äldre i Hosjöbottnarna samlade utanför härbret vid Pål Perssons. Från vänster Pål Persson, Sigrid Danielsson, Sigrid Persson, Regina Danielsson, Anders Danielsson och Charlotta »Lotta« Larsson. Foto privat.

Gasngestjuvvelge (Anarisvistet)

Gasngestjuvvelge var ett sommarviste som användes av renskötarna från dåvarande Anarisets lappby. Här fanns flera kåtor, renvallar och förvaringsgropar för renmjölk. I dag ses renvallarna som gröna rundlar med kraftig vegetation och efter kåtorna syns endast låga torvvallar och övervuxna stenar från eldstäderna. Vistet ligger någon kilometer söder om STF:s turiststuga Anarisstugan. *Alldeles i grannskapet, söderut; sitta lappar under flyttningarna* berättade Torsten Boberg i en guidebok från 1900-talets början. Det var flera familjer som bodde i Gasngestjuvvelge, bland andra Sigrid och Per Danielsson, Nils Jonassons, Anna och Jonas Nilsson, Marie och Nils Paulus Nilsson. På 1940-talet brann Jonas och Anna Nilssons kåta ner. Endast sonen Pers små skor blev kvar.

Gammal kåtaplats. Foto Ewa Ljungdahl.

I dagens renskötsel har Gasngestjuvvelge inte längre någon användning utan ligger öde sedan många år. 1976 tog John Paul Persson från Hosjöbottnarna initiativ till att återuppföra två kåtor i vistet. Arbetet finansierades med beredskapsmedel och Skogsvårdsstyrelsen och Jämtlands läns museum deltog i arbetet under John Pauls ledning. De nya kåtorna byggdes strax intill de ursprungliga kåtorna, som var svårt förfallna. En kåta byggdes med klykstänger och den andra med bågstänger. Samtidigt restaurerades ett gammalt rengärde av palissadtyp. Några år senare, 1992, rustades kåtorna upp med bland annat ny torv. Kåtorna står öppna och används ibland för övernattning av någon från samebyn eller fiskande turister.

En av de kåtor som byggdes på 1980-talet. Foto Ewa Ljungdahl.

*Renar i gärdet vid Gasngestjuvvelge 1917. Sofi Johansson från Åsen i Åre socken mjölkar.
Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.*

Rast i rengärdet i Gasngestjuvvelge 1917. Från vänster Anna Margit Torkelsson, Sofi Johansson, Jon Fjällberg, Tomas Torkelsson, Lars Johansson och Anders Thomasson. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Rengärde intill vistet i Gasngestjuvvelge. Foto Ewa Ljungdahl.

Per Folke Persson (1919–2010) berättar:

Vid Gasngestjuvvelge fanns ytterligare ett gärde, närmare Anasjön, förutom det gärde som låg alldeles intill kåtorna. Men det gärdet gick det knappt att ta in renarna i, och de ville inte stanna där när de väl var inne. Någon såg småfolk där, och då flyttade man gärdet. Sen gick det bra. Likadant med en getkåta, där var det någon som släppte

ut getterna på nätterna. När man flyttade kåtan fick getterna vara ifred. När jag var barn mjölkade min mor och Fredrik Nilsson vajorna. De lockades med fatna, torkade angelikablad blandade med salt. Vajorna var så förtjusta i fatna att de kom och buffade och tiggde. Mjölkkaggarna förvarades i en boerne, en grop i marken.

Rulldalen

Enligt Ernst Manker har det funnits två visten i Rulldalen. Ett äldre viste låg under Hottöfjällets sydvästra topp, på en gräsbeväxt platå med en bäck på ena sidan. På den plana ytan mätte han upp flera kåtatomter och en renvall vid sitt besök 1949. Ett hundratal meter ifrån renvallen fanns ett rengärde med sidohage som var omgärdad av en palissad. En bit från gårdet blev Manker visad på en förfallen klykstångskåta. Han bedömde att vistet var ett vinterviste som kanske också användes under vår och höst, en sorts huvudviste för samerna från Anarisets lappby. Kanske bodde Tomas Olofsson (död 1910) i vistet för snart hundra år sedan, funderade Manker. Det fanns uppgifter om att Olofsson hade ett härbre på ett undangömt ställe någonstans i Rulldalen, men det hittade Manker och hans sällskap inte.

Det andra vistet, som låg längre västerut i Rulldalen, antogs av Manker vara yngre. Det var främst samerna från Anarisets lappby som bodde i vistet, men även Tossåsensamerna ibland. Det användes senast i början av 1900-talet då Paul Fredrik Nilsson, Nils Jonasson, Nicolaus Nilsson samt Anders Danielsson och hans far Daniel Anderson bodde där. En bit öster om vistet mätte Manker upp ett härbre med initialerna kks (Klemet Klemetsson?) inristat. Även Jon Jonsson Fjällgren vistades i Rulldalen innan han flyttade till Anådalen (uppgift Manker), och enligt John Paul Persson hade även Olaus Larsson en kåta i Rulldalen.

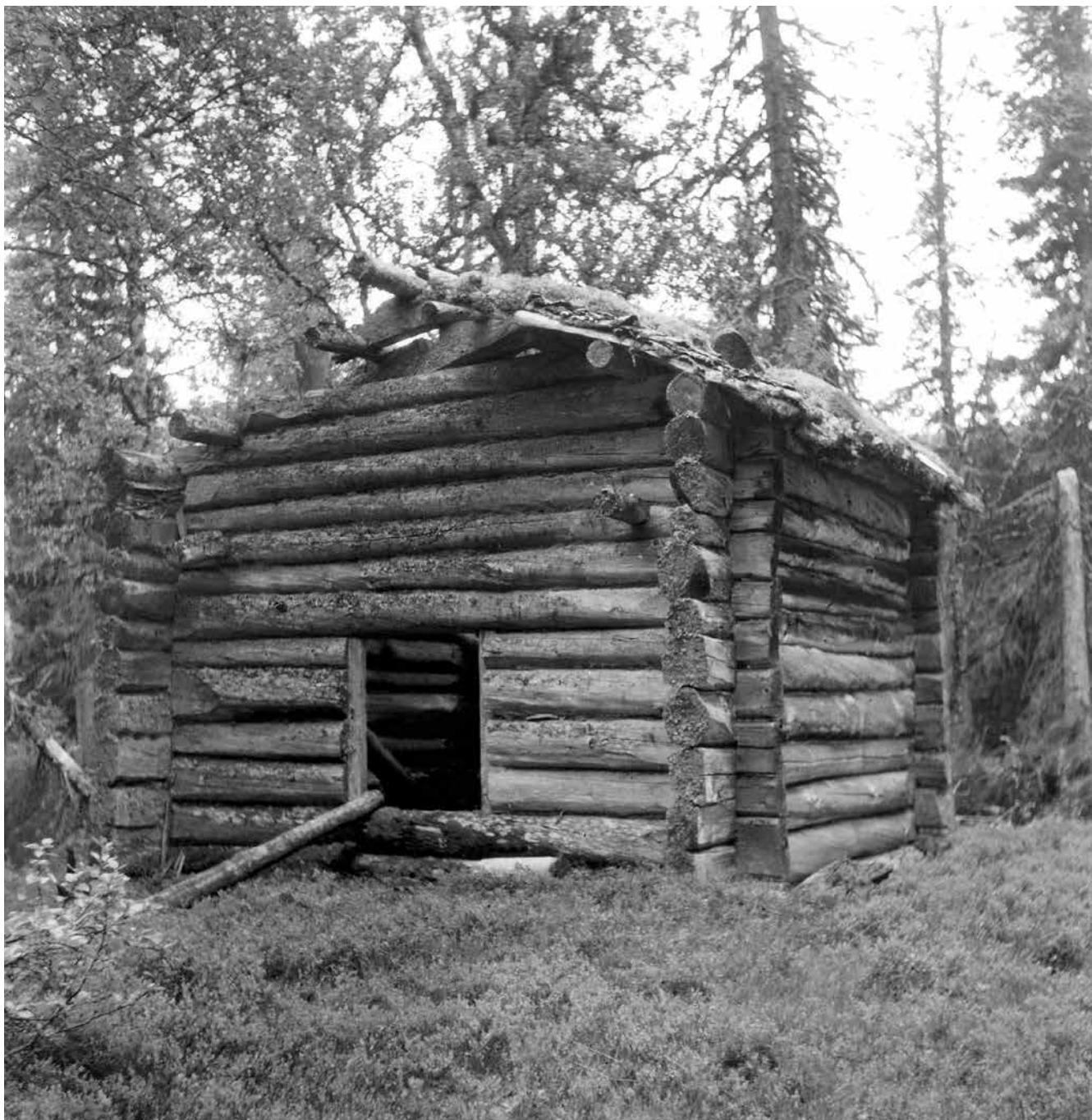
I Rulldalen har det också funnits två fåbodvallar, och i dalgången finns flera fångstgropar.

Förfallen klykstångskåta. Foto Ernst Manker, Jamtli bildbyrå

Palissadhage. Foto Ernst Manker, Jamtli bildbyrå

Härbre. Foto Ernst Manker, Jamtli bildbyrå

Bydalen

Västerfjället var ett viktigt vinterbetesområde för Anarisets lappby. Renarna betade där framförallt på förjulsvintern, och det var ofta slakt på fjällsluttningarna ovanför Bydalen eller på isen på Bydalssjön. När det var slakt och när renskötarna bevakade renarna brukade de antingen bo i en kåta i Järvdalen, i bustugan på Koltjärnsvallen eller inhysta i Höglekardalen och Bydalen hos Per Bertilsson och Paulus Tannlund. Efter slakten fraktades renkropparna ner till vägen i Bydalen dit uppköparna kom med häst och släde, ibland ända från Börtnan.

Det var många renskötare som tillfälligtvis bodde hos Paulus Tannlund. Han var av samisk härkomst, var en skicklig fotograf och hade ett hus och liten affär under Drommen på västra sidan av Dalsjön. Tannlund köpte ofta upp slöjd av samerna från Glen och Hosjöbottnarna och sålde i sin affär. Han fotograferade ofta samer och renar, och hans bilder finns bland annat på Jamtli i Östersund och på Nordiska museet.

På en avsats på Drommen ovanför Bydalen, »Dromplatån«, bodde flera samer i kåtor under somrarna. Där bodde bland annat bröderna Ale och Nils Einar Andersson och kanske även deras föräldrar och halvbrodern Anders Tomasson. Under resten av året bodde de nere i Oviks- och Hallenbygden.

Margit Torkelsson, Gunnel Torkelsson och Margareta Olovsson i Bydalen 1948. Foto Paulus Tannlund, privat ägo.

*Turister vid Maria Thomassons kåta i Bydalen.
Foto Paulus Tannlund, Jamtli bildbyrå.*

Från vänster Maria Tomasson, Tomas Olofsson, Kristina Påls-
son. Fotot från omkring 1905. Olofsson flyttade till Bydalen
från Anarisområdet. Han kom från Hede till Anarisfjällen och
bodde i en koja i Lillåns dalgång. Tjärnen där han bodde kall-
las för Tåmåns-Ors-grytan efter honom. På äldre dagar flyttade

han med dottern Maria till Bydalen och dog där 1906. Olofsson
var inte renägare och familjen var ofta ute på tiggarfärder efter
håst. Maria var med flera gånger på »uppvisningsfärder» med
flera samefamiljer till olika länder i Europa. Foto Nils Thomas-
son, Jamtli bildbyrå.

Höglekardalen

I Höglekardalen, den sista platsen med fastboende befolkning innan samebyns åretruntmarker tar vid, har flera samer bott. Två förfallna kåtor står ännu kvar och berättar om äldre tider. Det har varit täta kontakter mellan samerna och de bofasta i Höglekardalen, samerna har levererat kött och fisk till pensionatet och jobbat på pensionatet och i skidbacken.

John Paul Persson (f. 1928) berättar om kåtorna i Höglekardalen:

Den ena kåtan byggdes av Per Folke Persson på beställning av Per Bertilsson som ägde marken. Kåtan skulle användas av turisterna. På samma plats fanns tidigare en äldre kåta. I den kåtan bodde Anders Julius Tomasson med sin fru Karin (född Willenfeldt) och deras barn Maja, Bertil, Nils och Dagny under somrarna. Under resten av året bodde de i Ytterocke. Anders var släkt med familjen Tomasson i Myssjö. Han ägde inga renar och hade därmed inga rättigheter enligt rennäringslagen. Anders var brevbärare på sträckan Höglekardalen–Glen–Hosjöbottnarna–Höglekardalen under större delen av sitt liv. Han hade mycket kontakt med samerna i Hosjöbottnarna och hade deras

Stående från höger: John Paul Persson, därefter Ottilia Andersson. Sittande nr två från vänster: Inga Lilja. Övriga okända. Foto privat.

Brevbäraren Anders Tomasson på väg med post från Höglekardalen. Foto privat.

tillåtelse att fiska i Hosjön där han hade en båt. Anders byggde sig en kåta vid Järvdalen som han använde när han jagade älg på höstarna. Från kåtan flyttade Tomassons till en liten stuga vid affären i Höglekardalen och efter pensionen flyttade han till Hallen. När Tomassons hade lämnat kåtan i Höglekardalen övertogs den av Olle Andersson, »Lapp-Olle«, som bodde där hela året. Han hade två bröder, Ale och Nils Einar, som båda var renägare i Glen. Olle var aldrig i renskötseln. Han levde på jakt, mest småvilt, och fiske och betraktades som lite av en särling. I den andra kåtan bodde Nils Nilsson, »Ajja Stuppie«. Han kom från Glen och byggde först en kåta nära den plats där renvaktarstugan i Fjällsta står. I dag går vägen mot Fjällsta och Hosjöbottnarna precis där kåtan låg. När Nils hade lämnat kåtan i Höglekardalen bodde »Lapp-Olle« där ibland. Den kåtan var mycket mindre än Thomassons, och passade bra till en person. »Lapp-Olle« satte in en kamin i kåtan. Samerna från Hosjöbottnarna och Glen besökte alltid Tomassons och »Lapp-Olle« när de var i Höglekardalen.

*En av kåtorna i Höglekardalen.
Foto Ewa Ljungdahl.*

Inga Falkenfjord, Höglekardalen, berättar:

Ingas föräldrar Per och Karin Bertilsson kom till Höglekardalen 1941 då de köpte pensionatet av Per Bertilssons far Bertil Nilsson. Nilsson hade byggt pensionatet 1928 och arrenderat ut rörelsen till Ingeborg och Nils Nilsson. Från 1947 blev Per och Karin Bertilsson med döttrarna Inga och Eva fastboende i Höglekardalen och levde av turism hela året, tidigare hade de bott där endast under somrarna. Samerna i området hade mycket kontakt med de fastboende i Höglekardalen och Inga har många minnen av dem. Anders Tomasson delade ut posten till de som bodde i Höglekardalen, Hosjöbottnarna och Glen. Det gjorde även sonen Bertil. De hade kåta ovanför pensionatet i Höglekardalen, och sommartid bodde hela familjen i kåtan. Nu håller kåtan på att rasa ihop. Anders Tomasson hade också en kåta vid Fjällåsen (vägskälet till Prästlekar-dalen ovanför Högdalsbackarna). »Lapp-Olle« fiskade mycket och sålde fisk i Bydalen. Olle var ungefär 60 år när Inga var barn. (»Lapp-Olle« bör ha varit Olle Andersson som var bror till Ale och Nils-Einar Andersson). Olle brukade vara vägvisare och bärare åt ripjägare på höstarna, bland annat till herrarna Ancarkrona och Cappelen som bodde på pensionatet i Höglekardalen. Inga minns också

när samerna från Glen, bland andra Nils Fredriksson och Lars Hindrik Danielsson, kom klövande med hästarna. Inga tyckte att det var spännande när de släppte hästarna från Glen tillsammans med deras egen häst Putte. När det var renslakt före jul i Fjällsta brukade renskötarna komma ner och bo och äta på pensionatet. Renarna fraktades ner från Fjällsta med häst och släde, i senare tid med vessla. I samband med renslakterna kommer Inga speciellt ihåg Per Folke Persson, Lars Johansson, Nils Fredriksson och familjerna Blind och Kråik. Bilvägen fram till Höglekardalen blev färdig 1964. Dessförinnan körde Hilding och Torsten Lilja båt mellan Bydalen och Höglekardalen. Fisk, renkött och hjortron handlade vi alltid av samerna. Vi köpte hela renkroppar och det var oftast Hilding Lilja från Hosjöbottnarna som var här och hjälpte till. Kerstin Persson och Märta Lilja var också här och jobbade ibland. På vårarna var det alltid någon av samekillarna som var här och hjälpte till. Petter Jonsson var till exempel ofta här som allt i allo. Ett härbre på vår gård användes som förråd för samerna från Hosjöbottnarna. Innan vägen kom till Höglekardalen 1964 hade Lindgren en liten affär i byn. Även han köpte fisk av samerna. Ripa sålde de till Saluhal-len i Östersund.

Syskonen Kerstin och Per Folke Persson berättade att på vägen upp till Hosjöbottnarna, ungefär två kilometer från Höglekardalen, låg ett hus där det bodde två samer. Tydligt var det ett tvåvåningshus eftersom en person bodde på övervåningen, *Ante opp*, och en på nedervåningen, *Ante ne*. Antone, eller Ante ne, hette

Anders Fjällsten-Torkelsson och var skräddare och lantbrevbärare. Anders flyttade omkring som skräddare. Han bodde bland annat i Älven och Myssjö och senare på sommaren i Hosjöbottnarna. Under tolv år tjänstgjorde han som postbärare till samevisten i Oviksfjällen. Men vem var Ante opp?

Höglekardalen. Antone till höger. Foto privat.

Grönvallen

I slutet av 1930-talet flyttade bröderna Nils Paulus och Jonas Nilsson med sina familjer från Hosjöbottnarna till Grönvallen. Bröderna var renskötare i Anarisets lappby. Längre tillbaka var Grönvallen fäbodvall till bönderna i Ottsjö. Om det har bott några samer här före Nils Paulus och Jonas Nilsson är okänt, och ingen känner heller till något samiskt namn på Grönvallen. 1963 eller 1964 flyttade Jonas och Anna Nilsson ned till Vallbo och blev fastboende där. Några år efteråt, 1967 eller 1968, flyttade även Nils Paulus och Marie från Grönvallen. De bosatte sig i Vålådalen.

Anta Hilje (f. 1941) berättar:

De två familjer från Hosjöbottnarna som bosatte sig i Grönvallen var Jonas Nilsson och hans hustru Anna, också hon från Hosjöbottnarna, och deras barn Nils, Per, Sakka och Eva. Jonas hade dottern Margit från ett tidigare förhållande, och hon bodde också i Grönvallen. Den andra familjen bestod av Nils Paulus Nilsson, som var min far, hans hustru Marie, som kom från Norge, och deras barn Nils, Kerstin, Jon och jag själv. Familjen hade ytterligare två barn, men de dog båda i ung ålder. Alla barnen i Grönvallen var ungefär jämnåriga och vi hade väldigt roligt tillsammans när vi växte upp. Vi packade med oss salt och tändstickor och gick som åtta-tioåringar ensamma på fisketur. Hade det varit i dag hade socialen kommit och hämtat oss för att det var så farligt. Andra aktiviteter var friidrott som höjdhopp och stavhopp, något som vi alla blev väldigt duktiga på. Självklart blev det konkurrens mellan oss, det var tanken med träningen. Boxning och skidåkning höll vi också på mycket med, men tävling på allvar låg inte för mig, jag är ingen tävlingsmänniska och tyckte inte så mycket om att träna. Jakt och fiske var viktiga inkomstkällor för familjerna i Grönvallen, och

Anta Hilje. Foto Ann Kristin Solsten.

speciellt jakten var den huvudsakliga orsaken till att de valde att slå sig ner just där. Att frakta kött efter en lyckad jakttur var tungt. En gång när Jonas och Nils Paulus fortfarande bodde i Hosjöbottnarna, skulle de frakta hem en älg från Risåsen. Båda bröderna bar stora tunga lass, så pass tunga att de måste hjälpa varandra när de skulle resa sig upp, och de måste ha två käppar till hjälp för att ta sig fram. I Grönvallen bodde vi främst under vinterhalvåret. Platsen ligger sex kilometer från Vallbo och det var långa kilometer när vi skulle ner och hämta posten i höstmörkret. Däremot gick det väldigt fort när vi åkte skidor

på våren. När vi barn hade börjat skolan och bodde borta under terminerna var det inte så mycket tid vi tillbringade i Grönvallen förutom under skolloven. När vi hade slutat skolan i mitten av juni bodde vi större delen av tiden i sommarvistet Suengeren. Fisket var väldigt viktigt, det var som banken för oss. Från augusti och framöver hösten tillbringade vi mycket tid vid Vattensjön. Där lånade vi en kåta av Kungliga jaktklubben medan vi fiskade så att vi skulle klara oss. Jonas och Nils Paulus måste ha stått varandra väldigt nära eftersom de valde att bosätta sig på samma ställe och gjorde nästan allting tillsammans. Bor man på det sättet blir man nära antingen man vill det eller inte. Man kan inte bo på samma backe och vara ovänner. Själv hade jag väldigt bra förhållande till min farbror Jonas som jag tillbringade mycket tid med, ofta vid fiske. Jonas berättade många historier. Synd bara att jag nästan aldrig lade dem på minnet. 1947 slogs lappbyarna Anaris och Tossåsen ihop till den stora Tossåsens lappby. Jag anser att detta inte bara var positivt. Ovikslapparna hade en stor och vild renstam på 1950-talet. När renhjordarna blev sammanslagna drog Glenrenarna med sig Anarisflocken. Den var mindre och syntes inte. Det gick inte att göra något åt. Hosjöbottnarna och folket där kom mer i skymundan av den stora lappbyn efter sammanslagningen.

Per Jonasson (f. 1938) berättar:

Jag är född i Grönvallen den 31 december 1938, i den torvkåta som min far Jonas Nilsson satte upp. Barnmorskan kom med häst till Grönvallen. Min bror Nils var född i Sällsjö, där de bodde på vintrarna och mina systrar Sagka och Eva var födda på Fjällgård i Undersåker.

Mina föräldrar kom flyttande från Hosjöbottnarna. Först kom de till Vallbo och bodde i fjöskammaren till Erik Olofsson som var gift med Märta. Kåtan i Grönvallen

Härbre i Grönvallen. Foto Ewa Ljungdahl.

sattes upp 1937. Jonas bror Nils Paulus kom dit lite senare. Min mor var husmor vid kåtaskolan i Nyhemmen där hon träffade min far. Min far och hans bror flyttade från Hosjöbottnarna av praktiska orsaker. Vid Grönvallen är det både fint renbete om vintrarna och goda jaktmarker. Bröderna jagade tillsammans. En gång berättas att de sköt en älg i Hjulåsen, väster om Lunndörrsån. Dit kom Pål Persson med häst från Hosjöbottnarna och hämtade älgen.

I Grönvallen hade min mor ett kafé. Det kom mycket turister dit och mor kom på att hon skulle öppna ett kafé. Hon bakade allt bröd själv. Senare byggde de till en extra kåta som användes som kafé. Det var mest på vintrarna som det kom turister.

Kåtorna med förstuga i mitten. Foto Ewa Ljungdahl.

Eva Lindberg (f. 1944) berättar:

Den 31 maj 1952: Det var maj månads sista dag och jag var på väg hem till Grönvallen på mitt första sommarlov. Det hade varit en drygt fyra månader lång vistelse hemifrån, eftersom det inte blev någon hemresa till påsk, men äntligen var jag på väg. Skolskjutsen gick från Mittådalen till Änge skola som då var en samlingspunkt för oss som var hemmahörande i den delen av Jämtland. Därifrån gick hemresan vidare till hembyarna. Min tre år äldre syster kom dit från skolan i Jänsmässholmen och det blev ett kärt möte mellan oss i Änge. Därifrån åkte vi buss till Vallbo, där landsvägen tog slut. De sista sex kilometrarna fick vi gå till fots hem till Grönvallen. Vi hade ett speciellt ställe

en bit in i skogen, där vi kunde byta om till lämpliga kläder att vandra hemåt i. Det var en »bönekåta« som byggts speciellt för de andaktsstunder som hölls vid lappmässan i Vallbo i början av augusti varje år. Den passade oss bra som klädbytarställe eller som extra förråd när packningen blev för tung att bära hem. Sedan var det bara att knata på efter vägen uppför backarna genom Vallboskogen de två kilometrarna fram till myren, dit vägen var ganska bred och bitvis väldigt stenig. Åtskilliga hästskjutsar hade under årens lopp körts upp till Grönvallen och vidare till Kungliga jaktklubbens paviljong, den så kallade åttakällorsvillan i Issjödalen. Där jagade grevar och baroner, med namnet Klingspor, ripor under några höstveckor i många år. Väl

framme vid Vallbo mosse kunde man se sig vida omkring. Där var utsikten mot fjällvärlden mäktig. Framför oss reste sig Anahögen, stora Gröngumpen och Lunndörssfjällen. Resten av vägen blev lätt att gå. Det var riktigt roligt att springa över kavelbron och spångarna, försiktigt, för att inte fastna i den blöta myren. På andra sidan myren låg Vargtjärn, där vägen ledde in i skogen igen, och det var bara två kilometer kvar att gå. Vi befann oss nu i »hemmaskogen« som var välbekant för oss, eftersom vi ofta gick till Vargtjärn för att meta eller plocka hjortron på myren intill. Framme i Grönvallen bredde ängarna ut sig och det var på väg att grönska i naturen så här i början av vårt efterlängttade sommarlov. Vilken känsla att vara hemma igen! Där låg kåtorna som pappa Jonas byggt i mitten av 1930-talet. Där bodde vi, mor Anna, pappa Jonas, bröderna Nils och Per, min syster Sakka och jag. Storasyster Margit hade redan flyttat hemifrån. På gården fanns förutom kåtorna ett härbre, en hölada och ett getfjös med fem getter. Jag hade namn på de flesta getterna, det var Tippeldocka och Springelvita och några till. Så snart som grönskan blivit frodigare skulle de släppas ut på bete i omgivningarna. Höladan fanns kvar där från den tid så bönder från Ottsjö hade fäboddar i Grönvallen.

Vår familj hade två kåtor som var hopbyggda med en förstuga i mitten, där dörrarna till de båda kåtorna fanns. Den kåta som byggdes först var kökskåtan. Halva golvytan bestod av ett grönmålat trägolv. Den andra halvan var ett jordgolv som täcktes av en tät granrisbädd, där det ofta låg mjuka renskinnsfällar. Kåtan var försedd med två fönster och i ena fönster-nischen på granrissidan stod en Singer symaskin av trampmodell, som min far hade burit hem på ryggen, och ovanför den hängde en telefon på väggen. Vid fönstret på golvsidan fanns ett köksbord med gröna bänkar och två köksstolar som hade målats

Jonas Nilsson med jervunge. Foto privat.

Anna Nilsson gräddar våfflor i kåtan i Grönvallen. Foto privat.

röda till jul ett år. På en hylla ovanför köksbordet stod en batteriradio och en räcka Nordisk Familjebok som min far ofta läste i. En liten kökssoffa fick också plats vid väggen närmast dörren. Där brukade jag sova tryggt, utan att störas av de små skogsmöss som hälsade på hos oss ibland, speciellt på hösten. När hela familjen var samlad sov vi alla sex i kökskåtan. Man sov gott på mjuka renhårsbolstrar som på dagtid fungerade som vildynor längs med väggen på granrissidan. Våra två hundar fanns också med i gemenskapen under nattetid. Kåtorna var extra noga isolerade med näver och torv, så spisvärmen höll sig kvar flera timmar även vid sträng vinterkyla. Jag kan inte minnas att jag någonsin frös där inne. Mitt i kökskåtan stod vedspisen med ett rör som ledde röken upp genom en lucka i taket. På den spisen gräddade mor Anna gräddvåfflor och i ugnen bakade hon ofta bullar och kakor till gästande turister. Hon hade öppnat en kaffeservering i Grönvallen och då behövdes mera plats för kaffegästerna. Därför byggdes kåta nummer två som vi kallade för »turistkojan«. Turisterna kom både sommar och vinter från pensionaten i grannbyarna. Ibland var det fullt av folk i båda kåtorna, speciellt vintertid, då turister kom tolkande efter snöevesslor från Vallbo. Då gällde det att ha våffelsmeten klar och största kaffepannan på spisen. Våra

Kåtor var ganska ovanliga i sitt slag och det fanns inte många liknande kåtor i Jämtland på den tiden. De flesta samer bodde då i vanliga hus.

Innan jag började skolan tyckte jag att bara var roligt med »turistan« som kom och var nyfikna på vårt sätt att leva, ställde »dumma« frågor och jämt ville ta kort på mig. Ett lustigt minne dyker upp: Jag sprang på skaren, bort från en turist som ville ta kort på mig. »Det är inte farligt« ropade han, men skaren brast under hans fötter och något kort kunde han inte ta den gången...

På somrarna flyttade familjen de tre kilometrarna längre upp till fjälls, till Suengeren (Gröngumpen) mest för närheten till giedtien (rengärdet). Där blev det kalvmärkning om vädrets makter var gynnsamma och det gick att driva fram renarna på den sidan om fjället. Det var något som både barn och vuxna såg fram emot. Det var spännande och roligt när renskötarna kom farande och bodde i renvaktarstugan i Suengeren. Det var spänst i stegen hos de renskötare som kom över fjället på den tiden.

Jag har besökt mitt barndomshem igen, gått genom Vallboskogen, balanserat på spångarna på Vallbo mosse och stannat en stund vid Vargtjärn och hjortronmyren. Vägen var sig lik, kanske stenigare än jag minns den, eller var det mina steg som var lättare för sextio år sedan? Det var med en speciell känsla som jag närmade mig mitt barndomshem. Stigarna som jag sprungit på som barn var igenväxta och nya stigar hade trampats upp av andra människor. Några fjällvandrare hade slagit sig ner på »min« härbergstrapp och jag kände mig som en besökare i mitt eget hem. Kåtorna och de andra små husen rustades upp för några år sedan med hjälp av byggnadsvårdsmedel. Grönvallen omfattas nu av en skötselplan. Målet är att behålla den specifika miljön i ursprungligt skick. Jag känner tacksamhet inför detta. De människor som bodde här besjälade den här platsen. Den har sin egen historia och jag är en del av den. De många minnena härifrån samlar jag i mitt arkiv för att mina barnbarn ska få ta del av min, i mina ögon, annorlunda uppväxt.

Suengeren (Gröngumpen)

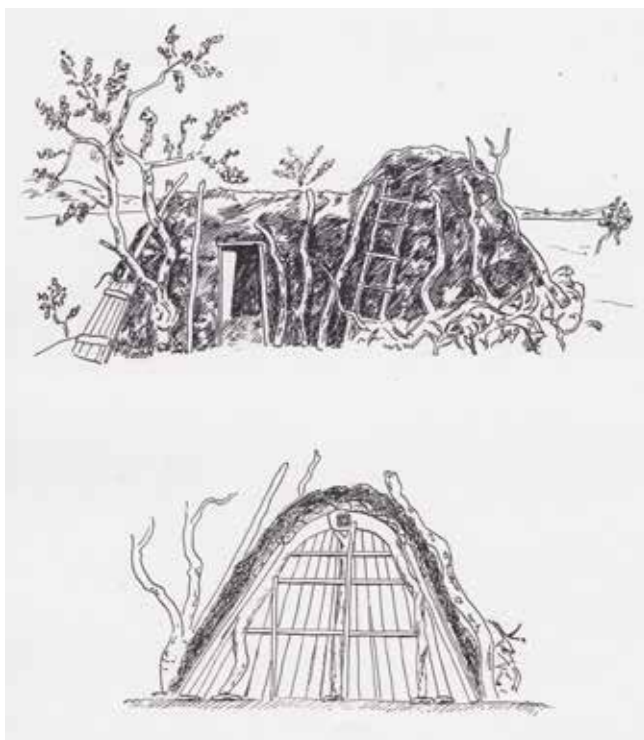
Suengeren ligger ungefär tre kilometer söder om Grönvallen. Suengeren var sommarviste för Anarisets lappby och har en lång, om än tyst, historia. I kåtorna i Suengeren bodde man från mitten av juni till mitten av augusti. I vistet finns fullt med lämningar efter äldre tiders renskötsel; kåatomter, förvaringsgropar för renmjölk (boerne), renvallar och bengömmor som är så

gamla att ingen längre kommer ihåg vilka som använde dem. Här liksom på många andra platser finns lämningar från olika tider alldeles intill varandra. Några kåtor står kvar och restaurerades på 2000-talet. En bit ifrån kåtorna ligger två renvaktarstugor, ett kalvmärkningsgärde och en beteshage.

Renvaktarstuga i Suengeren. Foto Ewa Ljungdahl.

Ernst Manker besökte Suengeren 1943. Han kallade vistet för Gröngumpen, och uppgav att det fanns ett äldre viste på Stora Gröngumpens nordvästsida. I Suengeren fanns fyra torvkåtor vid Mankers besök. De ägdes av Jonas Nilsson, Nils Paulus Nilsson, Paulus Fjällström och Anders Torkelsson. Manker uppgav att Nils Paulus Nilssons kåta var en bågstångskåta med mycket kraftigt böjda naturväxta bågstänger. Brodern Jonas kåta hade däremot en modifierad bågstångskonstruktion med en mellanled mellan bågstängerna; anledningen var svårigheten att finna tillräckligt bågväxta stammar.

Jonas Nilssons torvkåta och sektion från förstugan i Suengeren. Teckning Runo Johansson 1943. Nordiska museets arkiv.

Anta Hilje (f. 1941) berättar:

Min farfar Nils Jonasson flyttade till Suengeren i slutet av 1800-talet, men platsen var antagligen brukad långt dessförinnan. Där finns många fina vilobackar där renarna har legat och idisslat, vilket visar att platsen har använts under mycket lång tid. Vi bodde i Suengeren från mitten av juni till mitten av augusti. Där levde vi det fria livet. Jag upplever att det är något speciellt med Suengeren. Det är det ställe som jag betraktar som mitt riktiga barndomshem. Vi barn lekte ofta vid en ravin nedanför gårdet. Det var farligt och det var egentligen otroligt att vi överlevde. Vi brukade plocka kvanne, lagade fatna och åt. Det var gott. Det samlades mycket folk medan vi väntade på att kalvmärkningen skulle börja. Kalvmärkningen var sommarens höjdpunkt, det man verkligen kommer ihåg från den tiden. Jag minns en gång när jag låg i en kåta bakom Elias Jonassons rygg. Elias sa att om jag inte låg stilla, och om jag fes, så skulle han nypa mig. Jag blev nervös. Paulus Fjällström hade också en kåta i Suengeren. Paulus hade flyttat till Neron ovanför Glen efter sammanslagningen med Tossåsens lappby 1947.

Grop (boerne) för förvaring av kaggar med renmjölk. Foto Ewa Ljungdahl.

Rengärdet vid Suengeren. Nils Jonasson håller fast vajan när den mjölkas. Foto Jamtli bildbyrå.

Per Jonasson (f. 1938) berättar:

På somrarna flyttade vi upp till Suengeren, där min mor bedrev caféverksamhet på samma sätt som hon gjorde i Grönvallen. I Suengeren var vi fram till mitten av augusti, och där var det kalvmärkning på somrarna. Nils Paulus och Jonas Nilsson hade kåtor i Suengeren, och även Anders Torkelsson och Jonas Fjällström. De gamla kåtor-
na i Suengeren stod lite högre upp mot fjällkanten. Där fanns det också små gärdesplatser.

Systrarna Sakka och Eva Nilsson leker i Suengeren. Foto privat.

Renvaktarstugan i Suengeren. Foto privat.

Restaurerad kåta i Suengeren. Foto Ewa Ljungdahl.

Vallbo

Från 1667 var Movallen, den plats som senare kom att kallas för Vallbo, gemensamhetsfäbodvall för byarna Ottsjö, Undersåker och Hålland. Så småningom fick Movallen fast befolkning, och 1832 byttes namnet till Vallbo.

Vallbo blev en samlingspunkt för samerna i västra Jämtland när Vallbo kapell (tidigare Vallbo lappkapell) invigdes 1863. Kapellet tillkom sedan Handöl i samband med avvitrningen under 1800-talet förlorade sin ställning som samlings- och kyrkoplatz för samerna i västra Jämtland. Kapellet i Vallbo byggdes i enkel klassicistisk stil. »Lappmässan« som fram till 1991 hölls två gånger varje sommar, söndagen före midsommar och andra söndagen i augusti, var välbesökta både av samer, lokalbefolkning och turister. КМА (Kvinnliga Missions Arbetare), som var mycket engagerade i samernas andliga liv lät bygga upp en mångkantig bönekåta alldeles intill kapellet. Kåtan brann upp, men byggdes senare upp igen av Undersåkers församling. Den kåtan står fortfarande kvar.

Vallbo har varit permanent boplatz för några samiska familjer i senare tid. Om det är en företeelse från 1900-talet eller om det var så även tidigare känner vi inte till.

Per Jonasson (f. 1938) berättar:

Jag föddes i en torvkåta i Grönvallen. Där bodde mina föräldrar och min farbrors familj större delen av året. Mina föräldrar Jonas och Anna Nilsson bodde i Grönvallen fram till 1964 och flyttade sen till Vallbo. Min far ville bygga ett hus på en backe strax intill platsen där jag och min familj hade byggt vårt hus, men de fick inte lov för de fastboende i Vallbo. Min farbror Nils Paulus och Maria

Nilsson bodde kvar i Grönvallen något år till. De ville också bygga i Vallbo men fick inte lov utan hyrde en barack i Fångåmon. Senare flyttade de till Vålådalen.

När jag växte upp så kommer jag ihåg från Vallbo: Vallbogården: Ägare var Erik Olofsson gift med Märta, av samisk börd från Ljungdalen. Per Olsgården: Ägaren Per Olofsson var halvbror till Erik Olofsson på Vallbogården. Pelle Långströms och frun Signe, av samisk börd, härstammade från Ljungdalen. Sonen Kjell Långström äger fortfarande huset. Johan Andersson gifte sig med Ragnhild Långström som var syster till Pelle Långström. Det största huset i Vallbo blev rivet 1967, det var den så kallade Lappkungen som byggde detta palats, där han också hade affär. Granstedt (av samisk börd) var gift med Maria och de hade söner Holger och Hugo. Granstedt bodde i Edsåsen men hade en kåta i Vallbo som kallades Granstedtsgärde (ovanför Per Erik Jonassons hus). Där finns det också en kallkälla.

Nils Fjällsten från Tranris lappby. Kapellet i Vallbo i bakgrunden. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Mässbesökare framför kapellet ca 1907. Stående från vänster: nr 2 Nils Thomasson, nr 3 Lucia Thomasson, nr 6 Daniel Danielsson från Glen, nr 11 predikanten och slöjdläraren Henrik Liljestrand från Gåxsjö. Sittande från vänster Pål Fredrik Nilsson

från Glen, nr 9 Maria Andersson, nr 10 Maria Thomasson från Bydalen. Nr 1 från vänster Hans Fjällstedt. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Teckningar från kapellet i Vallbo. Nils Mandelgren.

Arånäset

Enligt Ernst Mankers dokumentation 1938 hade alla familjerna i Tossåsens lappby höst-, vår- och vinterviste i Glen utom familjen Jonasson som var inflyttad från Idre och bodde i Arånäset nere i Ljungans dalgång. Familjen bestod av fadern Jon Jonasson och hans hustru Maria (dotter till Jonas Persson i Idre) och barnen Anders, Märta, Petrus, Stina (Ingrid Kristina), Runa och Lars samt drängen Ale Andersson. Det blev problem att hitta en bostad till den stora familjen när de kom tillbaka till Jämtland i mitten av 1930-talet. Vid Flåsjön fanns en övergiven gammal timmerstuga, Sven Jakobs, där familjen bodde i några år innan de byggde ett större och modernare hus i Arånäset. Sven Jakobs var ursprungligen ett torp som hörde till gården Galberget. Jakob och Merta Svensson bodde i Sven Jakobs på 1930-talet med sina många

barn. I februari 1933 beviljades Merta Svensson lagfart för fastigheten Galberget 1:6, torpet Sven Jacobs. Hon förvärvade fastigheten från Vifsta Varvs Aktiebolag i enlighet med lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område. Den 30 mars 1937 köpte Jon och Maria Jonasson fastigheten av Merta Svensson för 3 200 kronor. Fastigheten skulle tillträdas 30 april samma år. Den 9 juni beviljades makarna lagfart på fastigheten. Jonassons hade renar men också några nötkreatur. Enligt Manker hade de en fåbodvall på Ålbergsbodarna som sköttes av döttrarna Märta, Ingrid och Runa.

När Jon och Marias dotter Märta hade gift sig med Ale Andersson fick de överta ett hus efter Ales bror

Olle. Huset fraktades från Hallen till Arånäset. På vintern 1972 brann huset ner till grunden på grund av en läckande gasolspis. När Märtas bror Lars Martin Jonsson kom hem och skulle använda spisen så small det bara till, och det tog inte lång tid förrän hela huset var övertänt. Lars Martin fick svåra brännskador och vårdades länge på sjukhuset i Uppsala. 1973 köpte Märta och Ale Andersson en tomt av SCA i anslutning till Märtas föräldrars hus på Arånäset. Från mitten av

1950-talet bodde även Jon och Marias dotter Runa tillsammans med sin make Nils Evald Johansson och sonen Bengt i Arånäset.

Det dröjde länge innan hushållen på Arånäset fick elström, inte förrän 2003. Dessförinnan var det fotogenlampor och vedeldning som gällde. Ända in på 1980-talet hämtades vattnet nere i ån. Därefter löste man vatten-

frågan med självtryck från en slang som lades ner i ån en bra bit uppströms. Slangen stenades ner så att den inte skulle sticka upp ovanför vattenytan så att vattnet skulle frysa när det var kallt. Men de flesta vintrar frös vattnet i slangen ändå, och man fick bära vattnet från ån. Senare kopplades en värmekabel till vattenslangen och sen frös det inte lika ofta. Det var långt till någon matvaruaffär från Arånäset. Maten beställdes från affärerna i Börtnan eller Storsjö och levererades antingen med postbussen eller med lastbil från Lundkvist i Åsarna som fraktade både matvaror och annat gods. Varubilen kallades i folkmun för »Vildmarkens glädje«.

Bengt Arne Johansson (f. 1967) var mycket tillsammans med sin farmor Märta och pappa Jon Anders på

Längst till vänster: I det här huset som byggdes 1938 bodde först Jon och Maria Jonasson. De sista som bodde där var deras dotter Runa och hennes make Nils Evald.

Foto privat.

Till vänster: Systrarna Märta, Stina och Runa Jonsson samt Märtas som Jon Anders 1945.

Foto privat.

Arånäset när han var ledig från skolan, och han har många minnen från »Näset«. Ofta var det någon av farmors bröder som bodde där också. På novemberlovet brukade Bengt Arne följa med farmor och pappa till Bartjan för att jaga älg. Nästan alltid fick de pulsa i nysnö från Tossåsen. Samtidigt firade de farmors födelsedag den 29 oktober.

Bengt Johansson (f. 1951) berättar:

Jag föddes i Dvårsätt eftersom min far Nils Evald jobbade på fabriken i Hissmofors den vintern. Därefter bodde Nils Evald, mor Runa och jag i Lövdalen ett par år när far jobbade i skogen. Sedan flyttade vi till Arånäset där min mormor och flera andra släktingar bodde. Det var mina morbröder Lars Martin och Petter Jonsson och mostern Märta med maken Ale Andersson och deras son Jon Anders. Mormor hade renar, och ibland bodde hennes drängar också i Arånäset. Min mormor och hennes familj hade bosatt sig på torpet Sven Jacob när de kom flyttande från Idre sameby på 1930-talet. Men de kallade platsen för Arånäset, inte Sven Jacobs. Jag lekte mycket med min kusin Jon Anders, som är några år äldre och var liksom en storebror. En annan lekkamrat bodde i Lövdalen; när vi skulle träffas åkte vi skidor emellan. Det var mycket folk som rörde sig längs Ljungan på den tiden eftersom det var stora skogsavverkningar. Det bodde skogsarbetare lite överallt i baracker och stugor. Båda mina föräldrar jobbade i skogen och med flottningen. Närmaste grannar bodde i Holmbergs, Flåsjögården och Torsborg. I början

av 1970-talet dämades Flåsjön och blev vattenmagasin för kraftverket vid Trångfors. I samband med dämningen lades flera gårdar, bland annat Holmbergs, under vatten. Före dämningen gick landsvägen mellan Börtnan och Storsjö längs Ljungans och Flåsjöns stränder. Det var ungefär 2,5 kilometer från Arånäset ner till landsvägen, men det fanns en stark stig att följa så det var inga problem. När den gamla landsvägen lades under vatten vid regleringen rätades vägen ut och drogs alldeles intill husen i Arånäset. Det var inte så roligt till att börja med när man var van vid att bo för sig själva mitt i skogen, men snart vande man sig och tyckte att det fanns fördelar med att ha vägen och busshållplatsen så nära. Det blev närmare till affären i Börtnan också, och till Åsarna som var en stor knutpunkt på den tiden. Min mor ägde renar, och därför hade vi en kåta i Bartjan, där hela samebyn samlades på somrarna och hade kalvmärkning. När vägen till Glen byggdes 1961 byggde föräldrarna en liten stuga där för att ha nära när det var slakt och skiljning.

När min morfar och mormor kom flyttande från Idre tänkte de först bosätta sig i en stuga på en fåbodvall vid Ålberget. Under de första somrarna bodde delar av familjen där, men det kändes för ensligt och därför valde de att bo i Arånäset istället. Jag minns att när jag var barn bodde vi i Ålberget någon vecka och nätfiskade i sjöarna där, bland annat i Buhöstan. Fisken saltades ner i tunnor – den fisk som de inte behövde själva såldes, bland annat till turiststationen i Arådalen.

Ålberget (Ålbergsbodarna)

Ålberget, eller Ålbergsbodarna, var ursprungligen en fåbodvall. Samerna som flyttade till Arånäset på 1930-talet; Jon och Maria Jonasson och deras familj vistades ofta vid Ålbergsbodarna. Böndernas fåboddrift hade då upphört, och Jonassons bodde där vid jakt och fiske och byggde ett eget hus på vallen. Vid en olyckshändelse med gasol i början av 1990-talet brann stugan ner. Ålbergsbodarna används fortfarande av efterlevande till Jon Jonasson vid jakt och fiske.

Från 1912 och några år framåt hade STF en turiststuga på fåbodvallen. Stugan användes främst av turister som vandrade från Arådalen. Intill Ålbergsbodarna fanns ytterligare en fåbodvall, Gammelvallen.

Ivan Johansson (f. 1953) och Ewy Jonsson (1946–2016) berättar:

Det lär ha stått en förvaringsbod vid Ålberget från 1809, alltså från böndernas period på platsen. Ewys familj, först och främst hennes farfar Jon Jonasson, började använda Ålberget omkring 1930, huvudsakligen som bostad under jakt och fiske på höstarna. De satte upp ett eget hus där. Då hade bönderna lämnat Ålberget. Gammelvallen låg också öde då, och nu syns det knappt att det har bott folk där.

Lars Ingvar Jonsson
vid Ålbergsbodarna.
Foto privat.

Jon Jonasson framför familjens stuga. Foto privat.

Märta Andersson, född Jonsson, 1943. Foto privat.

Nils Anders Jonsson vid stengrunden efter ett av husen.
Foto Ann Kristin Solsten.

Börtnan

Byn Börtnan ligger strategiskt för samerna i Glen, vid landsvägen alldeles där Arån rinner ut i Ljungan. Renarna har alltid följt Aråns dalgång på väg mot vinterlandet och mest varje vinter var det slakt i Börtnan.

Vid ett möte med bybor från Börtnan i maj 2014 när vi samlade material till den här boken fick vi höra många berättelser om relationerna mellan samer och Börtnansborna. I mitten av 1950-talet var alla bybor väl bekanta med samerna från Glen, »dom var mycket på byn«. Eftersom det inte fanns någon landsväg så tog det lång tid att färdas från Glen ner till vinterbetet och det var naturligt att övernatta i Börtnan. »Det var mycket mer gemenskap före vägen, samerna blev kvar längre. Inte minst på affärerna träffades man och hade tid att prata. I dag far alla förbi«. Trots att det är sällan de träffas numera så vet nästan alla i Börtnan fortfarande vilka samerna är, och tvärtom.

Slakt hade man på sjöisen, på några lokar på Börtensberget, på Jonkemyren eller Uddmyren och kanske på andra ställen också. Barnen i Börtnan brukade få ledigt från skolan och åka skidor och titta på slakten. När det var slakt på Jonkemyren serverades våfflor med vispad grädde och sylt. Det hände att det var så kallt att grädden frös så att den inte gick att vispa. Under slakten bodde samerna i gårdarna, bland annat i Jonkes och på Udden.

Nils Jonasson, Per Folke Persson och Hilding Lilja brukade bo hos Svelanders eller på renskinn i en sommarstuga som mest var som ett tak, men bättre än ingenting i snö och kyla. Jörgsgården var ett annat ställe där både samer, gårdfarihandlare och andra som var på resande fot bodde. Barnen från Galberget bodde också där när de gick i skolan. Loppor och löss var det gott om! Ibland var det så kallt att det behövdes både

Renhjord i Börtnan. Mannen är troligen Lars Nilsson.
Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Samerna från Glen på bönemöte vid gården Oppi Nirs i Börtnan omkring 1912. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Jörgsgården i Börtnan. Foto Olof T Johansson.

Slaktställning på ett rengärde nära Börtnan. Foto Ewa Ljungdahl.

mössa och vantar om nätterna. När det var storslakt och många samer som behövde husrum, ibland kom det renskötare från Mittådalens och Handölsdalens samebyar också, hände de att gårdarnas egna barn fick bo hos någon släkting. Emil Jonsson i Jonkes var uppköpare. Han köpte både hela renkroppar, styckat kött och skinn som han sedan sålde vidare, bland annat till Östersund. Det uppfattades bara positivt när samerna kom, speciellt när det var dags för slakt. »Det var nästan högtidligt«. På kvällarna spelades det ibland upp till dans. Renskötarna var duktiga dansörer och populära bland flickorna.

Några samer bodde mer stadigvarande i Börtnan under vintrarna, till exempel Paulus Fjällström och hans familj innan de byggde hus i Glen. När de inte bodde i Börtnan bodde de i Holmbergs. En kvinna från byn minns att det bodde en mycket gammal samekvinna i hennes hem någon gång före 1954. Hon hade alltid en påse karameller i kommoden, och barnen fick smaka

ibland. En annan kvinna kommer ihåg när Lill-Daniel (Daniel Danielsson) kom förbi på skidor. Han hade bara en stav. En gång fick kvinnan ett par lapptussar av Daniel. Någon gång ibland kom Jo Jonas Maria som bodde på Arånäset förbi på väg till affären. Hon hade »vanliga« kläder, annars hade samerna ofta »finkläder« (kolt), och använde två stavar som hon höll i på mitten. Ett annat minne är färder i ackja efter Ale Anderssons tamrenar. Många blev nära vänner med samerna, kanske speciellt kvinnorna. En kvinna i Börtnan hade till exempel Regina Danielsson från Glen som fadder.

En gång var Jon Anders Andersson på väg hem från skolan i Änge och längtade väldigt mycket efter farmor. Bussen stannade i Åsarna och Jon Anders köpte en stor påse godis på kiosken. Men bussen hann köra iväg och Jon Anders blev kvar. Jag (Kristina Göransson) ropade till chauffören att han måste stanna, för Jon Anders skulle också med. Chauffören stannade och Jon Anders kunde kliva på. När han kom in i bussen grät han och

Jon Anders Andersson i Börtnan. Foto privat. Renhjord vid Börtnan. Bild Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

ropade »Ahkka, ahkka, ahkka«. Ahkka var hans farmor Jo Jonas Maria i Arånäset. En annan gång var Jon Anders på besök hos en familj som hade höns. Han ville absolut ha en av hönorna, men kom aldrig och hämtade den. Till slut frågade mor i gården när han skulle komma och hämta hönan. »På den yttersta dagen« blev svaret. Jon Anders hade tydligen ångrat sig.

På andra Börtnessjön vid Aloppe, mitt emot Börtnan, har Tåssåsens sameby numera en renskötselansläggning, så kontakten med Börtnan finns kvar.

Samerna övergav vid den tiden sina kåtor vid Stortjärn och inackorderade sig på Jörghjäl-len. Ibland var de hela familjer där med både drängar och fruar – och hundar förstås. En stor gryta med köttkok stod hela tiden och puttrade på spisen. Den fylldes på allteftersom man åt ur dem. De talade sitt eget tungomål och jag väckte deras förtjusning när jag tog efter och började prata deras eget språk. En lapp minns jag särskilt, det var Liss-Daniel som sjöng sina visor när han sopade golvet på morgnarna. En gång fick jag en dask i ändan av hans sopkvast, när jag och ett par andra barn var lite för yra i vår lek.

Galbergs-John i Berg och Åsarna socken 1999.

Syskonen Maja, Inga, Jonas och Klara Torkelsson från Glen vid Jonkesgården i Börtnan 1918. Gården var gästgiveri. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Holmbergs

Gården Holmbergs låg på södra sidan av Flåsjön. Flera renskötare från Glen, bland annat Anders Jonsson och Paulus Fjällström med familjer, brukade bo i Holmbergs under vintrarna. I samband med regleringen av Flåsjön i början av 1970-talet lades gården under vatten.

Pojken vid hästen är Jacke Torkelsson. I bakgrunden Valdemar Loos hus. Fotot är från mitten av 1940-talet. Foto privat.

Familjen Per Larsson från Hosjöbottnarna hyrde en stuga vid Holmbergsgården. Bilden är tagen på 1930-talet. Foto Jamtli bildbyrå.

Reinie Fjällström (f. 1953) berättar:

När vintern kom följde min familj med renarna ner mot skogen. Vi bosatte oss vid Holmbergs när renarna betade där i närheten. I Holmbergs bodde vi i en ganska stor arbetsbarack tillsammans med Elin och Pål. Lajla bodde på en annan våning i samma byggnad. På andra sidan vägen bodde Maja och Anders med sin familj, så jag hade möjlighet att leka med min kompis Lars Ingvar även på vintrarna. Dessutom bodde det några snälla skogsarbetare i Holmbergs. Det var inte så långt till Arånäset därifrån, så det blev några besök där också. Petter kom ofta därifrån och hälsade på oss. Längre ned mot Flåsjön bodde Tattar-Anna. Henne fick vi inte prata med. Från tiden i Holmbergs kommer jag väl ihåg den gången då jag och min mor gick för att se på en rallytävling i närheten av Holmbergs. Då bestämde jag att jag skulle ha en Mercedes när jag blev stor. Jag minns också väl att jag som fem-sexåring insåg att tomtens fanns på riktigt, för han kunde inte läsa. Jag lyfte på tomtens skägg, och Lars Martin blev avslöjad. När jag var omkring sex år slutade vi att bo i Holmbergs, och bosatte oss i stället i ett litet gult hus i Börtnan på vintrarna. I Börtnan bodde det flera familjer, och jag fick flera nya vänner. Där gick jag också i söndagsskola. Senare bestämde mor Ella att jag skulle börja på nomadskolan i Mittådalen, så då flyttade jag dit och bodde där under skolterminerna.

Ewy Jonsson (1946–2016) berättar:

Jag och min familj bodde i Holmbergs under vintrarna på 1950-talet. Det var jag, min bror Lars-Ingvar, våra föräldrar Maja och Anders, våra morföräldrar Junetta och Lars Henrik och min morbror Martin som bodde tillsammans. Vi hyrde övervåningen hos en man som hette Valdemar, själv bodde han på undervåningen. Vi flyttade inte

ner till Holmbergs förrän efter jul, för julen firade vi alltid i Glen. När vi skulle flytta ner till Holmbergs minns jag att vi åkte med morfar med hans häst och kärra. Hästen fick morfar ha i ett stall i Holmbergs, och den var i likhet med oss alltid välkommen dit. Vi bodde i Holmbergs när min far Anders var i renskogen och för att det var en central plats att bo på när renarna betade runt Flåsjön. Det var inte så många hus i Holmbergs, och inte så många som bodde där permanent. Men det fanns en slags förläggning där flera skogshuggare och timmerkörare brukade bo ibland, och det var alltid liv och rörelse i området. En bit bort, på andra sidan landsvägen, fick Ella Fjällström hyra ett litet hus. Där bodde hon tillsammans med sina barn Jacke och Anne-Maj. Det var trevligt folk som var i Holmbergs. Det var nära till Torsborg där det också var mycket aktivitet och där flera av samebyns medlemmar höll till. Det var inte heller så långt till Flåsjön, ett annat ställe där det även bodde fastboende. Beroende på när renarna ville upp till fjälls igen på våren så flyttade vi hem till Glen. Oftast var det inga problem att komma iväg, för renarna drog iväg till fjälls av sig själva. Med tiden byggdes

Från Holmbergs våren 1946. Runa Jonsson, Lars Martin, Olle och Elis Eliasson. Foto privat.

nya vägar och det blev enklare att ta sig fram. Därefter var det inte nödvändigt att bo i Holmbergs. Jag vet inte om några bodde i Holmbergs när de passade renarna under perioden före oss.

Jacke Torkelsson (f. 1941) berättar:

Min familj började bo i Holmbergs under vintrarna när jag var barn. Jag trivdes bra där, för jag hade jämgamla vänner i Börtnan och dit var det enkelt att åka med bussen. Biljetten kostade 2-3 kronor. Det var tre hus i Holmbergs. Min familj bodde i en timrad barack, jag minns att den bestod av ett stort rum med en stor spis i mitten. Anders Jonsson och hans familj, hustrun Maja och barnen Ewy och Lars Ingvar, bodde också i Holmbergs på vintrarna. De bodde på övre våningen i en barack, medan Valdemar Loo, en äldre skogsarbetare, bodde på nedre våningen. Det var för övrigt många timmerkörare både i Holmbergs och Torsborg på den tiden. I det tredje huset bodde en man som hette Lindqvist. Han hade bara ett litet rum med en säng och en liten spis. Andra samefamiljer bodde i Börtnan under vintrarna där de bodde i olika gårdar, eller i renvaktarstugor i Grundtjärn och Torsborg.

Lars Ingvar Jonsson, Reinie Fjällström samt Gunvor Johansson med sonen Olof vid Holmbergs i mitten av 1950-talet. Foto privat.

Stortjärn

Vid Stortjärn som ligger några kilometer nordväst om Börtnan fanns ett vinterviste för renskötarna från Tossåsens och Anarisets lappbyar. Under vintrarna betade de båda lappbyarnas renar tillsammans även om de använde olika områden för sommarbete. Kåtor och andra byggnader var placerade i två separata områden med cirka 500 meter emellan på norra stranden av Stortjärn. Vistet ligger strategiskt för renar och renskötare som följde Aråns dalgång från huvudvistet i Glen ner mot vinterbeteslandet kring Börtnan, Ekorrlandet och Torsborg. Arån rinner igenom Stortjärnen. Vintervistet vid Stortjärn är det enda kända av sitt slag i Jämtlands län. Enstaka fasta vinterkåtor är kända, men inte kåtor i sådan omfattning som vid Stortjärn. Vanligen bodde de renskötande samerna antingen i flyttbara tältkåtor eller inneboende hos de bofasta under vintrarna, men i vistet vid Stortjärn bodde de i fasta kåtor.

Något samiskt namn på vistet vid Stortjärn finns inte kvar. Vistet finns inte omnämnt i några arkivhandlingar, utan både i lappfogdens protokoll och på äldre bilder står det bara Börtnan eller Torsborg. Det finns ingen nu levande person som har några egna minnen från Stortjärn. Det är inte känt när vistet började användas och vi vet inte heller om alla kåtorna var bebodda samtidigt. I dag är kåtorna svårt förfallna och några är knappt synliga. I en av de förfallna kåtorna finns det kvar blyertsanteckningar på en bräda. Den första anteckningen är från 1898 och den sista från 1928. Anteckningarna sprider sig från 14 januari till 1 mars, men vi vet att flickan Ingrid (Inga) Torkelsson föddes i vistet i april 1910, så man tycks ha bott där från nyårstid till vårvintern när det var dags att flytta mot fjällen. Tack vare blyertsanteckningarna känner vi till namnen på flera av de renskötare som bodde vid Stortjärn. Det är

Vindskydd vid vistet i Stortjärn. Foto Nils Thomasson, Jämtli bildbyrå.

Lämning efter förvaringsställning. Foto Ewa Ljungdahl.

osäkert om både renskötarna och deras familjer bodde i vistet, eller om familjerna bodde där medan renskötarna var med renarna på andra ställen på vinterlandet större delen av tiden.

Familjen Nilsson från Glen på vintervistat vid Stortjärn. Från vänster Kristina med sonen Nils, dottern Elin och maken Fredrik. Mannen till höger är filmfotografen Robert Olsson från Kristianstad, som är 1906 för första gången filmade samer i Oviksfjällen. AB svensk Kinematograf i Göteborg hade premiär på filmen 30 mars 1906. Annonsen berättade bland annat: »Efter tre veckors oerhörda strapatser i de lappska ödemarkerna har vår fotograf nu lyckligen återkommit. Resultatet av denna resa kommer att

under de närmaste veckorna visas i en serie lappbilder å Göteborgs kinematograf». Nils Thomasson var vägvisare åt Robert, och deras resa startade från Östersund till Kövra där de övernattade, fortsatte dagen därpå och övernattade i en skogskoja, sedan vidare uppåt fjällen och övernattning i Börtnan, vidare mot ett lappläger där de stannade tre dagar och sedan återresa samma dag. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

Förfallen kåta. Till höger: Matbarktaukt daterad till 1801. Foto Ewa Ljungdahl.

Från en intervju med Inga Lilja (1910–1991) 1981:

Inga föddes i en kåta i Stortjärn, som ligger efter Arån mellan Lövdalen och Börtnan. Hennes föräldrar hade sina renar där på vintern. De hade fem barn. Inga minns aldrig Stortjärn, för hennes föräldrar flyttade vintertid till Torsborg när Inga blev så gammal att hon kunde minnas.

Det är endast grundkonstruktionerna som finns kvar av kåtorna, sammanlagt är det åtta stycken. Några konstruktioner står fortfarande upprätta medan andra ligger på marken. Träkonstruktionerna är tillverkade av gran och tall. Utifrån bevarade fotografier vet vi att kåtorna var klädda med granris, inte näver och torv, och kallades laanoe-gäetie. Utanpå granriset skottade man upp snö för att hålla riset på plats och för att förhindra drag i kåtan.

Förutom de förfallna kåtorna är en förrådsställning delvis bevarad. Dessutom finns en bengömman och en matbarktaukt i vistet. Bengömman ligger i ett stenskravel där ben efter måltider är hopsamlade i sprickor och

hålrum. Att hålla renbenen samlade efter måltiderna är en gammal samisk tradition som har samband med vördnad för renen. Barktaukter är spår på gamla tallar där samerna i äldre tid skar loss sjok av den vita innerbarken för att använda som livsmedel. Barken brukade rostas innan den äts, och ansågs vara både god och nyttig, full med kolhydrater och antioxidanter.

Vistet övergavs när renskötarna och deras familjer började bo i hus i Börtnan och Torsborg i slutet av 1920-talet och början av 1930-talet.

Åren 2013–2015 dokumenterades och undersöktes vistet och kåtorna i samarbete mellan Tåssåsens sameby, Jamtli och Gaaltije. Två kåtor mättes upp och undersöktes närmare. Matbarktaukten blev daterad med dendrokronologi till år 1801, och benen i bengömman, som alla var måltidsben efter ren, daterades till 1800-tal och tidigt 1900-tal. Projektet avslutades 2016 med att göra en rekonstruktion av en av de undersökta kåtorna, men den byggdes inte upp vid Stortjärn utan i Glen.

*Den rekonstruerade kåtan och förrådsställningen från Stortjärn som byggdes upp i Glen 2016.
Foto Ann Kristin Solsten.*

Torsborg

Torsborg ligger där Ljungan rinner ut ur Grucken och in i Flåsjön. Längre tillbaka hade samerna kåtor längs Flåsjöns norra strand nära Torsborg eftersom de var där med renarna på vinterbete. Det var ofta slakt på isen, och när samerna slutade bo i kåtor bodde de i stugor, antingen som de ägde själva eller som de hyrde av SCA. På 1940-talet byggdes även en renvaktarstuga. Flera av kåtorna på stranden dränktes när Flåsjön reglerades i början av 1970-talet, och andra kåtor förstördes när landsvägen breddades. I Torsborg bodde många skogsarbetare och flottare fram till 1960-talet, och SCA hade flera hus där.

Märta Johansson (f. 1926) berättar:

Det var bara vår familj och Nils och Tomina Fredriksson av renskötarna som bodde i Torsborg. Fredrikssons bodde på andra sidan bron. Det var centralt och trevligt att bo där. Lars Johanssons stuga fanns där sedan tidigare, Lars köpte den av bolaget (Vifsta varv). Albert Eriksson var byggmästare och brukade bo där ibland. Han byggde det extra rummet på Johanssons stuga. De som bodde i Torsborg fick varor från affären i Storsjö med bussen. På vintrarna tog Jonas Nyberg som bodde ovanför Lövdalen hand om Johanssons häst.

Johanssons hus i Torsborg. Foto Ewa Ljungdahl.

Från Johanssons hus i Torsborg. Interiören är i stort sett bevarad sedan 1950-talet.
Foto Ewa Ljungdahl.

*Anders Danielsson, Lars Doj, Torkel Jonasson och Nils Torkelsson i Torsborg omkring 1910.
Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.*

Eileen Pålsson (f. 1949) berättar:

Det bodde flera familjer i Torsborg under vintrarna på 1950-talet. De hade egna hus på båda sidor av älven. Bland annat Lars Johanssons familj, Ante och Ingeborg Larsson och Nils och Tomina Fredriksson bodde där fram till slutet av 1950-talet. De flesta byggnader står kvar i dag men några är i väldigt dåligt skick. I Torsborg bodde också flottare och skogsarbetare, sammanlagt var det mycket folk. Tio till femton personer kunde stå och vänta på bussen vissa dagar. Allehanda nasare kom förbi och sålde saker. Det var fruktansvärt kallt i Torsborg på vintrarna, speciellt frös man på dasset. Gamla landsvägen gick mellan husen. Det var rallytävlingar längs vägen i mitten av 1950-talet. Det fanns flera kåtor öster om Ekorrbäcken men de försvann när SCA gjorde sitt stora virkesupplägg där. En kåta finns kvar. Dessutom hade Pål Persson en kåta på västra sidan av vägen.

Ivan Johansson (f. 1953) berättar:

Renvaktarstugan i Torsborg byggdes på 1940-talet. Före dess bodde man mest i kalla timmerkojor. I Grundtjärn byggdes också en renvaktarstuga ungefär samtidigt som i Torsborg. Där var det många som bosatte sig. Den stugan flyttades senare till rengärdet i Aloppa. Regleringsföretaget kostade på flyttningen av stugan när området dämades upp i samband med regleringen av Flåsjön. Jag jobbade på anläggningen när stugan flyttades.

Min mormor och morfar hade köpt ett eget hus i Torsborg där jag, min syster Eileen, min mor och mina morföräldrar Lars och Elin bodde under vintern. På den tiden fanns det 8-10 stugor som samerna bodde i. Även längs sjön hade vi många grannar. Flera timmerhuggare och timmerkörare bodde där, och på andra sidan sjön bodde Nils och Tomina från samebyn i ett hus som de

Vinterslakt vid Torsborg omkring 1910. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

brukade hyra av Karl och Sally Åslund som bodde permanent i Torsborg. Det var alltså mycket folk och mycket liv och rörelse i Torsborg på den tiden. Det fanns till och med ett litet kafé där som drevs av ett par som hette John och Hanna Didriksson. Andra från samebyn som jag minns bodde i Torsborg under vintrarna var Martin Larsson, Nils Jonasson, Petter Jonsson, Hilding Lilja, Per Folke Persson, John Johansson, Fredrik Johansson, Daniel Persson och Lars Nilsson, som var Nils Jonassons farbror. Dessutom kom det många drängar dit. Nils Fjällsten var en av dem. Han jobbade som dräng hos min morfar. Johan Eira var också dräng, han jobbade åt Nils Fredriksson. Ol-Morsa från Mittådalen var en dräng som jobbade åt Paulus Fjällström på 1940-talet och som var bosatt i Holmbergs under vintrarna. Det finns en liten rolig historia om honom. Han hade köpt flera sorters korvar på butiken i Börtnan. När Paulus såg räkningen från butiken frågade han Ol-Morsa om han inte hade något renkött. Då svarade Ol-Morsa: jag vill ha korv jag. Ät kött tills du dör, du lappjavel. Det var däremot inte så många barn i Torborg. Bara jag och min syster Eileen, och så Karl

Torsborg i början av 1900-talet. Foto Nils Thomasson, Jamtli bildbyrå.

och Sally Åslunds två barn Dagny och Gunnar. Ett minne jag har från tiden i Torsborg är första gången jag såg på TV. Det var på posten i Börtnan. Jag kommer så väl ihåg att det var hästhoppning, och jag ville inte fara hem igen. Jag tror det var 1958. Varje helg var det storfester där. Det blev som ett litet avbrott i arbetet för folk. Jag kommer också ihåg slakterna vid Dammtjärn. Jag var nog bara fem-sex år för jag hade inte börjat skolan ännu. Det var kallt »så in i helsicke«. Jag minns att man högg långa käppar i skogen, spikade på renhudar och satte upp som en kåta. Där inne slaktade man två renar åt gången, och så hade man en eld i mitten som gav värme. Det jag kommer mest ihåg

från tiden i Torsborg är helt klart de kalla vintrarna. På den tiden kunde man verkligen säga att det var vinter. När skolan började gick jag miste om mycket. Vintern 1969-70 hade jag slutat skolan, och jag kunde åter följa med på flyttningen till Torsborg. Jag trivdes bra på hemmaplan.

Det fanns kåtatomter strax hitom Ekorrbäcken, men de förstördes när det lastades timmer just där. Jag kommer ihåg kåtorna från barndomen. När Fredrik Nilsson var ung och bodde i Torsborg med de andra familjerna, kunde de ibland höra vargarna yla på andra sidan av sjön där de hade renarna.

Var bor Tåssåsensamerna i dag?

Bosättningsmönstret bland Tåssåsensamerna skiljer sig från hur det såg ut vid mitten av 1900-talet, men inte så mycket som man kanske skulle kunna tro. De gamla huvudboplatserna Glen i södra delen av samebyn (tidigare Tossåsens lappby) och Hosjöbottnarna i norra delen (Anarisets lappby) är fortfarande centralorter i samebyn. Förr var de höst- och vårvisten, men övergick succesivt till att bli permanenta boplatser både för renskötare och äldre samer som hade slutat med renskötseln. I både Glen och Hosjöbottnarna finns det fortfarande en fastboende befolkning även om befolkningen har minskat kraftigt sedan 1940-talet. Varför är det så?

En anledning är att numera är det sällan som både man och hustru i en renskötarfamilj är renskötare på heltid. Det vanliga är att en i hushållet, oftast kvinnan, har ett arbete utanför renskötseln. Avståndet till arbetsplatsen styr ofta var man bor. En annan viktig aspekt är tillgänglighet till förskola och skola. Fram till 1960-talet gick de flesta renskötarbarn i nomadskola och bodde på internat hela skollåret, och då spelade inte avståndet till skolan någon roll. Både Glen och Hosjöbottnarna ligger förhållandevis långt ifrån de större orterna där barnen går i skola och där de vuxna har sina arbetsplatser. Till Hosjöbottnarna finns det dessutom bilväg endast under den snöfria delen av året.

Renskötarfamiljerna bor mera spridda i dag än tidigare. Flera bor längs Ljungans dalgång; i Skålan, Börtnan och Fotingen, andra bor i Järpen, Myrviken, Hallen och på Frösön. Några bor fortfarande i Glen och

Hosjöbottnarna. Endast ett fåtal uttrycker att det är en nackdel att bo fysiskt långt ifrån varandra. Med modern teknik krymper avstånden. Eftersom man bor så spridda och sällan träffas har kalvmärkningsveckan i Bartjan blivit ännu viktigare än tidigare. Där har i princip alla i samebyn stugor eller kåtor, och inte minst barnen uppskattar att träffas. Slakter och skiljningar är andra tillfällen när alla, oavsett var man bor, deltar. Vid sådana tillfällen kommer ofta familjemedlemmar och släktingar som har flyttat ut från samebyn hem och deltar i arbetet.

På Arånäset och i Vallbo, platser som har varit viktiga renskötarboplatser för inte så länge sedan, bor det inga aktiva renskötare länge. De samer som bor där har för länge sedan övergivit renskötseln. Andra platser är helt övergivna. Några sådana exempel är Rulldalen, Finnburåsen och Gasngestjuvvelge.

Jeanette Kräik (f. 1969) och Bengt Arne Johansson (f. 1967) berättar:

Bengt Arne är renskötare på heltid och Jeanette jobbar sedan några år tillbaka som samordnare i Bergs kommun, som är en samisk förvaltningskommun. Innan Bengt Arne och Jeanette fick barn planerade de att bo i Glen. Men deras hus ligger inte vid landsvägen och de hade inte vattnen indragit. De insåg snart att det skulle bli för obekvämt och besvärligt att bo där med barn. De flyttade därför till Börtnan och bodde där ett år innan de 2001 köpte ett hus i Skålan. Både vuxna och barn, söner Vidar och Aslak, trivs bra i Skålan. Det är ungefär lika långt, ungefär fem

Bengt Arne Johansson. Foto Ewa Ljungdahl.

mil, till Glen där renarna samlas för slakt och skiljning på höstarna, till sommarvistet Bartjan och till vinterbeteslandet runt Rätan. Så för Bengt Arnes del ligger Skålan väldigt strategiskt och centralt, mitt i hans arbetsområde. Bergs kommun, där Jeanette jobbar, har sina lokaler i Svenstavik. Jeanette jobbar på kontoret vissa dagar, men har även möjlighet att jobba hemifrån. När barnen var små fanns det både dagis och skola (ÅK1-6) i Skålan, men den verksamheten lades ned för några år sedan. I dag åker Aslak skolbuss till Svenstavik varje dag. Vidar går på gymnasiet i Östersund och bor där under veckorna. Bengt Arne och Jeanettes hus ligger i utkanten av byn, något som de uppskattar mycket eftersom det finns utrymme att ha några tamrenar i ett hägn intill huset utan att renarna blir störda. Det finns gott om lagringsutrymmen på gården, och en ladugård är numera inredd till slöjdverk-

stad. Både Jeanette och Bengt Arne slöjdar i mån av tid. Jeanette och Bengt Arne tycker att ortsbefolkningen har en positiv inställning till samer och renar. Längs byvägen vajar den samiska flaggan sida vid sida med den svenska. I Skålan har renskötare och ortsbor alltid haft mycket med varandra att göra eftersom byn ligger på vägen mellan sommar- och vinterbetesmarkerna. Renskötarna har bott i Skålan vid slakter och skiljningar och alla känner alla. Under ett par vintrar på 1940-talet flyttade till exempel Jeanettes farfar Lars Larsson Kråik genom Skålan med sina renar när de var på hemväg från Hälsingland. När det var diskussioner om undervisning i samiska på dagis och i skolan fick samerna fullt stöd av lokalbefolkningen.

Kerstin Lilja (f. 1963) och Nicklas Johansson (f. 1968) berättar:

Kerstin och Nicklas har hus både i Glen och i Börtnan. De säger att det egentligen är närheten till skolan som styr var de bor, så därför bor de i Börtnan under vintern. Kerstin flyttade från Glen till Börtnan när hennes äldste son Mattias skulle börja skolan. Då fanns det skola i Skålan, och det blev mycket närmare dit från Börtnan än från Glen. Nu är skolan i Skålan nedlagd sedan några år, och den yngre sonen Jonas får åka skolskjuts till Åsarna, där den närmaste skolan ligger. Men det passar bra att bo i Börtnan under vintern även för Kerstin och Nicklas. Nicklas är renskötare och har renarna i trakten av Rätan under vintrarna, och då är det mycket närmare att köra från Börtnan än från Glen. Kerstin har en redovisningsfirma och kan egentligen sitta och jobba var som helst, men hon har närmare till sina kunder från Börtnan. På våren, när renarna flyttar upp från skogslandet mot fjällen, flyttar Kerstin och Nicklas till Glen och bor där under sommaren tills skolan börjar igen.

*Kerstin Lilja och Nicklas
Johanssons hus i Glen.*

Ann Kristin Solsten (f. 1978) och Nils Anders Jonsson (f. 1970) berättar:

Nils Anders bodde i många år tillsammans med sin mormors bror, Martin Larsson, i Martins barndomshem i Glen. Senare övertog Nils Anders huset, och det var därför naturligt att vi bosatte oss där. Eftersom Nils Anders är renskötare ligger Glen centralt under större delen av året, men under intensiva passningsperioder under vintrarna har han ibland bott närmare renarna som då betar i skogarna runt Gillhov och Älvros. Detta har inneburit att jag har varit mycket ensam med barnen under vintrarna och har haft huvudansvaret för barn och hem. De flesta som bor tillsammans med renägare kan nog känna igen sig i den situationen.

Eftersom Glen ligger isolerat och långt borta är det inte lätt att skaffa sig jobb i närmiljön. När barnen var små arbetade jag därför i Norge, där jag hade möjlighet att bo

hos min familj medan jag jobbade. När barnen blev större och började i skolan blev det besvärligt att jobba på det sättet. Då fick jag erbjudande om ett jobb i Skålan, som bara ligger ungefär fem mil från Glen. Samtidigt hade min far köpt ett hus i Skålan som vi fick möjlighet att använda under veckorna när barnen gick i skolan. Detta innebar att de oftast slapp den långa skolvägen från Glen, och jag fick närmare till jobbet. När skolan i Skålan lades ner ungefär fem år senare och barnen började på andra skolor blev vi bosatta i Glen på heltid igen. Många mil i bilen har det blivit genom åren. Vi trivs alla bra i Glen där vi har möjlighet att bedriva våra intressen under i stort sett hela året. Även om många uttrycker stor förvåning över varför vi vill bo så avsides och långt från det mesta, något som även vi själva har frågat oss ibland, så är vi eniga om att detta levnadssätt passar oss bra, och även innebär mycket positivt. Bland annat har barnen blivit självständiga och duktiga på att ak-

tivera sig själva eftersom det inte finns så många jämnåriga på nära håll. De har dessutom på ett naturligt sätt fått ta del av de göromål som hör till i ett renskötarhem, både vad gäller arbete och fritid. Samtidigt är det spännande att bo på ett ställe som har en lång och intressant historia, som kan upplevas i naturen runtomkring, och där slakten har bott i många generationer.

Olof T Johansson (f. 1955) berättar om att bo i Glen:

Ur ett renskötselperspektiv så ligger Glen väldigt centralt. Däremot ur ett samhällsserviceperspektiv så ligger Glen väldigt ocentralt. Det har alltså både sina fördelar och nackdelar med att bo i Glen. Relativt nära till arbetsplats och rekreation men väldigt långt till samhällsservice. Det behövs därför mycket logistisk planering för varje besök på bygden eller i Staare (Östersund). Så många ärenden och inköp som möjligt vid varje resa eftersom det är minst 60 kilometer enkel väg till affär, bensinmack, apotek, hälsocentral m.m. Handla mat gör man för minst

en vecka åt gången och ett hemmalager av sådant som tål förvaring behövs. Kylen, frysen och skafferiet hemma ser därför ut nästan som en liten lanthandel. Bilen är ett måste och varje höjning av bränslepriset och bränsleskatter skär djupt i plånboken vilket inte beslutande politiker i storstäderna vill förstå. Kollektivtrafiken inskränker sig till en resa i veckan med så kallad plustrafik och då är man bara några timmar i Svenstavik om man inte vill stanna en hel vecka. Barnfamiljer väljer därför ofta numera att flytta ned på bygden när det blir dags för barnens skolgång. Att låta en sexåring åka skoltaxi till Åsarna (67 kilometer enkel väg) eller Myrviken (60 kilometer enkel väg) varje dag är väl drygt. Många gånger under vintern är inte heller väglaget det bästa. I dag är inte heller internat något alternativ som under den tid när sameskolan i Änge (Undersåker) fanns. För mig har Glen varit bra att bo i sedan jag avslutat studierna i Östersund, tagit körkort och bestämt mig för att flytta tillbaka 1976 och satsa på renskötsel. Värdet av att ha naturen utanför dörren med möjlighet till jakt, fiske, bärplockning, skidåkning och skoteråkning går inte att uppskatta i pengar. Frisk luft, rent vatten och ett fjäll i stället för en betongvägg som utsikt är ovärderligt. Det är synd om dem som tvingas bo i stora städer där en hög inkomst inte på något vis kan kompensera den livskvalitet som det utgör att bo i Glen.

Ante Johansson (f. 2006) berättar:

Jag heter Ante Johansson och är son till Thomas Johansson och Elaine Asp. Jag bor i Glen och Lockåsböle. Det är lite olika. Ibland när jag går på skolan bor jag i Lockåsböle, det är bra för då kan jag cykla till skolan och har nära till kompisar. Och ibland bor jag i Glen när mamma måste jobba på Hävvi, då får jag åka taxi till skolan. I Glen är det bra för där kan jag åka cross, leka ute och vara på slakt

Olof T Johanssons hus i Glen. Foto Ewa Ljungdahl.

och ibland har jag kompisar där. I skolan blir jag retad ibland utav en i 6:an som kalla mig samedjäväl. Jag bara struntar i han. Jag har egna renar som pappa sköter om. Jag brukar hjälpa till med att hålla dom när de ska märkas. Och hjälpa till med att kasta fast kalvarna. Jag har kanske 1000 renar eller 100 eller jag vet inte riktigt.

Marja Johansson (f. 2003) berättar:

Jag är dotter till Peder Johansson och Benita Lindholm-Johansson. Jag bor både i Myrviken och Glen. Vi är samer, därför bor vi i Glen. Bäst med att bo på varje ställe beror på vad man ska göra. I Myrviken har jag nära till skolan och pappa till slakteriet samt mina kompisar.

I Glen kan jag ut och rida om hästarna våra är där. På hösten brukar jag hjälpa mamma med att spika skinn. Man kan vara ute och fiska året runt, fast inte när det är dålig is. Jag är inte mobbad i skolan för att jag är same, en del är lite nyfikna hur det är. Kul att vara same för man kan åka på läger och lära sig om språk, slöjda, kultur och sådär. Jag har egna renar som pappa ser till. Jag brukar hjälpa till när det är slakt med att vispa blod och ta reda på våra skinn. Jag har även märkt någon renkalv. På vintern när pappa är ute och vaktar renarna så kan det hända att jag följer med om jag är ledig från skolan.

Aslak Kråik (f. 2003) berättar:

Min familj bor oftast i Skålan. Vi har ett hus i Glen också, men där bor vi mest bara när det är slakt eller kalvmärkning och ibland på våren. Jag skulle inte vilja bo i Glen jämnt, det är så långt till skolan och kompisarna därifrån. Det är bra att bo i Skålan för där finns det kompisar och så är det nära till skogen där vi leker och kör skoter. På sommaren är det många aktiviteter i Skålan, fisketävlingar och sånt. Mina kompisar bor i Skålan, Svenstavig, Åsarna och Brånan. I samebyn är jag mest med Marja, som är min släkting och lika gammal som jag. Vi trivs bra tillsammans och brukar träffas när det är kalvmärkning och slakt och när vi har språkläger. I Bartjan tycker jag att det är väldigt roligt, det är kul med kalvmärkningen och att få vara mycket med renarna. Jag vill fortsätta att bo i kåtan när vi är där fast vi håller på att bygga ett hus nu. Det är kul att det är lite annorlunda där mot hemma i Skålan. Jag vill alltid följa med när det är gärde, det är inte alls kul när jag måste fara därifrån och vara i skolan. Om jag fick välja skulle jag vara med pappa och renarna halva tiden och i skolan och med kompisarna halva tiden. Jag har egna tamrenar tillsammans med pappa. Vi har dem i en hage i Skålan under vintern, alldeles bredvid vårt hus. På våren släpper vi dem tillsammans med de andra renarna

*Längst till vänster: Ante Johansson.
Till vänster: Marja Johansson.
Foto Kerstin Lilja.*

Aslak Kråik.

Peder Johansson.

Thomas Johansson.

och på hösten hämtar vi hem dem när det är skiljning. De är så tama att de känner igen våra röster. Det roligaste är att åka kälke efter renarna, det är jättekul, men ibland går det så fort att vi ramlar av, speciellt på hemvägen. Jag vill jobba med renar när jag blir vuxen, men jag måste nog ha ett annat jobb också så att jag tjänar mer pengar. I höst ska jag börja i högstadiet i Svenstavik. Vi läser samiska på distans, det går bra bara inte datorerna krånglar. Ibland får jag berätta om hur det är att vara same i skolan, hur det är när vi har slakt och kalvmärkning och sådant där. Jag har aldrig blivit retad för att jag är same.

Peder Johansson (f. 1969) berättar:

Jag har boende både i Glen och Myrviken. I Myrviken bor vi när det är aktuellt för skolan. Jag har två barn i skolåldern samt ett barn som är född 2015. I Myrviken har jag även ett styckeri där jag styckar både ren och älg. Jag är renskötare på heltid. I framtiden när barnen blivit stora så kommer jag att bo i Glen. Där är det nära till renarna, älgjakt, fiske och fiskecampen i Glensjön som jag är delägare i. När jag är i Myrviken umgås jag med vänner och arbetar på styckeriet. Beroende var renarna är på vintern

så kan jag ibland bo i Glen. Exempelvis så hade vi renarna på vinterbete ett år sydväst om Börtnan. Då kunde man åka skoter direkt från bostaden i Glen. Några vintrar har jag varit i Gillovtrakten och då var det mer praktiskt att bo i Myrviken. Att bo i Myrviken är ganska strategiskt eftersom jag är rovdjursansvarig i samebyn, då har jag närhet till byarna runt om när det är dags för inventering.

Thomas Johansson (f. 1973) berättar:

Med det yrket jag valde så är det självklart för mig att bo i Glen. Det finns ingen bättre plats att bo på då jag har nära till allt vad gäller renskötsel, jakt och fiske. Jag är tredje generationen som bor i detta hus. Nackdelen är att det är långt till skola och affär. Det kan bli långa dagar för barnen med skolskjutsarna och mycket bilåkning.

Mattias Lilja f. 1995 berättar:

Jag har skaffat mig eget boende i Börtnan. Jag har bosatt mig där för jag har ett deltidsjobb hos Börtnans Fjällvattenfisk. Sedan är det nära till Glen där jag är uppfödd. Min vilja är att jobba heltid inom renskötseln så småningom. Jag har haft renar sedan jag var liten, fick ett renmärke

Mattias Lilja.

efter min fars morbror Petter Jonsson. Renskötseln i dag är inte så lätt med tanke på det rovdjurstryck som vi har. Samtidigt är det svårt för ungdomar att etablera sig inom renskötseln. Det är stora intressen som vill åt fjällen såsom turism och andra exploateringar. Jag kommer att flytta till Glen så småningom. Jag vill ha nära till fjällen och renarna. Det känns mer fritt att leva och bo där.

Daniel Persson (f. 1980) berättar:

Jag har bott permanent i Hosjöbottnarna till sommaren 2015 då jag köpte hus i Hallen. Största anledningen till det är barnen som skall börja skola och dagis. Det är för långt att pendla vintertid med skoter. Det är enklare att bara en i familjen kör hit upp till Hosjöbottnarna och sköter om gästerna på vår turismanläggning »De åtta årstiderna«.

Samebyns samlingskåta i Bartjan.

VET DU var samerna i Tässåsens sameby bor i dag?

VET DU var de bodde för hundra år sedan?

I boken får du veta svaren på frågorna och mycket mera.
Vi tar dig med både till platser som för länge sedan är över-
givna och till sådana som fortfarande används, och du får
träffa personer som bodde eller bor på de olika platserna.

ISBN 978-91-981159-7-0
Skrifter utgivna av Gaaltije 23
ISSN 1650-3503

